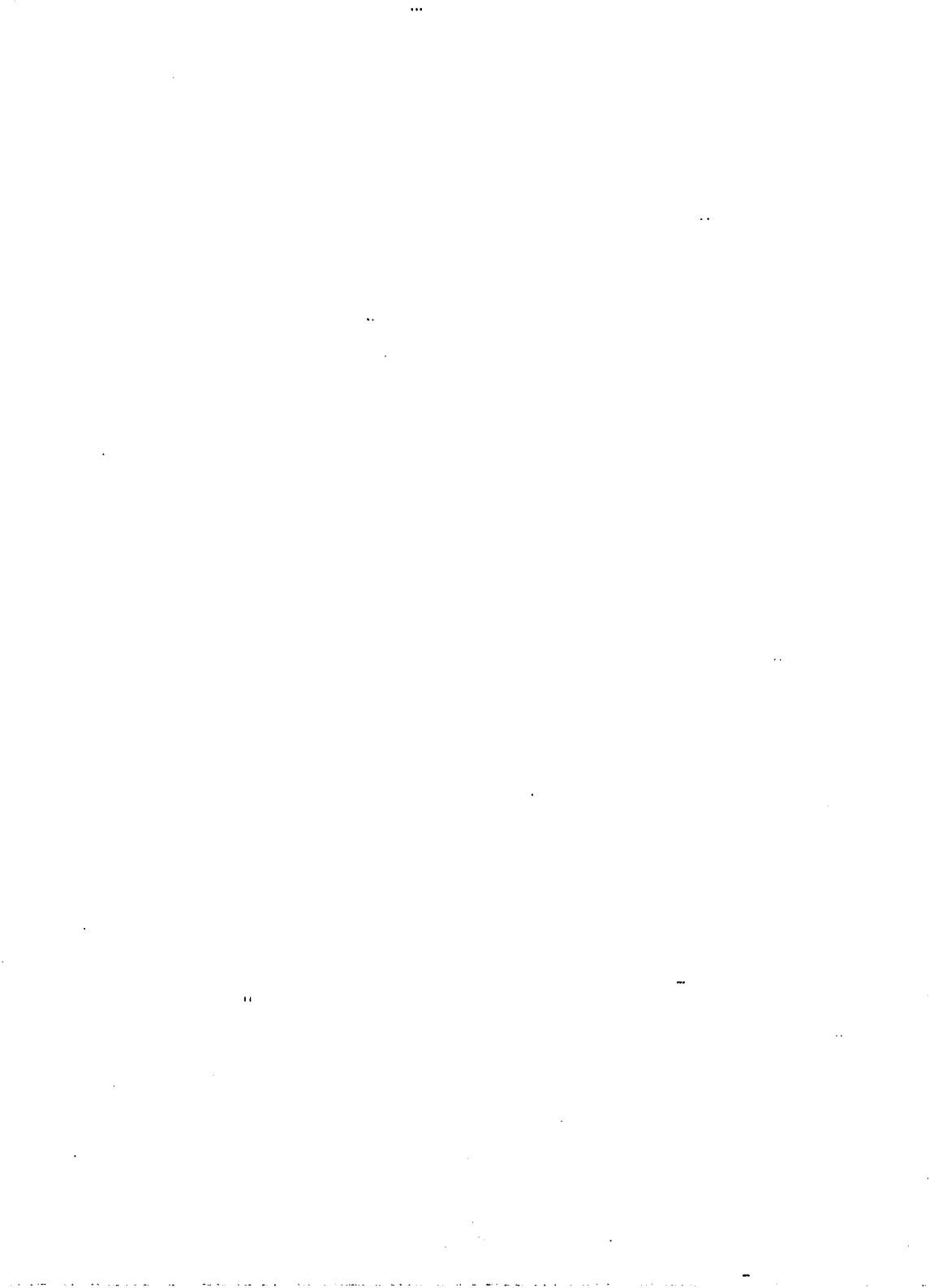


The background of the entire page is a vibrant rainbow gradient. Scattered across this gradient are various religious symbols: the Star of David (Magen David) for Judaism, the crescent moon and star for Islam, and the Latin cross for Christianity. The symbols are semi-transparent and appear in different colors corresponding to the rainbow spectrum.

**PRAVOSLAVNI, KATOLIČKI, ISLAMSKI,
JEVREJSKI I PROTESTANTSKI**

POJMOVNIK

**MINISTARSTVO ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA
SRBIJE I CRNE GORE, 2003.**



MINISTARSTVO ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA
SRBIJE I CRNE GORE

PRAVOSLAVNI, KATOLIČKI, ISLAMSKI,
JEVREJSKI I PROTESTANTSKI

POJMOVNIK

AUTOR

Prof. SLOBODAN S. KARANović

BEOGRAD

2003.

Izdavač
MINISTARSTVO ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA
SRBIJE I CRNE GORE

Za izdavača
Jelena Marković

Lektor i korektor
Leopoldina Lolić

Dizajn, grafička priprema i štampa
ČUGURA PRINT, Beograd,
Bul. Mihajla Pupina 12a, tel: 011/311-92-32

Tiraž
1.000

Upotreba velikog početnog slova u određenim izrazima je u skladu sa crkvenim, odnosno verskim uzusom.

SADRŽAJ

Predgovor	7
Recenzije	11
Pravoslavni pojmovnik	21
Katolički pojmovnik	63
Islamski pojmovnik	107
Jevrejski pojmovnik	147
Pojam o protestantizmu	187
Podaci o autoru	191
Literatura	192



PREDGOVOR

Život u vremenu „zaboravljenog Boga“, u vremenu ignorisanja vere i verske posebnosti, oduzeo je mnogima mogućnost da steknu znanja o sopstvenom religijskom identitetu, ali i mogućnost da, upoznavajući veru kojoj oni pripadaju, postanu bliži drugim ljudima. Doba koje je za nama učinilo je da mnogi verski termini ili običaji s vremenom postanu zaboravljeni ili nama nerazumljivi, a vreme ponovnog približavanja crkvi i Bogu mnoge je uvelo u veru bez osnovnog znanja o njoj.

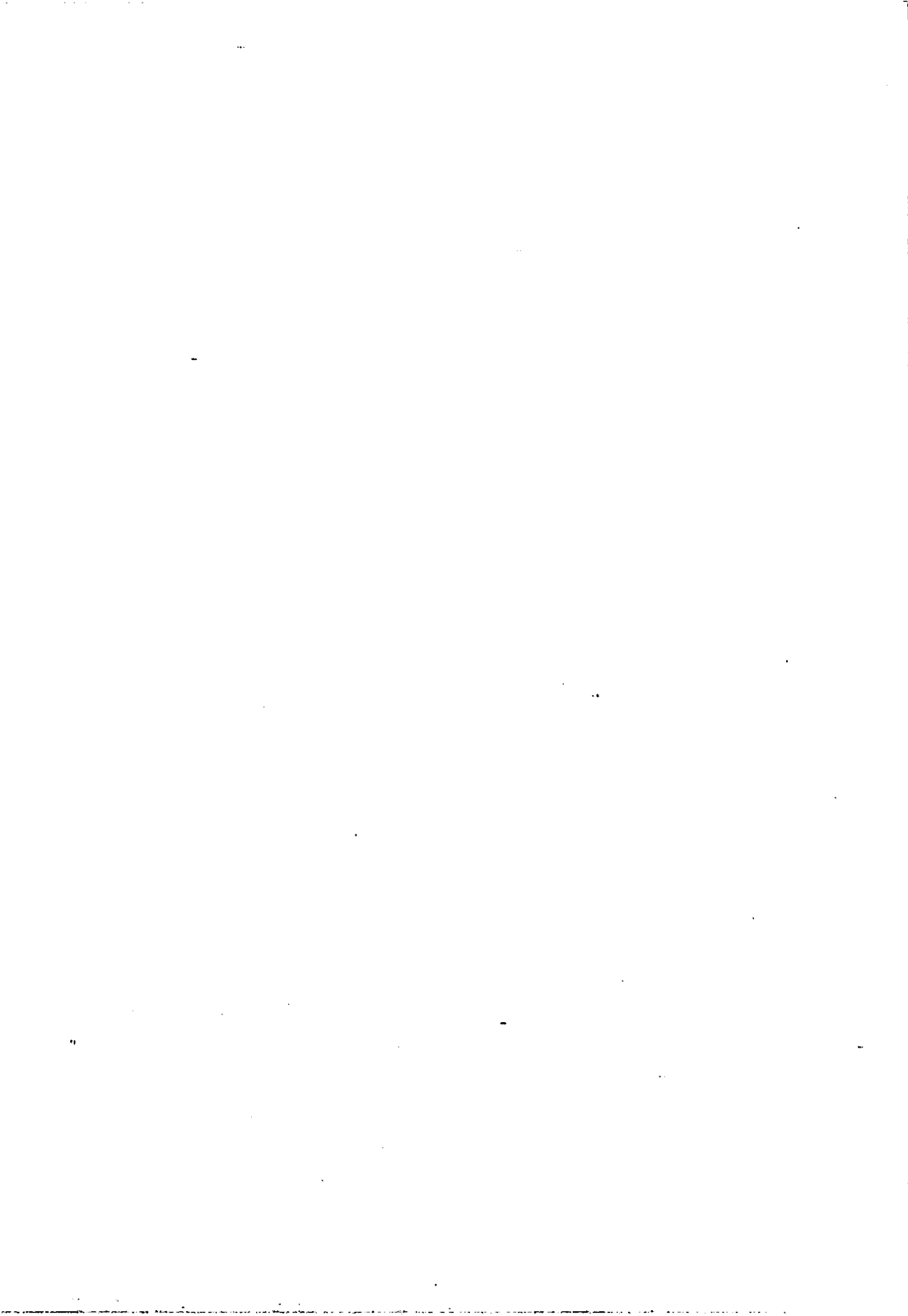
Otuda potreba da se i ovom knjigom pomogne približavanje sopstvenoj religiji i sebi samima, bez čega nema ni približavanja drugima.

Otuda potreba da se pokakže da se različite religije temelje na skoro identičnim principima, razumevanju, jednakosti i praštanju, te da, bez obzira na to kojoj religiji pripadamo, zapravo, poštujemo jednaka načela i borimo se za iste vrednosti.

Ono što nas međusobno spaja mnogo je brojnije i jače od onog što nas čini drugačijim. Ako smo verujući, povezuje nas vera u zajedničkog tvorca, a ako to nismo - pripadnost zajedničkoj porodici ljudskih bića.

Verujem da će ovaj pojmovnik pomoći da steknu osnovna znanja oni koji o multikonfesionalnom bogatstvu ovih prostora, ali i sopstvenoj religiji ne znaju mnogo. Takođe, proširiće vidike i oni koji ta znanja već imaju, imajući u vidu da je uvek mnogo više onog što bismo mogli naučiti nego onog o čemu možemo podučavati.

Jelena Marković,
pomoćnik ministra za ljudska
i manjinska prava



RECENZENTI

Prof. dr Radovan Bigović, profesor Bogoslovskog fakulteta
u Beogradu

Lorand Kilbertus, župski vikar

Prof. Mevlud Dudić, direktor Medrese Gazi Isa-beg
u Novom Pazaru

Isak Asiel, rabin Srbije i Crne Gore



11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

RECENZIJJE

...

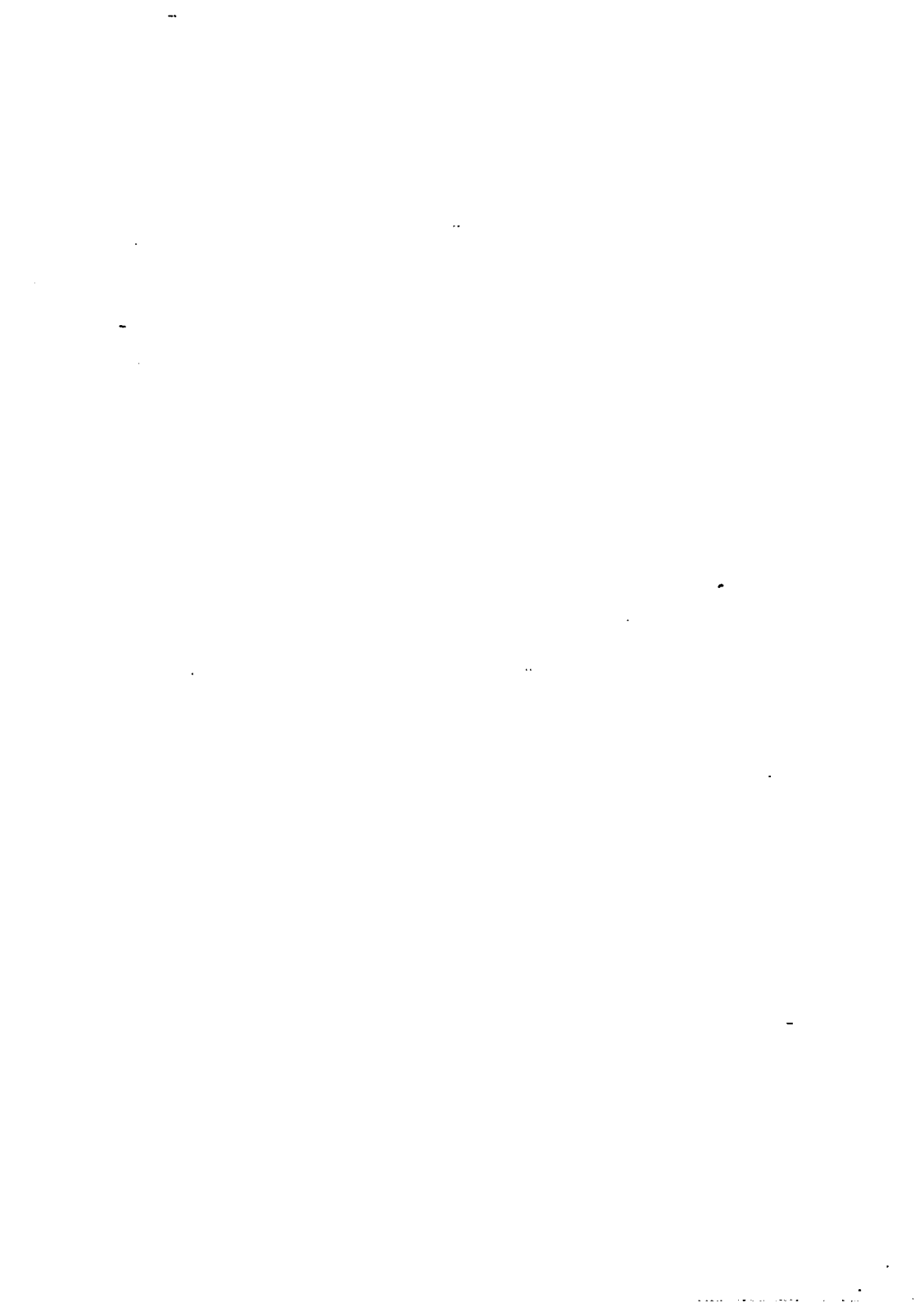
...

...

...

...

1



POJMOVNIK pravoslavne, katoličke, islamske i jevrejske vere, koji prvi put u ovakvom obliku izlazi u Srbiji i Crnoj Gori, predstavlja značajan doprinos verskoj edukaciji širokih slojeva našeg društva i biće solidan priručnik za razumevanje osnovnih verskih pojmova i događaja.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore, inspirator projekta i izdavač, kao i priređivač Slobodan Karanović zaslužuju sve pohvale za uloženi napor da se verujući, pa i oni koji to nisu u našoj višereligijskoj zajednici i na ovaj način bolje upoznaju.

Nesumnjivo da će ovaj pojmovnik opravdati svoj cilj i zato preporučujem njegovo štampanje.

Beograd, 15. avgusta 2003. godine

Prof. dr Radovan Bigović.
profesor Bogoslovskog
fakulteta SPC u Beogradu



Osetio sam se počašćenim kada mi je gospodin prof. Slobodan Karanović poverio da pregledan nacrt pothvata da se izda popularni Pojmovnik religija namenjen stanovništvu Srbije i Crne Gore.

Danas živimo u vreme pokušaja da komunikacija između ljudi, osobito onih koji se u mnogo čemu tako i religijski razlikuju. Ta komunikacija je od izvanrednog značenja za međusobno razumevanje, da se tako uklone međusobne predrasude koje toliko škode ne samo međusobnoj toleranciji, a da ne govorimo o potrebi međusobnog razumevanja i saradnje u svemu u čemu je to moguće. ...

Ovaj pojmovnik će pokazati da su razlike mnogo manje nego što to često ljudi misle, i da nema razloga da jedni prema drugima gajimo nepoverenje. Pre svega, je važno, da pripadnici religija koje su u pitanju mogu videti da su Kršćani monoteisti unatoč vere u Presveto Trojstvo, i da se vidi da svi imaju težnju da čine dobro ne samo pripadnicima svoje religije, nego i prema svima ljudima. A osim toga, što Kršćani imaju i zajedničke ne samo najveće svetkovine, nego i toliko drugih blagdana, što više, da ima zajedničkih religijskih elemenata u religijama među kojima žive, to će ih i potaknuti da na osnovu toga što je zajedničko, zajednički porade na dobrobiti svih s kojima žive u Srbiji i Crnoj Gori.

U potvrdu toga što rekoh neka posluži citat iz 25. poglavlja Matejeva i Evandelja Kristovih reči, koje će upraviti sabranom čovečanstva. On uzima najširi kriterij, koji važi za sve ljude: „Tada će kralj reći onima sebi s desna: Dodite, blagoslovljeni Oca mojega! Primite u baštinu Kraljevstvo pripravljeno za vas od postanka svijeta! Jer ogladnjih i dadoste mi jesti; ožednjih i napojiste me; stranac bijah i primiste me; gol i zaogrnušte me; oboljih i pohodiste me u tamnici bijah i dodoste k meni.“

„Tada će mu pravednici odgovoriti: Gospodine kada te to vidjesmo gladna i nahranismo te; ili žedna i napojismo te? Kada te vidjesmo kao stranca i primismo; ili gola i zaognusmo te? Kada te vidjesmo bolesna ili u tamnici i dođosmo tebi? A kralj će im odgovoriti: Zaista, kažem vam, što god učinite jednomu od ove moje najmanje braće, meni učinite“.

Iza toga je jasno da se ispod te najšire, ali i najkonstruktivnije norme niko ne može izvući. A ta je norma upravo za Kršćane data.

Preporučujem ovaj poduhvat za štampanje i izražavam svoje poštovanje Ministarstvu Srbije i Crne Gore za ljudska i manjinska prava.

Beograd, 12. avgusta 2003. godine

Lorand Kilbertus, župski vikar
Crkva Svetog Petra, Beograd

„O ljudi, mi smo vas stvorili od čovjeka i žene i učinili vas na različita plemena i narode da bi ste se upoznavali“ - Kur'an.

„I sa sljedbenicima knjige raspravljaj na najbolji način“.

„Naš Bog i vaš Bog jedan je Bog“. - Kur'an.

„Svi ste vi od Adema, a Adem od zemlje“. - Hadis.

Ovako bismo još mnogo mogli nabrajati ajete i hadise Muhammeda a.s. koji govore o neophodnosti života jednih sa drugima. Vjerujući ljudi svjesni su uloge čovjeka na zemlji, a različitosti su Božiji dar koji nam podari. Da je htio, kako stoji u Kur'anu, „učinio bi nas sljedbenicima jedne knjige“.

Zar je trebalo da prođe toliko vremena da se pred čitaocima pojavi ovaj pojmovnik. G-din Karanović je čitav svoj život proveo na zbližavanju tradicionalnih crkava i verskih zajednica što je i ovaj put dokazao sa ovim projektom. Svjestan je da čovek prezre ono što ne poznaje, te je i zato učinio dostupnim ovaj priručnik kako bi crkve i vjerske zajednice bile poznatije jedne drugima, a i sami vjernici će imati priliku da se bliže upoznaju s različitim od sebe. Islamski termini će biti dostupni svima dobronamjernima, a onima drugima mogućnost da smognu snage da shvate da Islam i Muslimani su blagodet društva i države.

Možda je ovo trebalo da urade predstavnici crkava i vjerskih zajednica kao što je slično uradilo Međureligijsko vijeće u BiH, ali ovoga se sjetio uvaženi profesor Karanović.

Hvala mu.

Novi Pazar, 22. avgusta 2003. godine

Prof. Mevlud ef. Dudić, direktor
Medrese Gazi Isa-beg u Novom Pazaru

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions and activities. It emphasizes that this is crucial for ensuring transparency and accountability in the organization's operations.

2. The second part outlines the various methods and tools used to collect and analyze data. This includes both traditional manual methods and modern digital technologies, highlighting the benefits of each approach.

3. The third section focuses on the challenges faced in data management and analysis. It identifies common issues such as data inconsistency, incomplete information, and the complexity of large datasets, and offers practical solutions to address these problems.

4. The fourth part discusses the role of data in decision-making and strategic planning. It explains how data-driven insights can help organizations identify trends, anticipate market changes, and make more informed choices.

5. The final section provides a summary of the key findings and recommendations. It stresses the need for a continuous and systematic approach to data management to ensure long-term success and growth.

„Blagosloven da si Ti, Gospode Bože naš, Kralju vaseljene, Koji stvaraš različita stvorenja“.

Razlog zbog kojeg izgovaramo ovaj blagoslov je da nam prilikom videnja osobe koja je tako dramatično različita od nas pruži mogućnost da pravilno shvatimo i poštujemo sve različitosti među ljudima. To je čudo koje izaziva blagoslov i blagoslov koji tumači čudo. Mišna (Sanedrin, 4:5) donosi divno poredenje između Tvorca i čoveka koji kuje novčiće: „Čovek je stvoren samo kako bi se iskazala Božija veličina. Dok čovek kuje mnogo novčića iz jednog kalupa i svi su isti, Kralj svih kraljeva, Sveti neka je blagosloven, utisnuo je u svakog čoveka Adamov lik i nijedan drugome nije sličan“. Ovaj blagoslov je usmeren protiv predrasuda. Samo zato što su ljudi različiti ne znači da su oni i manje vredni. Midraš ovo naglašava pričom o stvaranju kako bi nas podučio jedinstvenosti i osnovnoj vrednosti svakog ljudskog bića. „Čovek je stvoren sam kako bi svatio da onaj ko uništi jednu čovečiju dušu kao da je uništio čitav svet, a onaj ko spasi jednu čovečiju dušu kao da je spasio čitav svet. I zbog mira među ljudima da jedan drugom ne bi rekli: „Moj otac je veći od tvog“.

Sve pohvale Ministarstva za ljudska i manjinska prava, ministru g-dinu Rasimu Ljajiću, svim saradnicima, a naročito g-dinu Slobodanu Karanoviću koji je bio „duša“ ovog projekta. Pojmovnik nas upoznaće s našim bližnjima bilo da su oni muslimani, hrišćani ili Jevreji. On će takođe biti od pomoći svima koji žele nešto da nauče o veri. Ovo je prvenac među poduhvatima ove vrste na našim prostorima i za svaku pohvalu je da podsticaj dolazi od Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Medusobno upoznavanje nas zbližava i dovodi do toga da je čovek čoveku učitelj.

„Neka bude blagost Gospoda Boga našega nad nama i neka nam bude učvršćeno delo ruku naših! I neka nam On učvrsti delo ruku naših“.
(Psalam, 90).

7. av 5763. godine

Beograd, 5. avgusta 2003. godine

Isak Asiel,
rabin Srbije i Crne Gore

PRAVOSLAVNI POJMOVNIK



AD - U grčkoj mitologiji bog »onoga sveta« koji se zamišlja pod zemljom, pa se i taj svet naziva tim imenom. U Novom zavetu i hrišćanskom pesništvu »ad« znači boravište umrlih. Hristos silazi u ad, svojim vaskrsenjem ruši adska vrata, oslobada umrle i daruje im život.

AGNEC - Središnji deo prosfore, kvasnog hleba, na kome je označeno ime Gospoda Isusa Hrista, IS-HS-NI-KA, što znači »Isus Hrist pobeđuje«; prinosi se kao evharistijska žrtva.

AKATIST - Himna blagodarnosti. Pravoslavna himnografija poznaje akatiste Svetoj Trojici, časnom krstu i svetiteljima. Akatist najšire upotrebe je Akatist Presvetoj Bogorodici.

AKSIOS - Dostojan; liturgijska aklamacija (uzvik) vernika u toku hirotone crkvenoslužitelja. Aksios ne samo da ukazuje na prihvatanje od strane zajednice njenog novog pastira nego ima i smisao molitve za novohirototonisanog – da bude dostojan.

ALILUJA - Na jevrejskom »Hvalite Gospoda!«

AMVON - Uzdignuti deo ispred oltara u hramu sa koga se čitaju jevanđelja i propovedi.

ANAFORA - Središnji deo pravoslavne liturgije, kanon evharistije. Anafora se sastoji od molitava blagodarnosti, osvećenja i prizivanja praćenih simboličnim pokretima i radnjama.

ANATEMA - Anatemisanje, čin krajnje strogosti. Crkvene vlasti su ga od davnina upotrebljavale za one koje propovedaju jeres - isključivale su ih iz zajednice i osuđivale njihovo pogrešno učenje.

ANTIFON - Crkvena pesma koja se peva naizmenično između pojca i hora ili dve pevnice u toku bogoslužjenja.

ANTIMINS - Liturgijsko platno na kojem su predstavljena stradanja Hristova i polaganje u grob; stavlja se na časnu trpezu u oltaru crkve. Na antiminsu se vrši sveta liturgija. Na njemu se nalazi potpis episkopa i sadrži deo moštiju svetitelja.

ANTROPOLOGIJA - Hrišćansko učenje o čoveku, njegovoj ličnosti i prirodi. Kao osnovni elementi pravoslavne antropologije mogu se navesti: 1. božansko poreklo i ontološko jedinstvo čovečanstva ; 2. čovek kao lični jedinstveni subjekt stvoren po »liku« Božijem; 3. Stvarno obnovenje ljudske prirode u Isusu Hristu i kroz njega.

APOLOGETIKA - U prvim vekovima hrišćanstva bogoslovska odbrana hrišćanske istine od različitih vrsta prigovora, npr. filozofskog. U novije vreme, pod uticajem zapadne sholastike, apologetika je postala grana sistematske teologije koja pokušava da racionalnim zaključcima ili logičkim dokazima dokaže postojanje Božije. Međutim, treba napomenuti da je takvo njeno određenje strano duhu pravoslavlja.

APOSTOL - Bogoslužbena knjiga koja obuhvata Dela apostolska i Poslanice; njeni delovi se čitaju na bogoslužjenjima.

ARHIEPISKOP - Poglavar jedne pravoslavne crkve; prvi srpski arhiepiskop postao je, na primer, Sava Nemanjić (Sveti Sava) 1219. godine; danas taj status imaju Grčka, Kiparska i Albanska pravoslavna crkva.

ARHIJEREJ - Najviši sveštenečki čin, starešina eparhije; svaki episkop je arhijerej.

ARHIJEREJSKI SABOR - Najviši zakonodavni i sudski organ jedne pravoslavne crkve; sačinjavaju ga arhijereji (episkopi). Sveti arhijerejski sabor bira nove arhijereje, arhiepiskopa, odnosno patrijarha.

ARHIJEREJSKI SINOD - Najviši izvršni organ upravne i nadzorne vlasti u pravoslavnoj crkvi. Članovi Svetog sinoda u Srpskoj pravoslavnoj crkvi su patrijarh i četiri episkopa; patrijarh je stalni predsedavajući član, a episkopi se naizmenično menjaju svake dve godine.

ARHIMANDRIT - Prvobitno znači starešinu nad nekoliko manastira. Danas se čin arhimandrita daje ne toliko na osnovu ugleda manastira koliko na osnovu ličnih zasluga i ugleda manastirskih starešina.

ASKEZA - Podvig, oslobodenje od strasti ili odvajanje duše od svih užitaka u životu, da bi se došlo do stanja bestrašća; sticanje vrlina. Askeza je jedan od sastavnih elemenata pravoslavne duhovnosti i jednaka je aktivnoj filozofiji vrlina, prvoj stepenici aktivnog penjanja.

AUTOKEFALNOST - Autokefalnost jedne crkve ogleda se u tome što ima sabor pomesnih episkopa; bira svog prvojerarha, arhiepiskopa ili patrijarha; ima određenu teritoriju kao jurisdikciju i osvećuje miro za Svetu tajnu miropomazanja...

AUTONOMIJA - Niži stepen samostalnosti crkve. Poglavara autonomne crkve ustoličava Majka crkva, tj. autonomna crkva ne bira svoga prvojerarha niti ima pravo da osvećuje miro. Autonomna pravoslavna crkva danas je u Finskoj, Japanu...

BIBLIJA - Naziv dat Svetom pismu, zbirci religioznih spisa Starog i Novog zaveta, koje je crkva skupila i odabrala. To su od Svetog Duha nadahnuti spisi koji sadrže reč ili Otkrovenje dato preko Mojsija, proroka,

u Isusu Hristu, a nama predato od svetih apostola. Biblija sadrži različita pismena dela istog značaja za Otkrovenje. Dogmatski i proročki tekstovi stoje uporedo sa istorijskim opisima, hronologijama, molitvama, vizijama... Biblija je, iznad svega, reč Božija napisana po nadahnuću Duha Svetog o ikonometriji, domostroju spasenja ostvarenoj u Isusu Hristu. Sveto pismo – Biblija je verska knjiga koja sadrži istinu Božiju o tvorevini, pri tom ne pretendujući da bude naučna knjiga.

BOG - To je ime iznad svakog imena. Areopagitski spis »O božanskim imenima«, pokazuje da se Bog ne može ni definisati niti ograničiti stvorenim predstavama, te da je sam pojam Boga relativan, jer se on odnosi na njegov odnos s tvorevinom, a ne na tajnu njegove transcendentne suštine, odnosno na »nadsuštastvenu suštinu«. Predstavu o Bogu dao je sam Bog u Svojim delima javljanja u tvorevini i u Svome dolasku ovaploćenjem Sina u istoriji. Sa svim bogojavljenjima, kojih je Stari zavet pun, ipak se podvlači sveopšta transcendentnost Boga. »Ja sam onaj koji jesam« - to ime je par ekvelans Božije ime.

BOGOJAVLJANJE - Božije manifestovanje, naročito ovaploćenjem Sina i javljanjem Svete Trojice prilikom krštenja Gospoda Isusa Hrista u Jordanu. Do četvrtog veka, praznik Bogojavljanja odnosio se na više događaja iz istorije spasenja: rođenje po telu Sina Božijeg, poklonjenje mudraca i pastira Bogomladencu, krštenje u Jordanu i prvo čudo u Kani Galilejskoj. Danas se praznik Bogojavljenje proslavlja 19. januara po novom kalendaru i odnosi se prvenstveno na praznik krštenja Gospoda Isusa Hrista na reci Jordanu.

BOGONADAHNUTOST - Inspiracija, nadahnuće spisa Svetog pisma kao celine; neposredno delovanje Duha Svetoga, kojim biblijski pisac postaje kadar da primi i tačno iskaže i napiše učenje o veri i moralu.

BOGORODICA - Mati Božija, Djeva Marija. Kanonska jevanđelja ne daju mnoge pojedinosti o Djevi Mariji. Ona je jedina kćerka Joakima i Ane koji su je posvetili da služi u hramu. Rodom je bila iz Nazareta u Galileji. Zaručena je bila za Josifa. Gospod Isus Hristos je zbog tih zaruka smatran Josifovim i Marijinim sinom, iako je Josif imao zakonsko a ne fizičko očinstvo nad njim. Djeva Marija je primila blagu vest od arhangela Gavrila da će roditi Gospoda. Uz Gospoda Isusa Hrista bila je u svim velikim trenucima, kao što su: obrezivanje, prinošenje u hram, bekstvo u Egipat, propoved u hramu, čudo u Kani, vreme stradanja. Nakon toga o njoj se starao apostol Jovan. Pravoslavno učenje, o Presvetoj Djevi Mariji Bogorodici može se rezimirati u nekoliko imena, a to su: Nevesta, Pridnobjeva, Bogorodica, Mati božija, Djeva, Blagodatna.

BRAK, VENČANJE - Sveta tajna i jedan od bitnih zakona ljudske prirode koji je Gospod ustanovio od početka čovekove egzistencije. »I reče Gospod Bog: Nije dobro da čovek bude sam; da mu stvorimo pomoćnika podobnom po njemu...A od rebra uzetog Adamu stvori Gospod ženu i privede je Adamu... Zato će čovek ostaviti oca svoga i mater svoju i prilepiće se ženi svojoj i biće dvoje jedno telo. «Gospod Isus Hristos je blagoslovio brak na svadbi u Kani Galilejskoj. Hrišćanski brak razlikuje se u sledećim elementima od drugih poimanja braka:

- a) monogamijska priroda braka - telesno i duhovno jedinstvo dveju ličnosti,
- b) svetost tela – jer je telo »hram Duha Svetoga«
- c) uzajamno prihvatanje i posvećenje,
- d) prenošenje života rađanjem dece.

CARSKE DVERI - Centralna vrata na oltaru kroz koja ulazi sveštenstvo.

CELIVAJUĆA IKONA - Ikona svetoga ili praznika ili hramove slave koja na nalonju stoji na sredini crkve i koju vernici celivaju pri ulasku u hram, kao i pri izlasku iz hrama.

ČASOSLOV - Bogoslužbena knjiga, zbornik molitvi i psalama, raspoređenih na svakodnevne službe (jutrenja, časovi, večernja, polunoćnica i dr.).

ČASOVI - Kratke službe koje se održavaju u određene časove dana, i to: »prvi« čas je po našem vremenu u sedam časova; »treći« u devet; »šesti« u dvanaest, a »deveti« u petnaest časova. U praksi se obično prvi čas spaja s jutrenjem, treći i šesti se čitaju pre liturgije i izobraziteltnih, a deveti čas, kojim se završavaju službe jednoga dana, čita se neposredno pre večernje službe, kojom počinje novi dan.

ČITAČ (ČTEC) - Lice posvećeno od episkopa da na bogosluženjima čita odeljke iz Svetog pisma, molitve itd.

DAROVI (ČASNI DAROVI) - Hleb i vino koji su spremljeni za sveto pričešće. Pre osvećenja zovu se predloženi, tj. postavljeni, a posle - osvećeni.

DIPTISTI - Pomeni, dve drvene ploče na sklapanje, namazane iznutra voskom. Slično njima su kasnije uređivane knjige od pergamenta ili hartije, na čijim stranicama su ispisivana imena živih i mrtvih ljudi zaslužnih za crkvu. Naročita je čast biti unesen u diptih i pominjan na bogosluženjima.

DISKOS - Grčki naziv za okruglu metalnu ploču sličnu tanjiru na koju se u crkvi postavlja onaj deo profsfore koji će biti prinesen na evharistiji. Nad njime se preko diskosa postavlja »zvezdica«. To su dve uzane, polukružne metalne trake spojene u temenu tako da se mogu rastaviti una-

krst (kao slovo X). Preko rastavljenih traka stavlja se pokrivalo. Ispod mesta na kojem se kraci metalnih traka spajaju visi zvezdica. Ona podseća na zvezdu prilikom rođenja Hristova.

DOGMA, DOGMAT - Učenje vere formulisano na saborima u kojima crkva prepoznaje potpuni sadržaj i pravoslavno razvijanje apostolskog učenja, prenetog pisanom ili usmenom tradicijom.

DOKSOLOGIJA - Slavoslovni oblik za iskazivanje moći i veličine Božije, u činu molitve, bogoslužjenja, liturgije, besedništva i bogoslovnih rasprava. Inače, pravoslavljje naglašava doksolòšku strukturu dogmata i ideju da je crkva hram Božije slave: »Stojeći u hramu slave Tvoje, čini nam se kao da na nebu stojimo.«

DUH SVETI - Treće lice Svete Trojice, o kome se u osmom članu Simbola vere kaže: »Verujem i u Duh Svetoga, Gospoda životvornog, Koji od Oca ishodi, Koji se sa Ocem i Sinom zajedno poštuje i zajedno slavi, Koji je govorio kroz proroke.«

ĐAKON - Crkveni služitelj neposredno vezan za episkopa, izabran hirotonijom; prvi stepen svešteneičke službe u crkvi. Đakoni pomažu episkopima i sveštencima kako u prinošenju evharistijske žrtve tako i u nekim administrativnim poslovima. Liturgijsku odeždu đakona čine stihar, orar i narukvica.

EGZARH - Crkveni velikodostojnik s kompetencijom namesnika patrijarhovog ili vikara, kao i episkopovog izaslanika.

EGZEGEZA - Metoda kojom se biblijski tekst stavlja u njegov istorijski i kulturni kontekst i način na koji se tumače njegove teološke poruke, pazeci na integritet i jedinstvo biblijskog Otkrovenja. Egzegetska metoda

nije nezavisna, jer se Biblija ne tumači bez ikakvog kriterijuma, nego u crkvi i crkvom.

EKLISIJARH - Manastirsko poslušanje. Glavna dužnost eklisijarha je briga o bogoslužju. Pomoćnik se zove paraeklisijarh. U narodu su za te službe poznata imena klisar i crkvenjak.

ENERGIJE - Učenje o božanskim nestvorenim energijama čini suštinsku karakteristiku pravoslavlja. Pravoslavna teologija shvata blogadat kao energiju i božansko delovanje, lično i nestvoreno.

EPARHIJA (EPISKOPIJA) - Lokalna crkva sa episkopom na čelu.

EPISKOP - Služitelj najvišeg stepena crkvene jerarhije, izabran kroz hi-rotoniju da vrši ulogu prvosveštenika evharistijskog sabranja, učitelja je-vandelja i koordinatora služenja i harizmi u pomesnoj crkvi, jer bez epi-skopa pomesna crkva ne može biti priznata kao crkva. Bogoslužbene odežde episkopa su: stihar, epitrahilj, narukvica, pojas, sakos, omofor, mitra i žezal.

EPITRAHILJ - Odežda koju na bogoslužju nose sveštenici i episkopi. Bez ove odežde sveštenik ne može vršiti nijedno bogoslužjenje niti sve-štenoradnju. Stavlja se na vrat i pada niz prednji deo tela.

ESHATOLOGIJA - Učenje o poslednjim stvarnostima spasenja, o vasp-o-stavljanju carstva Božijeg i večnog života, kao krunisanju iskupiteljskog Hristovog dela. To će se zbiti na završetku istorije. Eshatologija se odno-si na novi poredak egzistencije, na stanje krajnjeg preobražavanja.

EVHARISTIJA - Blagodarenje, zahvalnost: Sveta tajna koju je ustanovio Isus Hrist, kroz molitvu blagodarodnosti i činom blagoslova hleba i vina.

Evharistija je ustanovljena na poslednjoj (tajnoj) večeri Gospoda Isusa Hrista sa apostolima. Crkva i evharistija su dve nerazdvojive stvarnosti, jer je savez Novog zaveta zapečaćen krvlju Isusa Hrista. Za pravoslavnu teologiju, evharistija nije prosto svešteno delo nego saborni centar celog crkvenog života.

FELON - Gornja sveštenička odežda koja pokriva celo telo pozadi, a napred je isečena da bi ruke bile slobodne.

GENEALOGIJA - Termin koji označava rodoslov Gospoda Isusa Hrista. U Novom zavetu postoje dve genealogije, genealogija po Mateju i genealogija po Luki. Cilj obeju genealogija je da pokažu da Isus Hristos po telesnom rođenju pripada jevrejskom narodu i da je iz roda Davidova.

GLAS - Crkveno pojanje koje je ustrojeno prema osam napeva koji se zovu glasovi. Zapravo, napeva ima i više, jer se u pojedinim glasovima razlikuju napevi stihira od napeva tropara i antifona.

GORNJE MESTO - Naziv za arhijerejsko (episkopsko) sedište u oltaru iza časne trpeze. Za vreme čitanja apostola na liturgiji, arhijerej sedi na gornjem mestu, a prezviteri - desno i levo od njega u polukrugu.

GREH - Praroditeljski ili prvorodni čin prekida prvobitne zajednice između Boga i čoveka i posledice toga događaja. Začeo se slobodnom voljom prvog čoveka kroz đavolovo kušanje. To je zloupotreba čovekove slobode prema Bogu.

HARIZMA - Osim sveštenog služenja, koje formira jerarhijsko sveštenstvo, određeno po poretku kroz hirotoniju, u telu crkve postoje i drugi darovi Duha Svetoga. Crkva se ne zida samo služenjima sveštenika nego i harizmama vernika. Harizma je zapravo dar, vrlina Duha Svetog.

HIROTONIJA - Sveta tajna u kojoj se molitvom priziva Duh Sveti i polaganjem ruku jednog, dva ili tri episkopa posvećuju sveštenoslužitelji u određeni stepen – đakon, prezviter, episkop (u hirotoniji episkopa učestvuju najmanje tri episkopa).

HRISTOLOGIJA - Pravoslavno učenje o dve prirode u ličnosti Gospoda Isusa Hrista, božanskoj i čovečanskoj.

IGUMAN - Starešina pravoslavnog manastira. Iguman u dogovoru sa ostalom bratijom manastira postavlja ostale monahe manastira u službu, na primer, ikonoma, eklisijarha. Osnovna dužnost igumana je da bude duhovnik i učitelj vere i života u manastiru.

IKONA - Sveti lik, sveta slika koja predstavlja Gospoda Isusa Hrista, Presvetu Bogorodicu ili svete. Kao likovna predstava, ikona može imati svoj istorijski aspekt, estetski i arheološki, ali ona pripada bogoslužjenju crkve, zajedno sa Svetim pismom i Svetim tajnama. Ona nije ukras nego vizuelno saopštavanje nevidljive božanske stvarnosti, koja se manifestuje u vremenu i prostoru. Ikona je posledica ovaploćenja Gospoda, jer je Isus Hristos »ikona Boga nevidljivoga«. Ikona izražava Božiju energiju. One se poštuju tako što se poštovanje ukazuje naslikanoj ličnosti, a ne materiji od koje su napravljene.

IKONOMIJA - Božiji plan u vezi sa sudbinom stvari i čoveka; kretanje u Božanskoj volji, koje se temelji na njegovoj ljubavi prema čoveku.

IKONOSTAS - Pregrada koja deli brod hrama od najsvetijeg dela-oltara. Na ikonostasu se nalaze ikone; njihov raspored je tačno utvrđen; postoje i troja vrata, dveri: severne, središnje ili carske i južne dveri.

IKOS - Na grčkom znači dom. To je naziv za molitvu ili pesmu koja se čita posle kondaka (posle šeste pesme) na jutrenju.

IPOSTAS - U jelinskoj filozofiji reč ipostas je označavala istinsko postojanje bića. Značila je »prirodu«, »suštinu«. Kasnije, u hrišćanskoj pravoslavnoj teologiji, dolazi do poistovećivanja »ipostasa« i »lica ličnosti«. Za pravoslavne vernike jedinstvo Božije, jedan Bog i ontološko načelo ili »uzrok« ličnog trojičnog Boga, čini ipostas, tj. ličnost Oca.

IRMOS - Znači red, niz. Tako se naziva prvi tropar u svakoj pesmi kano- na koji predstavlja obrazac svih ostalih u pesmi. Oni se poju isto kao i irmos.

ISHODENJE - Način na koji Duh sveti ima ipostasnu egzistenciju od Oca, načela jedinstva i zajedničkog izvora božanstva, koji rada Sina i is- hodi Duha Svetoga.

ISHAZAM - Asketska tradicija monaškog porekla (IV-V vek) koja se or- ganizovala kao pravi pokret duhovnog i bogoslovskog preporoda, uvo- denjem »Isusove molitve« kao načina stvaranja stanja unutaršnjeg usred- sredenja i mira gde duša sluša i otvara se Bogu. Isusova molitva sastoji se iz reči: »Gospode Isuse Hriste, Sine Božiji, pomiluj me grešnoga.« Pravi osnivač isihazma jeste Jovan Lestvičnik (+649.godine n.e.), pisac »Rajske lestvice«, u kojoj preporučuje monološku molitvu. Isihija stvara stanje gde se praktikuju vrline, od kojih su najvažnije čistota srca, poka- janje, a naročito uzdržanje, trezvenost.

ISPOVEST - Pokajanje; Sveta tajna u kojoj vernik, silom Duha Svetog i molitvom crkve, prima oproštaj grehova učinjenih posle krštenja, ra- di obnove svoje zajednice s Bogom i pomirenja s liturgijskom zajedni- com čiji je on član. Tajna ispovesti predstavlja četiri elementa: a) ka-

janje, b) ispovedanje grehova, c) molitva za oprostaj, d) pomirenje sa zajednicom koje se manifestuje Svetim pričešćem.

JEKTENIJA - Kratka molitva tokom bogoslužjenja koju vodi sveštenik ili đakon a narod odgovara, na primer: sveštenik: «Da ceo ovaj dan bude savršen, svet, miran i bez greha, od Gospoda molimo.» Narod: «Podaj Gospode.» Postoje velika, mala, suguba i prozbena jektenija i jektenija za umrle.

JELEOSVEĆENJE - Sveta tajna kojom prilikom, prizivanjem blagodati Svetog Duha od strane sveštenika, bolesnik prima isceljenje tela i oprostaj grehova. Neposredno mesto koje govori o ovoj svetoj tajni nalazi se u poslanici Svetog apostola Jakova: «Boluje li ko među vama? Neka dozove prezvitere crkvene, i neka se mole nad njim, pomazavši ga uljem u ime Gospodnje...»

JERARHIJA - Obuhvata hirotonijom potvrđene službe, koje imaju vlast da rukovode u crkvi.

JEROĐAKON - Đakon u monaškom činu.

JEROMONAH - Prezviter u monaškom činu.

JEVANĐELJE - U Novom zavetu pod jevanđeljem se podrazumeva: blaga vest ili otkrivanje slave Božije u ličnosti i spasiteljskom delu Gospoda Isusa Hrista, kao i poruka ili sadržaj tog otkrovenja sadržanog u njegovoj propovedi i učenju. Ono predstavlja blagu vest mira i ljubavi koju je Bog doneo na zemlju, određenu svima i za sva vremena. To je poziv upućen svima, bez ikakve razlike. Crkva je od samog početka pod jevanđeljem podrazumevala svu usmenu tradiciju ili predanje propovedi Gospoda Isusa Hrista. Tokom vremena, termin je počeo da se odnosi i na odl-

redenu formu te usmene tradicije, odnosno zbirku novozavetnih knjiga. Postoje četiri paralelna jevandeljska teksta, sačuvana na grčkom jeziku, i svaki sadrži jevandelje u celini, predstavljeno na način svojstven piscu: Jevandelje po Mateju, Jevandelje po Marku, Jevandelje po Luki i Jevandelje po Jovanu.

KALUĐER - Popularni naziv za monaha na Istoku - dobar starac.

KAMILAVKA - Posrbljeni grčki naziv za klobuk bez oboda, u obliku valjka (cilindra); njime su u početku pokrivali glavu samo monasi, a kasnije i svetovno sveštenstvo.

KANON - Ima više značenja:

- a) Kanon Svetoga pisma ili spisak svetih knjiga prihvaćenih od crkve kao knjige napisane po nadahnuću Duha Svetoga. One sadrže božansko Otkrovenje. Crkva je na osnovu predanja odredila Kanon spisa: Kanon Starog zaveta i Kanon Novog zaveta.
- b) Crkveni kanoni ili pravila, odredbe u pogledu hrišćanske etike, bogoslužjenja, discipline klira, monaštva, crkvene organizacije i jurisdikcije. Odredili su ih vaseljenski ili pomesni sabori. Uopšteno, kanoni predstavljaju crkveno zakonodavstvo koje formira predmet kanonsko pravo.
- c) Kanon na jutrenju sačinjava niz pesama, sastavljenih na osnovu devet biblijskih pesama koje se pevaju pred Hvalitnim.
- d) U bogoslužjenju tako se naziva sastav od devet pesama za pojanje, koje su sastavljene od niza pesmica (tropara). Prva od njih se naziva irmos i u pojanju je obrazac ostalim pesmama. Reč »kanon« znači pravilo pa je i naziv dat zbog toga što su pesme u Kanonu sastavljene po određenom pravilu.

KAŠIČICA - Zlatna ili pozlaćena kašika s krstom kojom se na liturgiji pričešćuju vernici.

KATIZMA - Grčka reč koja označava sedište i sedenje. Psaltir od 150 pesama podeljen je na 20 odseka koji se zovu katizme. Svakoga dana, u toku bogoslužjenja, pročitaju se dve do tri katizme, a u toku nedelje svih dvadeset. Za vreme čitanja katizmi svi sede, te se po tome i odseci za čitanje zovu katizme (sedenja). 1 pesme koje se poju posle ovih čitanja imaju naziv katizme, a na crkvenoslovenskom - sedalni. Svaka katizma je podeljena na tri odseka, koji se zovu »antifoni« (ova reč označava ono što se naizmenično poje ili glasno čita).

KELIJA (SKIT) - Prostorija, koliba ili pećina isklesana u steni, izdvojena iz kruga manastira da bi se monah potpuno povukao ili udaljio od sveta radi upražnjavanja askeze i pokajanja.

KONDAK - Kratka bogoslužbena pesma posvećena prazniku ili svetima.

KOPLJE - Služi na proskomidiji za vadenje Agneca i drugih čestica iz profsfore. Kopljem se režu i čestice za pričešće.

KRMČIJA - Zbornik crkvenih kanona. Preveden je sa grčkog jezika i u prvo vreme zvao se Nomokanon. Nomokanon ili Krmčija je zbirka crkvenih pravila (kanona) i građanskih zakona (noma), koji se odnose na crkvu. Sveti Sava je taj korpus pravne sadržine nazvao Zakonopravilo.

KRSNA SLAVA - Svečani porodični praznik kojim se proslavlja zaštitnik doma, određeni svetac. Na taj dan se uznose molitve zaštitniku da bude zastupnik pred prestolom Tvorca. Za krsnu slavu je najpotrebnije imati sveću, slavsko žito i slavski krsni kolač. Krsna slava je karakteristična za srpski narod.

KRST - Jedan je od prvih hrišćanskih simbola koji predstavlja tajnu hrišćanske vere, stradanje i smrt, kroz raspeće Gospoda Isusa Hrista.

KRŠTENJE - Sveta tajna koju je Spasitelj neposredno ustanovio, a apostoli praktikovali kao čin uvođenja u crkvu - istoriju spasenja. Obred krštenja obuhvata:

- pripremu u vidu posta;
- odbacivanje i odricanje od »starog čoveka«;
- ispovedanje prave vere (Simbol vere);
- pogruženje u osvećenu vodu krštenja;
- prizivanje imena Svete Trojice;
- Svetu tajnu miropomazanja – u kojoj novokršteni prima pečat dara Duha Svetoga.

Krštenje dece se praktikuje, iako deca nemaju lični greh i ne mogu voljno ispovedati svoju veru zbog nezrelosti. Ipak, ona svojim začecem primaju opšte stanje pale ljudske prirode. Zabranjeno je drugo ili ponovno krštenje, ali se deca mogu ponovo krstiti ako se ne zna da su krštena.

KTITOR - Osnivač manastira i onaj na koga osnivač prenese svoja prava. Kasnije se ktitorom nazivao svaki izdržavalac manastira, pa i veliki priložnik. Ktitori su i oni koji pomažu manastir stalnim godišnjim priložima ili jednim većim prilogom.

LITIJA - Ophod, povorka vernika oko hrama kroz naselja i polja povodom određenog praznika sa sveštenstvom na čelu, pri čemu se zajednički uznose molitve za narod toga kraja, za useve...

LITURGIJA - Pojam se odnosio na bogoslužjenje koje je crkva vršila zajednički (javno na molitvenim mestima). Liturgija nije prosti emocionalni ni estetski čin niti, pak, samo ceremonijalni aspekt koji kulminira u euharistiji, nego je suštinsko doživljavanje (simboličko predstavljanje) ikonomije spasenja. Osim čina prinosa – proskomidije (pripreme), koji je postao čin za sebe, pravoslavna liturgija obuhvata dva glavna dela: litur-

giju oglašanih (nekrštenih), koja čini misionarski deo liturgije i liturgiju vernih ili evharistijski sabor, tj. osvećujući deo. Sveta liturgija se služi svake nedelje i za svaki praznik. U manastirima se, zavisno od tipika manastira, služi svaki dan.

METANIJA - Veliki naklon koji se čini uglavnom u toku velikog posta, pred velikim svetinjama – ikonama i moštima, uz pravljenje znaka krsta. Pojam označava pokajanje ili bukvalno - preumljenje.

METOH - U prvo vreme tim imenom je označavana monaška zemljoradnička kolonija jednog manastira u kojoj su živeli samo monasi i obradivali zemlju. Danas se metohom označava svako imanje jednog manastira koje je od njega udaljeno, a dodeljeno mu je kao zaveštanje.

METOHIIJA - Oblast jednog crkvenog vlastelinstva koja je obuhvatala nekoliko sela. Središte metohije je u metohu, koji je dobijao naziv po svetitelju, svecu kome je i crkva u metohu posvećena.

MINEJ - Dvanaest bogoslužbenih knjiga u kojima su kalendarskim redom, po datumima, izložene službe svetih (za svaki mesec posebno). Postoji Praznični i Opšti minej.

MIRO - Ulje koje osvećuje poglavar jedne crkve (arhiepiškop, patrijarh) zajedno sa episkopima, a služi za vršenje Svete tajne miropomazanja.

MIROPOMAZANJE - Sveta tajna dodeljivanja darova Duha Svetoga. Vršil se prizivanjem Duha Svetoga i pomazivanjem svetim mirom, kojim se novokršteni pečati kao »sveštenik« i »car« u sveopštem sveštenstvu crkve. Krštenje i Miropomazanje čine jedinstveni svetotajni čin.

MITRA - Deo arhijerejske bogoslužbene odežde, nosi se na glavi; ostatak od vizantijskih careva.

MITROPOLIT - Episkop koji je na čelu crkve glavnog grada jedne oblasti, »majke gradova«, i prvi je među episkopima te oblasti.

MONAŠTVO - Način jevandjeljskog života, posvećen molitvi, sozercanju i podvigu; potpuno povlačenje od sveta i potpuna poslušnost svome duhovnom ocu. U toku istorije monaštvo se razvijalo u dva oblika: a) anahoretski ili otšelnički oblik - potpuno povlačenje i udaljavanje od sveta i b) kinovijski ili opštežiče oblik - život u organizovanoj zajednici ili manastiru.

MOŠTI - Telo ili deo tela nekog svetitelja, svetog koji se čuva kao velika svetinja.

NAFORA - Kvasni hleb koji se posvećuje za vreme liturgije i deli vernicima na kraju bogoslužjenja.

NALONJ - Tetrapod koji se iznosi ispred carskih dveri da bi se na njega stavilo jevanđelje prilikom čitanja na svetoj liturgiji. Nalonj se iznosi i prilikom propovedi sveštenika ili se na njemu nalazi ikona.

NURIJA - Naziv za parohiju u južnim oblastima Balkanskog poluostrva.

OBITELJ - Ili »sveta obitelj« naziv za manastirsku zajednicu ili manastir.

OBOŽENJE - Učestvovanje vernika u životu Božijem kroz božanske energije, ontološki sadržaj zajednice čoveka s Bogom. Oboženje je stanje preobraženja čovečanskog, »prevazilaženje« stvorene prirode kroz

njeno konsolidovanje u istinskoj egzistenciji i ponovno aktuelizovanje mogućnosti koja joj je data od početka. »Bog je postao čovek da bi čovek postao Bog«, rekao je sveti Atanasije Veliki.

OLTAR - Najsvetiji deo hrama koji je od ostalog dela hrama odvojen ikonostasom.

ORAR - Duga liturgijska odežda koju dakon stavlja preko levog ramena. Jedan kraj pada niz leđa, a drugi kraj orara dakon drži s tri prsta desne ruke i njime daje znak pojcima kada treba da počnu da pevaju. Orar nose dakoni na služenju kao što sveštenici nose epitrahilj.

OTKROVENJE - Delovanje kojim Bog otkriva sebe stvorenom svetu. Božansko učenje ne treba da se shvati samo kao saopštavanje učenja, jer se Bog otkriva i preko dela, događaja, znakova i čuda. Učenje o Otkrovenju Božijem potvrđuje Sveto pismo.

OVAPLOĆENJE - Postajanje Boga čovekom. Simbolu vere ispovedamo: »Koji je radi nas ljudi i radi našega spasenja sišao sa nebesa i ovaplotio se od Duha Svetoga i Marije Djeve i postao čovek.«

PARASTOS - Molitva za umrle koja se čini za četrdeset dana, polugodišnje, godišnje...

PARIMIJE - Na grčkom jeziku znači poslovice, izreke; to je naziv jedne starozavetne knjige (na srpskom jeziku se naziva »Priče Solomonove«); naziv i za druge starozavetne odeljke koji se čitaju na bogoslužju, a obično su sabrani u knjizi koja se naziva »Parimejnik«.

PAROHIJA - Najmanja crkveno-administrativna oblast u pravoslavnoj crkvi; opslužuje je parohijski sveštenik - paroh.

PATRIJARH - Poglavar autokefalne pravoslavne crkve sa stepenom patrijaršije; bira ga Sveti arhijerejski sabor i na toj dužnosti ostaje doživotno. Srpska pravoslavna crkva je podignuta na stepen patrijaršije u vreme cara Dušana, 1346. godine.

PATROLOGIJA - Bogoslovska disciplina koja se bavi izučavanjem dela i učenja svetih otaca i učitelja crkve.

PEDESETNICA - Događaj i praznik silaska Svetog Duha na apostole u pedeseti dan po Hristovom vaskrsenju. Ovaj događaj je nagovešten u Starom zavetu kao mesijansko proročanstvo. Inače, u Starom zavetu Pedesetnica je praznovana kao dan primanja Zakona na Sinaju. S Pedesetnicom počinje »ikonomija« Duha Svetoga kao onoga koji sabira narod Božiji u Hristovom telu.

PODOBAN - Znači prikladan. Ovom rečju se kazuje da jedna pesma ima isti broj slogova i ritam kao neka druga, poznatija pesma, pa se isto tako poje. Od pesme po kojoj se poje navode se prve reči.

PODOBIJE - Stanje savršenstva koje je čovek pozvan da postigne, stvoren po liku Božijem; osnovno usmeravanje i kretanje lika ka Božijem savršenstvu, odakle je i dinamički karakter pravoslavne antropologije i duhovnosti; ono što nam je zadato, što je naš zadatak da postanemo.

POLIJELEJ - To su 134. (135) i 135. (136) psalmi koji se o većim praznicima poju na jutrenju ili bdenju. Polijelej znači mnogomilostiv. Naziv je dat zbog toga što se u 135. (136) psalmu svaki stih završava rečima: »Jer je doveka milost njegova.«

PRAVOSLAVLJE - Učenje koje je neposredno, neprekidno povezano sa apostolskim predanjem. Pravoslavlje se poistovećuje sa samim apostol-

skim predanjem onakvim kakvo je bilo potvrđeno i razvijano uz saglasnost saborne crkve.

PREDANJE - Pravoslavna crkva dala je najveću važnost predanju u dvostrukom njegovom smislu, shvativši ga kao celokupno Hristovo delo u vremenu, tj. kao apostolsku zapovest predatu crkvi, odnosno kao način prenošenja božanskog Otkrovenja u vremenu preko crkve. Predanje nije drugi izvor Otkrovenja, pored Svetog pisma, nego njegovo stalno načelo, kriterijum i posrednik. Sveto pismo i Sveto predanje čine celinu.

PREPODOBAN - Crkvenoslovenska reč koja znači prikladan, u najvećoj meri podoban, predostojan svet.

PRESTONE IKONE - Glavne ikone na ikonostasu: ikona Gospoda Isusa Hrista, Presvete Bogorodice, Svetog Jovana Krstitelja i hramove slave.

PRETVARANJE - Pretvaranje evharistijskih darova hleba i vina u telo i krv vaskrslog Gospoda, prizivom - epiklezom Duha Svetoga, ne menjajući im svojstva.

PREZVITER - Služitelj drugog stepena sveštenstva. Sveštenici - prezviteri u hrišćanskim zajednicama određeni su za pastire Duhom Svetim. Pre svega, njihova uloga je da poučavaju, odnosno propovedaju jevanđelje, tj. pastirska. Prezvitere rukopolaže episkop. Prezviter prima antimins od svoga episkopa, čije ime spominje na liturgiji. Prezviter je sveštenoslužitelj, propovednik i pastir koji vodi verni narod ka Hristu. Liturgijsku odeždu prezvitera čine: stihar, epitrahilj, narukvica i felon.

PRIČASNO - Pričasni stih. Stih iz Svetog pisma. Poje se za vreme pričesća.

PRIČEŠĆE - Bez pričešća aspekt liturgije kao zajednice bio bi izgubljen. Liturgija bez pričešća služitelja i vernika ne postoji. Vernici prilaze na dakonov poziv: »Sa strahom Božijim i verom pristupite«, i uzimajući telo i krv Hristovu pričešćuju se prečistim darovima na svoje spasenje.

PROKIMEN - »Ono što leži napred ili pred nečim«. Naziv za biblijske stihove. Poju se pre čitanja apostola, na večernjoj službi, itd. Izabrani su tako da njihovo značenje odgovara prazniku ili svetitelju koji se tom prilikom proslavlja.

PROLOG - Crvena knjiga, zbornik kratkih švetiteljskih žitija i pouka raspoređenih po mesecima i danima.

PROMISAO - Način na koji Bog upravlja svetom, kao i način na koji ga vodi prema konačnom cilju radi kojeg je i stvoren svet, unutar svoje stvaralačke i iskupiteljske ikonomije, domostroja spasenja.

PROSFORA - Prinos, kvasni hleb od pšeničnog brašna, sastavljen iz dva dela. Na gornjem delu je utisnut pečat, koji predstavlja kvadrat sa krstom u sredini. Među kracima krsta je natpis IS HS NI KA, što znači Isus Hristos pobeđuje. Prosfora je predloženi dar koji se osvećuje.

PROSKOMIDIJA - Uvodni deo liturgije, na kome se pripremaju hleb i vino koji se osvećuju za Svetu tajnu evharistije.

PROTOĐAKON - Đakon koji je prvi po časti; odlikovanje u Srpskoj pravoslavnoj crkvi.

PROTOPREZVITER - U istoriji Srpske pravoslavne crkve - crkveni starešina nad izvesnim brojem parohijskih sveštenika u određenoj oblasti - protoprezviterijatu. Danas u Srpskoj pravoslavnoj crkvi ima protoprezvi-

tera (protojereja) po časti, koji nemaju administrativne funkcije koje ima okružni protojerej, danas nazvan arhijerejski namesnik.

PSALTIR - Knjiga koja sadrži sve psalme pripremljene za bogoslužbenu upotrebu, a često i sve službe iz Časoslova.

PUTIR - Čaša u kojoj se osvećuje vino za vreme evharistije (liturgije) i iz koje se pričešćuju vernici.

RIPIDA - Mahalica kojom je dakon terao insekte od darova. Danas je to četvorougao ni karton koji se za vreme evharistije, u slučaju potrebe, stavlja na otkriveni putir, ili se, pak, njime maše. Ripide se prave i od drugih materijala, drveta i metala, sa ikonom u sredini i dužim držaljama.

SABOR-SABORNOST - Crkva je od samog početka delovala saborno, što odgovara samom njenom biću. U tom smislu, sabor je ne samo izraz crkve nego je i ustanova koja odgovara strukturi crkve. S druge strane, vaseljenska crkva ima sabornu strukturu i ona se konstituše kao saborna zajednica pomesnih crkvi. Saborna struktura crkve naročito se ogleda u činu hirotonije episkopa. Sabor nije prosta ustanova preuzeta od laičkih vlasti, već je to način na koji crkva egzistira - na načelu sabornosti.

SABOR VASELJENSKI - Sabranje episkopa koji predstavljaju celu crkvu; saborni način da se vaseljenski episkopat izjasni o predmetima vere i discipline. I pored toga što episkop ima određenu pomesnu službu, on ima sabornu odgovornost o pitanjima od opšteg interesa za crkvu. Pravoslavna crkva priznaje sedam sabora s vaseljenskim karakterom, i to:

- | | |
|----------------------|--------------|
| 1. Nikejski sabor | 325. godine, |
| 2. Carigradski sabor | 381. godine, |
| 3. Efeski sabor | 431. godine, |

4. Halkidonski sabor	451. godine,
5. Drugi carigradski sabor	553. godine,
6. Treći carigradski sabor	680. godine,
7. Drugi nikejski sabor	787. godine.

SIMVOL VERE - Kratko navedene osnovne stavke crkvene vere. U početku je svaka pomesna crkva imala svoj simbol vere koji je koristila prilikom primanja novih članova u zajednicu, tj. prilikom krštenja. Na Prvom vaseljenskom saboru (Nikeja, 325. godine) i Drugom vaseljenskom saboru (Carigrad, 381. godine) ustanovljen je Simbol koji i danas važi za sve pravoslavne crkve.

SINAKSAR - Knjiga koja sadrži ukratko izložene živote svetih i prikaze praznika. Svaki pojedini prikaz se, takođe, naziva sinaksar.

SINDEL - Jeromonaški čin, odlikovanje; ranije se pojam odnosio na jeromonaha koji je živio u episkopskom dvoru i pomagao episkopu.

SINERGIJA - Odgovor vernika na poziv Duha Svetoga; tajanstvena i slobodna saradnja blagodati Božije i čovekove volje.

SION - Naziv jerusalimskog uzvišenja na kome je Solomon sazidao hram. Proroci i pesnici tako nazivaju čitav grad i njegov narod.

SLUŽEBNIK - Crkvena bogoslužbena knjiga koja sadrži tekstove liturgija, večernje i jutarnje službe (pre svega delove koje izgovara služitelj).

SOLEJA - Uzvišeni deo hrama ispred oltara na kome se nalaze pevnice i svećnjaci. Tu se vernici pričešćuju.

SPASENJE - Delo kojim Bog ovaploćenjem, smrću i vaskrsenjem Sina Svetoga Isusa Hrista, ponovo stavlja čoveka u stanje lične zajednice sa sobom, dajući mu klicu novoga večnoga života.

STAVROPIGIJA - Manastir ili parohijska crkva izuzeti ispod jurisdikcije nadležnog episkopa i potčinjeni direktno patrijarhu ili arhiepiskopu.

STIH - Knjige Svetog pisma su podeljene na glave, a glave na manje odseke od dva do tri reda. Ti odseci se zovu stihovi. Ovaj naziv ima i širu upotrebu.

STIHAR - Odežda koju na bogoslužjenju oblače svi sveštenoslužitelji, od čitača do arhijereja. Stihar je zatvorena haljina do zemlje, bez struka, s rukavima. Nekada se pravio isključivo od belog platna, a sa obe strane je po dužini imao široke linije (trake). Naziv stihar dat je prema grčkoj reči stihos. Trake su docnije postale obeležje samo arhijerejskog stihara.

STIHIRA - Naziv potiče od grčke reči »stihos«, što znači »linija« ili »red«. To je naziv crkvene pesme. Pre stihira često se poju stihovi iz Svetog pisma. Postoje, na primer, stihire »na Gospode, Tebi zovem/tj. na Gospodi vozvah« u vezi sa 145. (146) psalmom, zatim »na Hvalite« u vezi sa 148. i 149. psalmima; kao i stihire »na stihove« izabrane iz psalama prema prazniku. Imamo i stihire »na litiji« koje nemaju stihove.

SVETA TAJNA - U teologiji predstavlja pojam svete ili sveštene radnje ili tajne. Tajna je, u stvari, konkretizovanje duhovne stvarnosti, tj. svetosti preko pokreta - radnji sveštenika nad određenom materijalnom stvarnošću. Svete tajne predstavljaju čovekovo dodirivanje Boga po dopuštenju i milosti Tvorca.

TIPIK - Pravilo za crkvena bogoslužjenja, kao i pravilo za monaški život u manastirima.

TOPLOTA - Topla voda koja se sipa u putir neposredno pre pričešća.

TREBNIK - Crkvena bogoslužbena knjiga koja sadrži molitve (trebe). U njoj se nalaze činovi krštenja, braka, opela, parastosa....

TRIOD - Crkvena bogoslužbena knjiga. Postoje Posni i Cvetni triod. Posni sadrži crkvene pesme i molitve koje se čitaju na bogoslužjenjima uz Veliki vaskršnji post. Cvetni triod sadrži molitve i službe koje se čitaju na bogoslužjenjima od Lazareve subote do Nedelje svih svetih posle Pedesetnice.

TRISVETO - Naziv kratke molitve u kojoj se tri puta izgovara reč »sveti«. Ona glasi: »Sveti Bože, sveti krepki, sveti besmrtni, pomiluj nas.«

TROJERUČICA - Jedna od neobično poštovanih čudotvornih ikona na kojoj je naslikana Presveta Bogorodica. Ikona se nalazi u Hilandar, na Svetoj Gori u Grčkoj.

TROJICA - Glavno i izričito učenje novozavetnog Otkrovenja, pa prema tome i hrišćanstva, po kome Bog postoji kao tri ipostasa ili lica. Dogmat o Svetoj Trojici je glavni dogmat. U Novom zavetu veru u jednog Boga u tri lica potpuno je otkrio sam Gospod Isus Hristos. Na Spasiteljevom krštenju u Jordanu javila su se tri lica: Otac, koji potvrđuje svojim glasom s neba: «Ovo je Sin moj ljubljani koji je po mojoj volji.»; Duh Sveti koji je u vidu goluba sišao na Isusa; Sin koji, iako bezgrešan, prima krštenje od Jovana da bi se ispunila svaka pravda. Učenje o Svetoj Trojici rano se utvrdilo i javlja se u nekim simbolima vere već u drugom veku.

TROPAR - Bogoslužbena pesma blagodarnosti koja se odnosi na nekog svetitelja, sveca ili praznik i uglavnom sadrži najvažnije momente iz života svetog ili najvažnije događaje. Tako imamo, na primer, tropar svetom Nikoli, svetom Jovanu ili, pak, tropar za Božić, Vaskrs...

TRPEZA (časna trpeza) - Naziva se još i Sveti presto. Četverougaojni sto na sredini oltara na kome se osvećuju darovi. Simboliše grob i presto gospodnji.

VASKRSENJE - Vaskrsenje Gospoda Isusa Hrista osnova je hrišćanske vere u vaskrsenje mrtvih i život u budućem veku. To učenje vere je uнето u Carigradski simbol vere 381. godine. Vaskrs je najveći hrišćanski praznik jer se proslavlja život koji je pobedio smrt.

VAZDUH (VOZDUH) - Naziv za treće pokrivalo za časne darove. Ima oblik veće marame sa po jednom trakom na dva susedna ugla. Na proskomidiji se njime pokriva već pokriveni putir sa zvezdicom. Posle prenošenja časnih darova na svetu trpezu, vazduh se stavlja preko otkrivenoga putira i diskosa sa zvezdicom.

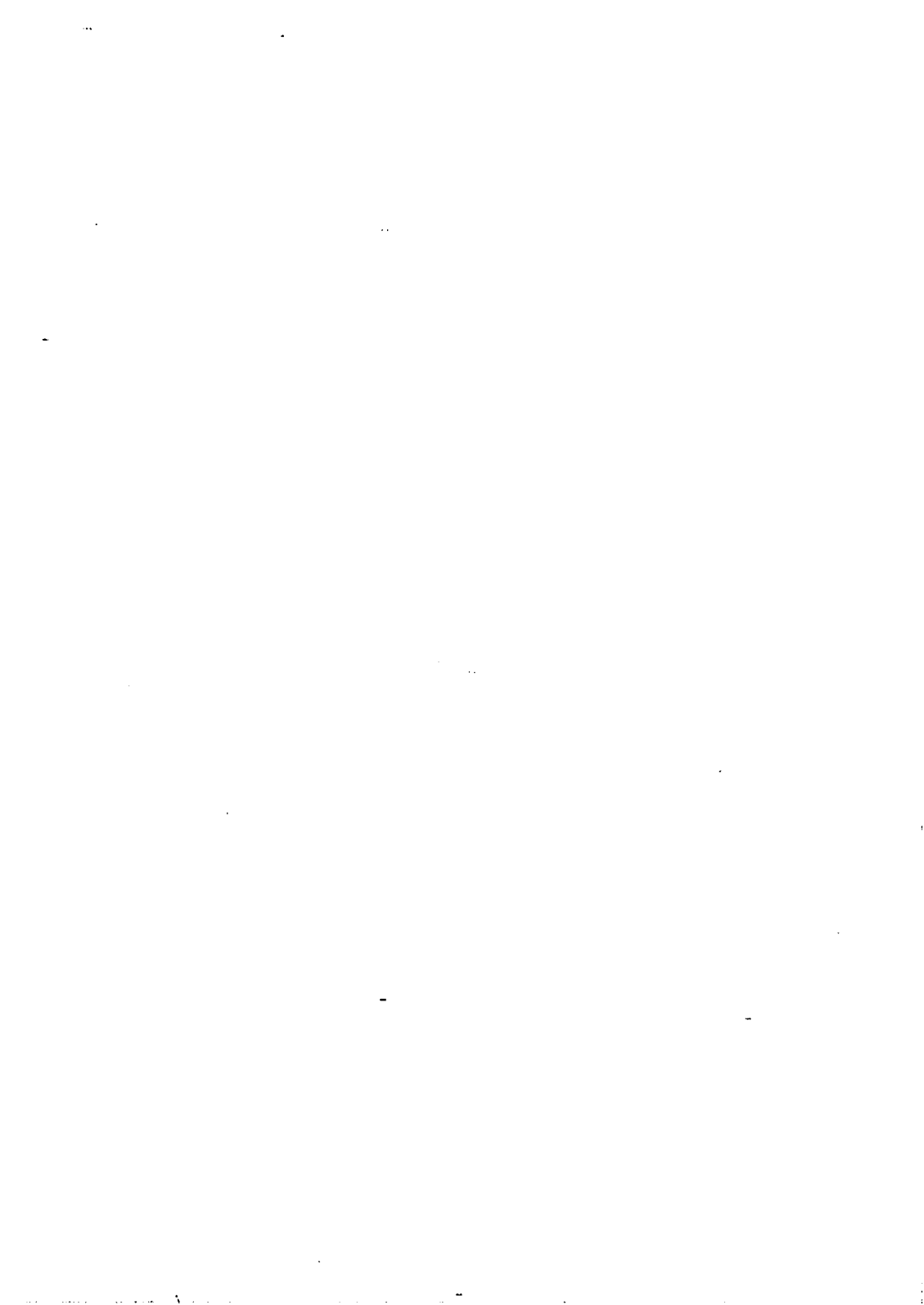
VEČERNJE - Svakodnevno bogoslužjenje u hramu; označava početak novog dana prema crkvenom bogoslužbenom ciklusu.

VHOD (ulazak) - Postoji mali i veliki vhod. Nekada je đakon u početku liturgije iznosio jevanđelje iz riznice i prenosio ga u oltar, a služitelj se oblačio u riznici, prelazio u crkvu i ulazio u oltar. Arhijerej se i danas oblači van oltara, u crkvi ili pred njom. Njegov ulazak u oltar sa unošenjem jevanđelja i jeste mali vhod/ulazak. Veliki vhod je prenošenje darova iz proskomidije (koja se, takođe, nije nalazila u oltaru) na trpezu.

ZAKONOPRAVILO - Nomokanon ili Krmčija; zbornik crkvenih kanona preveden sa grčkog jezika; zbirka crkvenih pravila (kanona) i gradanskih zakona (noma) koji se odnose na crkvu.

ŽITIJA - Knjige koje sadrže biografije svetaca raspoređenih prema mesecima u godini.

ŽRTVENIK - Deo oltara na kojem se vrši proskomidija.



PRAZNICI

Praznik je za pravoslavnu crkvu i sve vernike sveto vreme. To je i rado-sno vreme kada se proslavlja Bog, a čini se dobro svojoj duši. Svi ostali radovi prestaju.

Praznici se dele na: Hristove, Bogorodične i svetiteljske. Najbolji način da se shvati smisao jednog praznika je da navedemo jevandeljsko kazi-vanje o tome.

BOŽIĆ

O rođenju Hristovom, Božiću, piše jevandelist Matej: «A rođenje Isusa Hrista ovako bi: Kad je Marija Mati Njegova bila obručena Josifu, a pre no što se behu sastali, nade se da je Ona začeta od Duha Svetoga. A Josif, budući pobožan... namisli je tajno otpustiti... ali mu se javi an-deo Gospodnji u snu i reče: “Josife, ne otpuštaj Mariju, zaručnicu tvoju, jer ono što se u njoj začelo od Duha je Svetoga; i rodiće Sina i nadećeš mu ime Isus, što znači Spasitelj svih ljudi, jer će on spasiti narod svoj.” (Matej 1, 18-21).

A kad se rodi Isus u Vitlejemu judejskom za vreme cara Iroda, dodo-še mudraci sa Istoka u Jerusalem govoreći: “Gde je Car judejski što se ro-dio jer smo videli zvezdu njegovu na Istoku i došli smo da mu se poklo-nimo.” (Matej 2, 1-12).

Isusovo rođenje u svetu i vremenu jeste najznačajniji događaj u isto-riji ljudskog roda, koji deli istoriju na pre i posle Hrista i predstavlja cen-tar hrišćanske i sveopšte ljudske istorije. Hristovo rođenje i ovaploćenje je osnova za njegovo stradanje za nas i vaskrsenje.

Srpska pravoslavna crkva počinje proslavu Božića 40 dana pre praznika, koji pada 25. decembra po starom ili 7. januara po novom kalendaru; praznovanje počinje Božićnim postom. U toku posta u narodu se odvijaju, u tri poslednje preprazničke nedelje, događaji koji se nazivaju: Detinci, Materice i Oci, a u sama dva dana uoči praznika, koji se nazivaju Tucindan i Badnji dan, posvećuju se posebne pripremne radnje Božiću.

Treće nedelje pred Božić na Detince, očevi i majke “vezuju” svoju decu koja se onda “odvezuju” darovima.

Pošto je to nedelja po Svetom Nikoli, obično “Sveti Nikola donosi toga jutra deci poklone.”

Druge nedelje pred Božić, na Materice, očevi i deca “vezuju” svoje majke, a one se onda “odvezuju” poklonima.

Prve nedelje pred Božić, na Oce, majke i deca “vezuju” očeve, a oni se onda “dreše” poklonima.

Ovo uzajamno “drešenje” je u stvari uzajamno poklanjanje ljubavi koje stvara prazničnu atmosferu u porodičnim hrišćanskim krugovima.

Dva dana pre Božića je Tucindan. Toga dana se tuče božićnjak ili pečenica, koja se posle jede na Božić kao mrsna hrana posle šestonedelnog posta. Iako je pečenica obično prase a ne jagnje, taj praznik nas podseća na Hristovo rođenje u pećini gde su se sklanjale ovce i jaganjci, jer je pećina služila pastirima za smeštaj stada.

Dan uoči Božića zove se Badnji dan, a noć koja sledi je Badnje večer. Obično se tada ne spava, nego se bdi u iščekivanju najsvečanijeg trenutka u istoriji ljudskog roda – Hristovog rođenja. Kad se anđeo javio pa-

stirima i objavio im rođenje Hristovo, pastiri su čuvali stražu kraj stada i grejali se ložeći vatru. To je hrišćansko loženje badnjaka.

Badnjak se priprema obično tako što domaćin kuće ili muškarac ode u šumu, nađe pogodno hrastovo ili cerovo drvo, prekrsti se tri puta i kaže: "Pomoz Bože i sveti badnjače" i odseče ga sa tri udarca sekire u ime Svete Trojice. Zatim nađe i odlomi drenovu grančicu i sve zajedno doneše i prisloni uz svoju kuću. U gradu u kojem nema badnjaka, domaćin badnjak nabavlja na pijaci ili u selu. Zajedno sa slamom i drenovom grančicom prisanja ga pred vrata svoga stana.

Badnjačar: "Mir Božiji – Hristos se rodi." Domaćin: "Vaistinu se rodi."

Badnjačar: "Dobro veče i srećno vam Badnje veče." Domaćica: "Bog ti sreće dao i sreće imao."

Simbolika ovog susreta nam pokazuje kako novorođeni Spasitelj ulazi u dom u vidu badnjaka i svim članovima domaćinstva donosi zdravlje kroz drenov prutić, izobilje zemaljskih plodova kroz žito i duhovnu radost kroz med, a sve je osigurano nevinom krvlju Hristovom u vidu vina.

Gospod Isus Hristos je ležao na slami u jaslama kada su mudraci sa Istoka došli da mu se poklone i daruju ga zlatom, smirnom i tanjanom. Zato badnjačar posipa slamom sve prostorije u kući ili u stanu, ubacuje i sitan metalni novac, a sa četiri oraħa tri puta gađa četiri ugla u kući. Orasi predstavljaju Svetu Trojicu koja vlada vasionom od istoka do zapada i od severa do juga. Običaj je da se badnjak stavi na vatru da pregori, a u domaćinstvima koja nemaju vatru, badnjačar razgori grančicu badnjaka na plamenu sveće. Zavežljaj slame s drenovim prutićem i badnjakom stavljaju se ispod stola na kojem se nalazi badnjačka večera. U nekim

krajevima slama se rasprostire svuda po podu u kući i na slamu postavlja večera. Ukućani tu sedeći večeraju, a negde i spavaju na slami.

Badnjačka večera je raznovrsna, ali je uvek obavezno posna i u njoj učestvuju svi članovi porodice.

Badnjački kolač ne seče se nožem, nego se lomi rukom.

Posle večere ostavi se nešto jela i pića na stolu za kojim se večeralo da stoji preko noći, osim badnjačkog kolača, tj. pogače bez kvasca.

Domaćica sprema hleb, so, med, vino i pasulj prebranac ili papulu. Badnjačara i badnjak dočekuje sa sitom u kojem se pored žita nalazi raznovrsno suvo ili sveže voće: orasi, jabuke, kruške, šljive, urme, banane, pomorandže, bademi, lešnici, kao i bombone.

Sveća koja se pali na Badnje veče i na Božić svojom svetlošću predstavlja božanstvo koje je bez početka i kraja.

Dve sveće znače božansku i čovečansku prirodu nesliveno sjedinjene u ličnosti novorođenog Bogočoveka Hrista, dok tri sveće simbolišu Svetu Trojicu.

Na Badnje veče, na prvi i drugi dan Božića trpeza ostaje postavljena, slama se ne uklanja i kuća se tri dana ne čisti. Ujutru, na sam Božić, domaćin, zajedno s još jednim ukućaninom, ide u crkvu, devojka vodo-noša ide na izvor po vodu, druga devojka ili snaha sprema česnicu, neko od ukućana ide u staju da vidi stoku, a domaćica dočekuje položajnika.

Položajnik je muška osoba koja prva dođe na Božić u domaćinsku kuću. On se na Božić prima kao sam Gospod koji ulazi u sve domove

ljudske i donosi mir i dobru volju, shodno Hristovim rečima: »Ko prima dete u ime moje, Mene prima.«

Česnica je kolač umešen na Božić rano ujutro sa svežom čistom vodom koju je donela vodonoša. Zlatni ili srebrni novčić stavlja se u sredinu testa; kad testo malo naraste, u sredinu se utiskuje pečat, slovo. Česnica se lomi za vreme božićnog ručka, odmah posle božićnog kolača.

VASKRS

Vaskrs je najveći hrišćanski praznik. To je praznik nad praznicima jer se slavi Hristovo vaskrsenje i ljudsko sveopšte vaskrsenje i besmrtnost. Vaskrs se svečano slavi tri dana, a praznovanje traje do Spasovdana. U praskozorje vaskršnjeg jutrenja zvone sva crkvena zvona i narod sa sveštenikom i s plaštanicom čini u liturgiji ophod tri puta oko crkve. Za vreme trećeg ophoda, staje se pred crkvena vrata. Tada sveštenik, držeći u ruci krst, sveću i kadionicu, peva tropar Vaskrsa: »Hristos vaskrse iz mrtvih, smrću smrt uništi, i onima u grobovima život darova!«

Potom se otvaraju dveri i ulazi se u hram, gde je uklonjen grob Hristov. Nastavlja se vaskršnje jutrenje, a onda vaskršnja liturgija. Na kraju liturgije svi vernici se ljube uz pozdrav: »Hristos vaskrse!« i odgovor »Vaistinu vaskrse!«

Običaj je da se za Vaskrs farbaju jaja, koja se posle na vaskršnjoj službi osvećuju i dele vernicima u crkvi. Na svečanom vaskršnjem ručku vernici će se završavajući post omrsiti kucajući se vaskršnjim jajima i služeći se bogatim vaskršnjim jelima. Na kraju ručka jajima se ponovo kucaju kako bi videli čije je jače.

Postoji obred pripremanja vaskršnjih jaja. Ona se kuvaju na Veliki četvrtak ili Veliki petak.

Važnost vaskršnjih jaja je velika, jer ona ukazuju na simbol vaskrsenja. Potiču iz ranih hrišćanskih vremena, kad je sveta Marija Magdale-
na, žena mironosica, s vaskršnjim crvenim jajetom pozdravila cara Tibe-
rija i rekla:«Hristos vaskrse.»

Vaskrs je praznik večne radosti i svetlosti. Vaskrsenjem svojim Hri-
stos je potvrdio svoju božansku moć kojom je pobedio vlast smrti i da-
vola. Vaskrsenje kao praznik potvrđuje sve ostale Hristove praznike, od
Božića do Velikog petka. Vaskrsenje je trijumf života nad smrću, svetlo-
sti nad tamom, radosti nad tugom.

POSTOVI

Od davnina su ljudi znali da je uzdržavanje od izvesnih jela na neko vreme korisno za njihovo telesno zdravlje. U hrišćanstvu se to dobrovoljno uzdržavanje od izvesnih jela naziva postom. Postili su i sam Isus Hristos i Bogorodica, i apostoli i svetitelji. Post nije samo telesno uzdržavanje od nekih jakih jela i pića, nego i uzdržavanje od zlih dela, dakle – duhovni post. Čovek kroz post posvećuje svoje telo i dušu Bogu i svojim bližnjima. Telo je olakšano uzdržavanjem radi lakše molitve, a duša bez zla i zlih pomisli i dela uzleće Bogu i širi srce svoje za veću ljubav prema bližnjima. Zato je post u narodu i poštovan i praktikovan i smatra se za veliko istinsko hrišćansko delo.

Pravoslavna crkva deli postove na jednodnevne i višednevne. Jednodnevni postovi su:

- Svaka sreda i petak (sreda, kad je Juda izdao Hrista i petak, kad je

Hristos razapet). Od ovih jednodnevnih postova hrišćani su oslobođeni u vreme tzv. trapavih sedmica. (To su sedmice posle Božića, Vaskrsa i Du-hova, kao i sedmica koja je skoro pred početak Časnog posta);

- Krstovdan (18. januara);
- Usekovanje glave Svetog Jovana Krstitelja (11. septembra);
- Krstovdan (27. septembra);

Višednevni postovi su četiri godišnja posta:

- Božićni post koji traje šest nedelja pred Božić;
- Vaskršnji post koji traje sedam nedelja pred Vaskrs;
- Petrovski post koji počinje odmah nakon nedelje Svih svetih i tra- je do Petrovdana (12. jula);
- Velikogospojinski post koji traje petnaest dana pred Veliku gospo- jinu.

Ima nekoliko gradacija posta:

Najstroži post je kada se ceo dan ništa ne jede, zatim kad se jedu je- la na vodi, zatim kada se jedu jela na ulju i na kraju kad se jedu jela s ri- bom.

U periodima posta izbegavaju se svadbe, osim po potrebi i s blago- slovom episkopa, kao i drugi veliki događaji. U posnom periodu ako je slava ili parastos ili neka svečanost, spremaju se jela na ulju i riba.

Post prestaje omrsom, a to biva na Vaskrs - kad se jedu vaskršnja ja- ja, a na Božić kod Srba - kad se jede pečenica.

PREMINULI HRIŠĆANI

Pravoslavna crkva ispraća svakog svoga člana, vernika, iz ovoga sveta u onaj svet.

Još dok je bolesnik u postelji treba mu omogućiti ispovest i pričešće. Kad premine, zvone crkvena zvona i obznanjaju ostalim vernicima da se mole Bogu za pokoj njegove duše. Ukućani upale sveću i pokojniku na grudi stavljaju krst ili ikonu; onda pozovu sveštenika da odsluži pomen i pokojnika polažu u kovčeg i odnose u hram u kojem se obavlja opelo.

Pojedini krajevi imaju različite običaje prilikom upokojenja i sahrane. Međutim, svima im je zajednička ljubav i molitva, jer se vera u crkvi ne prekida, nego ljubavna zajednica ostaje i među živima i među preminulima.

Budući da se sahrane razlikuju u nekim krajevima, prilikom organizovanja sahrane treba se posavetovati sa starijim rodacima, prijateljima i sa onima koji imaju više iskustva i više znanja.

Najpre se, naravno, treba savetovati sa svojim sveštenikom i uglavnom slediti njegova uputstva. Potrebno je moliti se Bogu za spasenje duše umrloga i činiti milostinju, a najveća molitva i dobročinstvo za spasenje duše umrloga jeste da se u crkvi Božijoj obavi sveta liturgija. Svešteniku se kaže ime pokojnika i donese prosfora i vino. Na proskomidiji sveštenik vadi česnicu namenjenu umrlome i pominje ga za vreme službe Božije, u samom centralnom delu liturgije - kad je prisutno zajedništvo cele crkve na nebu i na zemlji.

Značaj molitve za spasenje duše umrloga ogleda se u tome što su je upražnjavali pravoslavni hrišćani od samog početka. U crkvu su donosi-

li hleb, tj. proforu, vino i ulje (da se na hlebu i vinu služi sveta liturgija, a uljem da se pale kandila koja svetle u hramu). Sveće se pale ne samo za zdravlje svoje nego i za pokoj duše umrlih. Služenje neprekidno 40 zapokojenih liturgija i danas se praktikuje u mnogim crkvama, a naročito u manastirima. Osim navedenog, crkva je ustanovila i posebne periode koji su posvećeni spomenu i molitvama za pokoj duše umrlih hrišćana. To su:

- Proletnje zadušnice, u subotu pred mesne poklade pre Časnog posta (obično u februaru);
- Letnje zadušnice, u subotu pred Duhovdan, pred praznik Svete Trojice (obično u maju);
- Jesenje zadušnice ili Miholjske, u subotu pred Miholjdan (oktobar);
- Zimske zadušnice, u subotu pred Mitrovdan (novembar).

Takode, umrlima je posvećena i svaka subota u godini i posebno Pobjusani ponedjeljak, tj. prvi ponedjeljak Tomine nedelje posle Vaskrsa.

U te dane, na zadušnice i subote, služe se parastosi i pomeni koji su posebni činovi molitve za pokoj duše umrloga.

Kad umre pravoslavni hrišćanin, parastosi se priređuju na deveti dan, četrdeseti dan i na godišnjicu (negde ga priređuju i na polugodišnjicu). Prema narodnom predanju, duša se prvih sedam dana oprašta od mesta u kojem je pokojnik živeo. Zato se na deveti dan, računajući i dan kad je pokojnik preminuo, služi parastos za pokoj duše umrlog. Obred se obično vrši na grobu. Donosi se kuvano žito, vino, pogače, sveće. Uglavnom prisustvuju najbliži, ali mogu i svi vernici.

Od sedmog do četrdesetog dana duša je na sudu pred licem Božijim. Zato se u to vreme moli Bogu za oprostaj njenih grehova i za izlazak oslobođene i spašene duše pred lice njegovo. Toga dana se vrši četrdes-

todnevni parastos. Takođe, tada se nosi žito, vino, pogača, med i obično 40 malih sveća. U četrdeseti dan se najpre obavi parastos u crkvi, a zatim pomen na grobu u prisustvu srodnika i vernika. U svim pomenima za umrle moli se Bogu za oprostjenje grehova pokojnika i za njegovo pridruženje saboru svetih na nebu.

Molitvama i parastosima za umrle ispoveda se zajednica sa umrlim, neprekinuta veza i trajanje ljubavi i večnog života u jednoj nebozemnoj crkvi Hristovoj.

Subota je dan upokojenja u Gospodu, ali nedelja - vaskrsenje, takođe, dan radosti za sve preminule, jer je Gospod pobedio smrt. Pokojnike zbog toga treba spominjati na nedeljnim liturgijama, na proskomidiji i na kanonu evharistije. Parastos je pravilno vršiti u subotu, a ne u nedelju.

DODATAK

Pregled činova i oslovljavanja u sveštenstvu i monaštvu Srpske pravoslavne crkve

Čin i oslovljavanje u mirskom sveštenstvu:

dakon - oslovljava se sa časni (otac/oče i ime dakona);

protodakon - oslovljava se sa prečasni (otac/oče i ime);

prezviter (jerej, sveštenik) - oslovljava se sa prečasni (otac/oče i ...);

protonamesnik - oslovljava se sa prečasni (otac/oče i ...);

protojerej (protoprevziter) - oslovljava se sa visokoprečasni (otac/oče).

Čin i oslovljavanje u monaštvu:

jerodakon - oslovljava se sa prepodobni (otac/oče i ime jerodakona);

arhidakon - oslovljava se sa prepodobni (otac/oče i ime arhidakona);

jeromonah - oslovljava se sa prepodobni (otac/oče i ime jeromonaha);

sindel - oslovljava se sa prepodobni (otac/oče i ime sindela);

protosindel (iguman) - oslovljava se sa visokoprepodobni (otac/oče...);

arhimandrit - oslovljava se sa visokoprepodobni (otac/oče ...);

igumanija - oslovljava se sa visokoprepodobna (mati i ime igumanije):

episkop - oslovljava se sa Njegovo preosveštenstvo ili u neposrednom obraćanju - Vaše preosveštenstvo;

mitropolit - oslovljava se sa Njegovo visokopreosveštenstvo ili u neposrednom obraćanju - Vaše visokopreosveštenstvo;

patrijarh Srpske pravoslavne crkve - oslovljava se sa Njegova svetost ili u neposrednom obraćanju - Vaša svetosti.

KATOLIČKI POJMOVNIK



ADMINISTRATOR - Upravitelj biskupije do imenovanja biskupa.

ADOPCIONIZAM - Krivoverje iz 8. veka, kojim se tvrdi da je Hrist kao čovek bio samo adoptirani Sin Božji, znači da nije imao božansku narav. Krivoverje je osudeno na 7. ekumenskom koncilu u Nikeji, 787.godine.

ADORACIJA - Poštovanje ili klanjanje namenjeno isključivo Bogu (još se zove latrija, za razliku od dulije, tj. poštovanja svetaca, njihovih relikvija ili slika).

ADVENT (DOŠAŠĆE) - Prvo vreme liturgijske godine u trajanju od četiri nedelje kao priprema pre Božića.

AGAPE - Na grčkom jeziku znači ljubav. Agape je bila i večera za vreme koje se slavila euharistija.

AGNOSTICIZAM - Filozofska nauka koja dopušta postojanje neke više sile, ali zastupa gledište da je ljudski um ne može spoznati.

AGNUS DEI - Jaganjac Božiji, Hrist kao žrtva pomirenja; misna molitva pre pričesti.

AKOLIT - Laik ili pripravnik za sveštenu službu kome je poverena služba pomaganja kod misne žrtve.

ALBA - Duga bela haljina koja se oblači za misno slavlje (od 4. veka ušla iz svetovne nošnje u liturgijsku upotrebu).

ALBIGENZI - Krivoverje 12. i 13. veka u Francuskoj koje nije priznavalo ni crkvu ni papu; srodni bosanskim bogumilima.

ALELUJA - Usklik koji znači »hvalite Jahvu«, kojim se iskazuje hvala i slava Bogu. U zapadnoj tradiciji posebno obeležje uskrsne liturgije, izostavlja se u korizmeno vreme.

ALOKUCIJA - Svečani govor o savremenim pitanjima kojim se papa obraća kardinalskom zboru.

AMEN - Zaključni usklik liturgijskih molitvi koji odražava veru i potvrđuje prihvatanje Božije reči i dela, znači: tako jeste, tako neka bude, od hebr. izraza aman, što znači čvrsto stajati.

ANAHORETI - Pustinjaci, isposnici koji žive u potpunoj osamljenosti.

ANAMNEZA - Najvažniji deo mise kao spomen-čina Hristove žrtve.

ANATEMA (ANATHEMA) - Izopštenje, izraz kojim su se zaključivale i sankcionisale katoličke dogme.

ANGELUS - Molitva, andeoski pozdrav na spomen Marijinog naveštenja; moli se na glas zvona ujutro, u podne i uveče.

ANGLIKANSKA CRKVA - Engleska državna crkva koju je kralj Henri VIII odvojio od Katoličke crkve 1534. godine.

ANIMA - Latinski izraz za dušu.

ANTIFONA - Danas znači uvodni ili zaključni stih u pevanju psalama koji ističe glavnu liturgijsku misao; u staroj liturgiji značila je naizmenično pevanje sveštenika i hora.

ANTIKRIST - Protivhrist koji će se pojaviti pre sudnjeg dana i koji će odvrćati čovečanstvo od Hrista i crkve.

APOKALIPSA - Otkrovenje, poslednja knjiga Biblije, prema predanju napisao ju je evanđelista Ivan, na osnovu viđenja koja je imao na ostrvu Patmosu.

APOKRIF - Tajni spis ili delo kojeg izdaju kao biblijsko, ali ga ni židovska ni hrišćanska tradicija ne priznaju. Apokrifi su lažno pripisivani nekim apostolima (npr. Jakovljevo protoevanđelje, Nikodemoovo evanđelje, Petrova apokalipsa i sl.) da bi imali veći autoritet i da bi bili uvršteni u kanonske knjige.

APOLOGET - Branič, pisac koji ustaje u odbranu vere, na primer, Justin, Tertulijan ...

APOLOGIJA - Usmena ili pismena odbrana neke verske istine.

APOSTAT - Otpadnik od vere.

APOSTOL - Poslanik, jedan od dvanaestorice Isusovih učenika; kasnije se izraz daje zaslužnim misionarima, pa tako imamo slovenske apostole (sveti Ćirilo i Metodije), apostola Irca (sveti Patrik) itd.

APOSTOLAT - Služba apostola; delatnost u širenju vere.

APOSTOLSKA ADMINISTRATURA - Crkveno područje koje zbog bilo kojeg razloga nije uređeno kao biskupija; njime upravlja administrator u papino ime.

APOSTOLSKA PREFEKTURA - Upravna jedinica najčešće u misijskim područjima kojom upravlja prefekt u papino ime.

APOSTOLSKA STOLICA - Sveta Stolica ili Rimska Stolica je središte uprave i vlasti rimskog biskupa i pape, s raznim kongregacijama, sudnicama i uredima.

APOSTOLSKI ADMINISTRATOR - Administrator koji upravlja apostolskom administraturom.

APOSTOLSKI BLAGOSLOV - Papinski blagoslov.

APOSTOLSKI DELEGAT - Papin izaslanik u crkvenom poslu.

APOSTOLSKI PREFEKT - Sveštenik s biskupskom jurisdikcijom koji upravlja prefekturom.

APOSTOLSKI VIKAR - Naslovni biskup koji upravlja vikarijatom.

APOSTOLSKI VIKARIJAT - Upravno područje pod Kongregacijom za širenje vere.

APOSTOLSKO VEROVANJE - Kratki obrazac vere koji sadrži 12 članova koje tradicija pripisuje apostolima.

APOTEOZA - Obožavanje živog ili mrtvog čoveka, na primer, rimskih careva.

APSOLUCIJA - Razrešenje od grehova u ispovedi kojoj prethodi kajanje.

ARHIĐAKON - Najviši sluga; u srednjem veku prvi pomoćnik biskupov; kanonik koji o svom arhidakonatu izveštava biskupa o duhovnoj pastvi.

ARIJANIZAM - Krivoverje koje uči da Hrist nije istobitan, nego samo sličan Bogu Ocu, dakle negira Trojstvo; osuđeno na koncilu u Nikeji 325. godine.

ARKANĐELI - Viši rang andela, na primer, Gabriel, Mihael i Rafael.

ASKEZA - Vežbanje u krepostima, molitvama i razmatranjima, koje teži za većim savršenstvom i sjedinjenjem s Bogom. ***

ASPERSIO - Škropljenje blagoslovljenom vodom.

ATEIZAM - Negiranje postojanja Boga ili življenje kao da Boga nema.

AUREOLA - Zlatni krug oko glave sveca na slikama ili na kipovima. znak sjaja Njegove kreposti.

AVE MARIJA - Zdravo Marija, molitva Bogorodici, sastavljena na temelju Lukina evanđelja o detinjstvu Isusovu.

BAZILIKA - Starohrišćanska crkva pravougaonog oblika, kasnije specijalni naslov velikih i važnih crkava.

BENEDIKTINCI - Redovnici koje je osnovao sveti Benedikt iz Nursije (529. godine utemeljen glavni samostan u Monte Kasinu). Glavno redovničko načelo »Ora et labora« (moli i radi), nose crni habit s kožnim pojaskom. Do pojave prosjačkih redova jedini tip redovništva na Zapadu.

BENEDIKTIO (BENEDICTIO) - Blagoslov, obredni čin koji spada u sakramentalne činove, a ne sakramente.

BENEFICIJ - Plata za vršenje neke crkvene službe.

BEZGREŠNO ZAČEĆE (Immaculata) - dogma koju je 1854. godine proglasio Pio IX; izražava veru crkve da je Marija po posebnoj milosti i predviđenim Hristovim zaslugama očuvana od istočnog greha u času svoga začeća.

BIBLIJA - Knjiga, Sveto pismo, zbirka nadahnutih knjiga (73 kanonske) koju hrišćani prihvataju kao svete. Ima dva velika dela: Stari zavet (46 knjiga) i Novi zavet (27 knjiga). U Starom zavetu je opisano vreme pripreme i očekivanja Spasitelja, a u Novom zavetu - vreme Isusa Hrista. Sveukupno obuhvata razdoblje otprilike od 1300.godine pre Hrista do 100. godine posle Hrista.

BIBLIJA PAUPERUM (BIBLIA PAUPERUM) - Biblija siromašnih, zapravo onih koji nisu znali da čitaju – na slikovit način im je prenošena biblijska poruka u razdoblju od 13. do 15. veka.

BIRET - Pokrivalo za glavu sveštenika, najčešće s tri izbočine i priveškom na vrhu.

BISKUP - Naslednik apostola, član biskupskog kolegijuma crkve koji ima punoću sakramenta svetog reda, kao ordinarij je nosilac učiteljske, pastirske i upravne vlasti u mesnoj crkvi.

BISKUPIJA - Upravno crkveno područje pod jurisdikcijom biskupa.

BISKUPIJSKA SINODA - Skup imenovanih ili izabраниh sveštenika i vernika jedne mesne crkve kao savetodavno telo.

BISKUP KOADUTOR - Biskup s pravom nasledstva kojeg Sveta Stolica postavlja ordinariju.

BISKUP POMOĆNI - Posvećeni biskup koji nema vlastite biskupije, nego je imenovan najčešće na ime neke ugasle biskupije iz ranohrišćanskog razdoblja. Ime titulatni biskup ili pomoćni je dato zbog toga što pomaže biskupu ordinariju u vođenju biskupije. ..

BISKUPSKA KONFERENCIJA - Ustanova jedne crkvene pokrajine koju uspostavlja ili ukida vrhovna vlast crkve, čiji su članovi svi ordinariji, svi pomoćni biskupi i ostali naslovni biskupi tog područja, najčešće jedne države.

BISKUPSKA KURIJA ILI BISKUPSKI ORDINARIJAT - Skup ustanova i osoba koje pomažu biskupu u vođenju biskupije. ...

BLAGOSLOV URBI ET ORBI - Dodeljuje ga papa u svečanim prilikama gradu Rimu i celom svetu.

BLAŽENI - Odredene osobe koje papa, nakon kanonskog postupka kojim se dopušta javni kult, proglašava blaženim.

BOGOJAVLJENJE - Jedan od najstarijih hrišćanskih praznika (blagdana) koji Katolička crkva slavi 6. januara. Teologiju blagdana najbolje izražava sam naziv. Novorođenom, koji biva objavljen kao Bogočovek celom svetu, došla su da se poklone sveta tri kralja. Tradicionalno se za taj blagdan posvećuje voda, a u nekim krajevima se Bogojavljenje naziva Vodokršće ili Vodokršta.

BOGUMILI BOSANSKI KRSTJANI - Krivoverna gnostičko-manihejska sekta iz 10. veka nazvana po bugarskom začetniku popu Jeremiji ili Bogomilu iz Tracije; odbacuju ženidbu, uživanje mesa, poštovanje slika: u Bosni su bili naj snažniji za vreme vladavine Kulina bana.

BOROMEJKE - Redovnička služba sestara milosrdnica koje je osnovao sveti Karlo Boromejski; jedna vrsta šire misnice.

BRAŠANČEVO - U narodu rašireni naziv za blagdan Tijelova. Potiče od reči brašance, što znači pšenica, pa se zbog toga od brašna pravi hostija koja predstavlja Isusovo telo.

BRATOVŠTINE - Katolička verska udruženja bez posebnih redovničkih zaveta.

BRDO BLAŽENSTVA - Brdo kod Galilejskog jezera na kome je Isus izgovorio blaženstva koja su program i ideal hrišćanstva.

BREVE - Papinsko službeno pismo ili potvrda.

BREVIJAR - Knjiga iz koje se moli časoslov.

BULA - Kutija u kojoj se čuva pečat; važno papinsko pismo s olovnom, srebrnim ili zlatnim pečatom kojim se potvrđuju biskupska imenovanja ili papinske enciklike; šire, u crkvenom smislu, predstavlja službeni dokument s pečatom.

CELIBAT - Beženstvo, katolička disciplina na koju se obavezuju svi klerici.

CENOBITI - Pustinjaci koji žive u monaškim zajednicama.

CENZURA - Crkvena kazna, ako je doktrinalna ili teološka označava neku nauku kao zabludu ili herezu ukoliko se protivi objavljenoj istini; ako je represivna, označava indeks zabranjenih knjiga (ukinuta 1966. godine); ako je preventivna, znači imprimatur, dozvola nadležnih crkvenih vlasti za izdavanje verskih knjiga od posebnog značaja, npr. Biblije; ako je kaznena, označava kaznu za one vernike koji su napravili neki crkveni prekršaj.

CISTERCITI - Ogranak benediktinskog reda nazvan po dolini Cistercium u Francuskoj, gde stoluje glavni opat. ...

CRKVA - Zajednica naroda Božijeg; zgrada u koju dolaze vernici na službu Božiju.

CRKVENA GODINA - Godišnji ciklus, sastavljen od pet crkvenih vremena: došašće, božićno vreme, korizma, uskrsno vreme i vreme kroz godinu.

CRKVENI OCI - Naziv za istaknute crkvene pisce; zaključno sa 6.vekom crkvena istorija razlikuje zapadne crkvene oce: Ambrozija, Avgustina, Jeronima, itd, od istočnih crkvenih otaca: Atanasija, Vasilija, Grigura Nazijanskog, Ivana Zlatoustog...

CRKVENO PRAVO - Pravna načela koja se u Katoličkoj crkvi zovu i kanonsko pravo sadržano u kodeksu.

CRKVENO SVETOGRĐE - Obeščašćenje posvećene crkve sablažnjivim zločinima; pre ponovne bogopoštovane upotrebe potrebna je ponovna konsekracija (osvećenje).

CRKVENO UČITELJSTVO - Hijerarhija koja je odgovorna za istrajno, ispravno i autoritativno nagoveštavanje reči Božije, braneći je od svih napada.

CVJETNICA - Nedelja pre Uskrsa, spomen Isusovog svečanog ulaska u Jerusalim, kada se obavlja procesija s blagoslovljenim maslinovim grančicama, palmama ili cvećem.

ČASOSLOV - Svakodnevna liturgijska molitva »časova« koju obavljaju zajedno ili pojedinačno sveštenici, redovnici, redovnice ili pobožni laici; sastoji se od moljenja psalama, biblijskih čitanja, himni i drugih molitava; čine je službe čitanja, jutarnje, srednji čas, večernje i povečerja.

ČISTA SRIJEDA - Prvi dan korizme, obavezan post. Pošto je karakteristična po pepeljanju, zove se i Pepelnica.

ČISTILIŠTE - Mesto čišćenja od lakih grehova ili vremenskih kazni posle smrti do prelaza u blaženstvo.

ČUDO - Prevazilazi prirodne sile, te se pripisuje natprirodnom Božijem zahvatu; za crkvu je ne samo natprirodni događaj nego i znak Božiji.

DALMATIKA - Liturgijska odeća koju đakon nosi na svečanim misama.

DEKALOG - Deset Božijih zapovesti koje su Mojsiju objavljene na dve kamene ploče. Tim zapovestima se uređuje čovekov odnos prema Bogu (vertikala) i prema bratu - čoveku (horizontala).

DEKAN - Sveštenik na čelu dekanata (crkvenog okruga od više župa); postoji kanonik dekan, koji je na čelu stolnog kaptola, te kardinal dekan, koji je na čelu kardinalskog zbora; profani naziv za predstojnika fakulteta.

DEKANAT - Crkveno upravno područje od više župa.

DEKRETALI - Knjige sabranih papinih crkvenopravnih odluka iz srednjeg veka.

DEPOZIT VJERE - Polog vere; skup pravovernih istina kome se ništa ne sme oduzeti niti šta dodati.

DEVOCIONALIJA - Predmeti koji pozivaju na pobožnost, na primer: krstići, krunice, medaljice, sličice itd. ...

DIJECEZA - Crkveno upravno područje jedne biskupije.

DISPENZA - Oslobađanje obaveze pridržavanja crkvenog zakona ili dužnosti.

DOGMA - Proglašena temeljna verska ili čudoredna istina iz pologa vere koju svaki katolik mora prihvatiti i održavati da bi se spasio; proglašavaju je koncili, izvanredno crkveno naučiteljstvo ili papa.

DOGMATIKA - U katoličkoj teologiji nauka o osnovnim verskim istinama crkve.

DOKSOLOGIJA - Hvalospev u hrišćanskom bogoslužjenju, na primer, Gloria (Slava) velika, te »Slava Ocu i Sinu i Duhu svetome« kao mala doksologija.

DOMINIKANCI - Takozvani prosjački red (osnovao ga je sveti Dominik (1170 - 1222) španski propovednik) koji propoveda protiv krivoverja albigenza i valdenza; zato ga zovu propovednički red.

DRUŽBA ISUSOVA - Isusovci, jezuiti, redovnička družba (osnovao ju je Španac Ignacije Lojola 1534. u Parizu) čiji je glavni zadatak misijski rad i teološko učenje, kao i vaspitanje mladih.

DUALIZAM - Dva suprotna izvora stvarnosti, jedan pozitivni i svetli, a drugi negativni i tamni. Duša ima izvor u prvom, a telo u drugom načelu.

DUHOVI - Blagdan silaska Duha Svetoga na apostole; deljenje dara Duha Svetoga crkvenoj zajednici.

DULIJA - Služenje, poštovanje koje se iskazuje svecima.

DUŠA - Duhovno, nematerijalno, besmrtno počelo koje Bog udahnuje svakom ljudskom biću.

DUŠNI DAN - Spomendan svih mrtvih.

ĐAKON - Sluga, najniži stepen sakramentalnog reda. Đakon ima vlast da krštava, propoveda, pričešćuje i venčava. Prema Svetom pismu, oni su bili pomoćnici apostola i biskupa.

ĐAVAO - Zli i pali duh, demon, neprijatelj čoveku i Bogu, zavodnik i naspasnik, sotona, vrag; njegova vlast biće konačno svrgnuta Hristovom pobedom o sudnjem danu.

EGZERCICIJE - Duhovne vežbe, razmišljanje čuteći i u samoći o sebi, Bogu, svetu u svetlu svoje vere.

EGZORCIZAM - Obred zaklinjanja kojim se prisiljava davo da izade iz opsednute osobe.

EKLEZIJA (ECCLESIA) - Od grčkog latinizirani naziv za crkvu koji znači saziv, zbor, skupština.

EKS KATEDRA (EX CATHEDRA) - Označava nepogrešive definicije papa, kao vrhovnih učitelja Katoličke crkve, o veri i moralu.

EKSKOMUNIKACIJA - Izopštenje, isključenje iz crkvene zajednice najčešće zbog krivoverja ili teškog prestupa.

EKSPOZITURA - U župi udaljena filijala u kojoj se obavlja župnička služba.

EUHARISTIJA - Na sakramentalan način čini prisutnim prostorno i vremenski Hristovo telo i krv pod prilikama hleba i vina u njegovoj spasenjskoj smrti i uskrsnuću. Isus nam je u pričesti ujedno i hrana za večni život.

FARIZEJI - Židovski verskopolitički pokret, osnovan u 2. veku pre Hrista, koji je strogo, i u Isusovo vreme, pazio na izvršavanje zakona; sebe je smatrao braniocem pravovernosti.

FAŠNIK ili POKLADE - Tri dana isključivo folklornog karaktera pred Peplnicu; ljudi tada daju oduška veselom raspoloženju pred početak posta.

FIDEIZAM - Teološki pravac koji zastupa učenje da samo vera može doći do natprirodne istine.

FRA - Skraćenica za fratar (brat) koju franjevci stavljaju ispred svog imena.

FRANJEVCI - Prosjački red koji je osnovao sveti Franjo Asiški 1212. godine; nose plašt smeđe boje; ima više ogranaka, na primer: red male braće, konventualci, kapucini.

GABRIJEL - Ime arhandela koji je najavio rođenje Ivana Krstitelja i Isusa; samo ime znači Božija snaga.

GENERALNI VIKAR - Osoba koja pomaže biskupu u upravljanju biskupijom; obično jedna biskupija ima jedog generalnog vikara, ali ih može biti i više.

GNOSTICI - Krivoverje koje propoveda dualizam, u kome je sve materijalno zlo, a samo duhovno je dobro.

GOLGOTA - Mesto slično lobanji (izvan zidina u Isusovo vreme) na kome je Hrist bio razapet. Danas je na tom mestu Crkva svetog groba u Jerusalimu.

GRKOKATOLICI - Hrišćani istočne, i to grčke tradicije koji su prihvatili rimske biskupe kao naslednike svetog Petra apostola, u svojstvu zadatka koji mu je Hrist poverio. Zadržali su tradiciju svoje teologije, duhovnosti, liturgije i crkvenog prava. Kod nas ih ima u Vojvodini. Etničkim poreklom uglavnom su Ukrajinci i Rusini.

GVARDIJAN - Poglavar franjevačkog i kapucinskog samostana.

HABIT - Službeno odelo redovnika i redovnica.

HAGIOGRAFIJA - Životopis svetaca.

HERETIK - Krivoverac.

HEREZA - Krivoverna verska nauka.

HERMENAUTIKA - Nauka o načelima tumačenja Biblije.

HIJERARHIJA - Crkvena vlast božanskog porekla koju predstavljaju klerici.

HIOPOSTATSKA UNIJA - Sjedinjenje božanske i ljudske prirode u Isusu Hristu.

HOMILIJA - Propoved u misi posle evanđelja.

HOSTIJA - Euharistijska čestica od brašna za slavljenje mise i pričešćivanje.

IDOLATRIJA - Krivoverno poštovanje slika ili kipova kojima se pripisuje božanska moć.

IMENDAN - Slavlje nebeskog zaštitnika čije se ime nosi od krštenja.

IMPRIMATUR - Crkvena dozvola za štampanje knjige.

INFALIBILITET - Nepogrešivost crkvenog naučavanja kad se obavezno nalaže učenje o stvarima vere i morala; papina nepogrešivost ili nezabludnost je dogma donesena na Prvom vaticanskom koncilu 1870; prema Drugom vaticanskom koncilu (1962-1965) subjekt nepogrešivosti crkve je kad neke istine o veri i moralu definišu biskupi zajedno sa papom.

INFULA - Biskupska mitra (kapa); infule su vrpce na mitri.

INICIJACIJA - Naziv za postepeno uvođenje u hrišćanstvo sakramentima krštenja i potvrde.

INKARDINACIJA - Učlanjenje klerika u biskupiju ili redovničku zajednicu.

INKARNACIJA - Utelovljenje reči Božije, logosa u ljudskoj prirodi. Božiji zahvat kojim je druga božanska osoba postala čovek a da nije prestala biti Bog.

INKVIZICIJA - Crkveni sud za krivoverne srednjeg veka. Španska inkvizicija, koju su obično predvodili dominikanci, bila je državni sud krivovernima.

INRI - Skraćenica lat. izraza »Jesus Nazarenus Rex Judeorum«, što znači »Isus Nazarećanin kralj židovski«; to je Pilatov natpis na Isusovom krstu.

INTERDIKT - Crkvenopravna zabrana svih crkvenih funkcija za neko mesto, kraj, pokrajinsku crkvu. Prema novom crkvenom zakonu znači samo ličnu zabranu sudelovanja u slavljenju sakramenata.

ISPOVIJED - Prošireni naziv za sakrament pokore koji obuhvata kajanje, ispovedanje i zadovoljstvo; ispovedanje je tajno, lično i od 1215. godine obavezno jednom godišnje o Uskrsu; sveštenik je dužan čuvati ispovedenu tajnu.

ISPOVIJEST VJERE - Javno priznavanje vere pri liturgijskom slavlju ili pri uvođenju u crkvene službe.

ISTOČNA CRKVA - Naziv za sve crkve Istoka u koje spadaju one koje nisu prihvatile Kalcedonski sabor (451. godine) na primer: Kopti, nestorijanci, Armenci, jakobiti i sve nacionalne pravoslavne crkve kao što su: grčka, ruska, srpska... Takođe, naziv označava one crkvene zajednice iz gore pomenutih tradicija koje su se tokom vremena na razne načine sjeedinile s Rimom, to jest priznale papu za svog vrhovnog poglavara, a zadržale istočni liturgijski obred i istočno crkveno pravo, npr. grkokatolici,

maroniti, melkiti, Tomini hrišćani malabarskog obreda, armanski katolici (mehitaristi) itd.

ISTOČNI GRIJEH - Grešno stanje posle Adamovog pada bez posvećujuće milosti, natprirodnih dobara, iskonske svetosti i Božijeg posinjenja, stanje koje se prenosi na svakog čoveka; Hrist oslobada od istočnog greha svojom smrću i uskrsnućem, što crkva slavi sakramentom krštenja koji briše istočni greh, vraća posvećujuću milost i posinjeni odnos prema Bogu, uvodi u sferu natprirodnih dobara i postavlja temelje iskonske svetosti.

ISUS - Hebrejski Ješuah, Spasitelj, spasenje. Za hrišćane lično ime za drugu božansku osobu koja se utelotvorila i rodila oko šeste godine pre računanja vremena po Hristu. Za vreme vladavine Poncija Pilata, 30. godine n.e. razapet je na krstu; uskrsnuo i 40. dan uzašao na nebo. Za hrišćane Isus je Sin Božiji, u kojem je hipostatskom unijom sjedinjena ljudska i božanska priroda. Čudesima je potvrdio svoje božansko poslanje.

JOSIP - Verenik Blažene Device Marije

KALVARIJA - Mesto Isusovog raspeća

KANON -1) zbirka knjiga koje sačinjavaju Sveto pismo; 2) popis katoličkih svetaca; 3) glavni deo mise; 4) crkvenopravni propis i koncilske odredbe.

KANONIK - Sveštenik, član kaptola, koji se brine za bogoslužjenje u katedrali i član je savetodavnog veća biskupa.

KANONIZACIJA - Proces proglašenja svetim, uvrštenje među svetitelje Katoličke crkve.

KANONSKE KNJIGE - Zbirka nadahnutih knjiga koje sačinjavaju Bibliju.

KAPELAN - Sveštenik kojem je za stalno povereno da, u skladu sa odredbama pokrajinskog prava, vodi bar delimično duhovnu brigu za neku zajednicu ili posebnu grupu vernika. Imenuje ga mesni ordinarij.

KAPITUL - Redovni ili vanredni najviši sastanak redovničkih poglavara; isti naziv je dat i dvorani samostana u kojoj se redovnici sastaju.

KAPITULARNI VIKAR - Posle biskupove smrti od kaptola izabrani upravnik biskupije do imenovanja novog biskupa ordinarija.

KAPTOL - Skupština sveštenika koji služe u katedrali; savetodavno telo koje biskupu pomaže u vodenju biskupije.

KAPUCINI - Stroži ogranak franjevačkog reda, osnovan 1525. godine; nose smeđi ogrtač (habit).

KARDINAL - Stožernik, glavni papin pomoćnik u upravljanju crkvom. Naziv potiče od imena za glavne rimske crkve sa sveštenicima na čelu, zato je kardinal simbolički upravnik jedne rimske župe. Titula se od 12. veka dodeljuje biskupima širom sveta. Kardinali do 80. godine života sudeluju u konklavi, izboru novog pape. Pre imenovanja za kardinala, on ne mora biti biskup, može biti običan sveštenik. Bira ga papa. A ako bude razrešen a nije bio biskup, vraća se u župu da služi. Dakle, to je priznanje biskupima i sveštenicima za posebne zasluge.

KARITAS (CARITAS) - Dobrotvornost, delotvorna ljubav prema Bogu dokazana ljubavlju prema čoveku; katolička humanitarna organizacija za pomoć bližnjima.

KARIZMA - Natprirodni dar Duha Svetoga nekim pojedincima za posebne službe za opšte dobro.

KARMELIĆANI - Prosjački red koji je osnovao Bertold iz Kalabrije na gori Karmelu u Palestini 1156; postoje obučeni i bosonogi (stroži red), kao i ženski ogranak karmelićanke.

KARTUZIJANCI - Pustinjački red koji je osnovao Bruno od Šartra, nedaleko od Grenobla; svaki kartuzijanac ima posebnu kućicu unutar samostanskog zida; oni nikada ne jedu meso i drže sve vreme strogu ćutnju.

KATEDRALA - Prvostolna crkva u biskupiji jer se u njoj nalazi biskupova stolica s koje biskup nastupa kao učitelj vere i ćudoreda.

KATEHETA - Veroučitelj (laik ili klerik) koji vrši službu uz dozvolu biskupa.

KATEKIZAM - Verski priručnik, verska nastava u školi ili župi.

KATEKUMENI - Pripravnici za krštenje; inovernici koji primaju pouku u katoličkoj veri i spremaju se na prelaz u Katoličku crkvu.

KLAUZURA - Deo samostanskih prostorija u koje nije dozvoljen ulaz svetovnim osobama ili osobama drugog pola.

KLER - Katolički duhovni stalež; klerik je član ili pripravnik za duhovni stalež.

KOADUTOR - Imenovani pomoćni biskup za života ordinarija, redovno s pravom nasledstva.

KOLEKTA - Skupljanje dobrovoljnih priloga u crkvene i karitativne svrhe za vreme mise.

KOMUNIO (COMMUNIO) - Zajedništvo, pričesno zajedništvo, najveći stepen jedinstva crkava.

KONCELEBRANT - Sveštenik ili biskup koji slavi svetu misu a nije olicijant (vršilac) službe Božije; suslavitelj.

KONCIL - Opšti sabor ili zborovanje svih katoličkih biskupa; pokrajinski koncil je skup biskupa jedne pokrajinske crkve.

KONFESIJA - Ispovest vere

KONFESIO (CONFESSIO) - Veroispovest.

KONGREGACIJA – 1) zajednica više samostana; 2) redovnička zajednica s biskupskim odobrenjem s jednostavnim zavetima ili bez njih; 3) verska udruženja radi verskog i moralnog usavršavanja, na primer, Marijina kongregacija; 4) Rimaska kongregacija, stalni odbori, kojima su kardinali na čelu.

KONKLAVE - Prostorije u kojima se bira novi papa; takode naziv za kardinale koji učestvuju u izboru novog pape; beli dim iz dimnjaka Sikstinske kapele je znak da je papa izabran, a crni da nije.

KONKORDAT - Trajni ugovor između države i crkve, koji vredi kao zakon za partnere ugovora.

KONSEKRACIJA - Posvećenje ili pretvaranje u misi hleba i vina u telo i krv Hristovu; posveta osoba ili stvari (crkava, oltara...) pomazivanjem svetim uljem.

KONVENTUALCI - Od 1517. godine samostalni ogranak franjevačkog reda s ublaženim pravilima (posebno zavet siromaštva); nose crni habit-plašt.

KONVERTIT - Obračenik na katoličku veru.

KONZISTORIJ - Sastanak kardinala s papom na čelu: javni - kada se imenuju novi kardinali ili proglašavaju novi sveci ili blaženi, te tajni – prilikom većanja o važnim pitanjima crkve.

KORIZMA - Četrdesetodnevni period pripreme za Uskrs; vreme pokore; intenzivnog življenja s verom, vreme pomirenja.

KREDO (CREDO) – Verujem, početna reč u Apostolskom ili Nikejskom-carigradskom verovanju koja se moli u misi.

KRIPTA - Mesto ispod crkve; u staro vreme mesto pokopavanja ili relikvije svetaca, u novije vreme mesto za pastoralne svrhe.

KRISTOV RED - Najviše papinsko odlikovanje za zasluge svetovnih osoba

KRIZMA - Sveto ulje pomešano s balzomom, posvećuje ga biskup na Veliki četvrtak. Upotrebljava se za pomazanje pri sakramentima svete potvrde i svetog reda.

KRŠTENJE - Prvi i najpotrebniji sakrament. Po njemu se briše istočni greh-otudenost od Boga kao posledica Adamovog ličnog greha i opraštaju se svi lični gresi. Ono je rođenje za novi život u Hristu. Po Gospodovoj volji ono je nužno za spasenje i uslov za uspešno primanje ostalih sakramenata.

KULPA (CULPA) - Greh, moralna krivica.

KUM - Svedok pri krštenju ili potvrdi koji preuzima obavezu pomaganja pri verskom vaspitanju kumčeta kada to roditelji ne mogu da čine; takođe, svedok pri crkvenom venčanju koji je u posebnim odnosima s venenicima.

KURIJA - Biskupska kurija – biskupski dvor ili Rimaska kurija - papinski dvor, označava urede koji pomažu biskupu ili papi pri upravljanju crkvom; Pavao VI je reorganizovao Rimsku kuriju 1967. godine.

LAKI GRIJEH - Uvreda Boga kojom se ipak ne gubi posvetna milost.

LITURGIJA - U užem smislu, sveta misa ili euharistija; u širem smislu, crkveno bogoslužjenje slavljenja sakramenata, časoslova.

LOGOS - Rodena, nestvorena reč Božija, druga božanska osoba, Sin Božiji, istodoban s Ocem, po kome je sve stvoreno i koji je za ljudsko spasenje postao čovek.

LUCIFER - Knez svih zlih duhova, Sotona.

LUKNO - Doprinos vernika za uzdržavanje sveštenika, u Bosni se kaže nobet.

MADONA - Gospa, umetnička slika Majke Božije.

MALA BRAĆA - Naziv za franjevački red.

MALTEŠKI VITEZOVI - Viteški red osnovan 1120. godine posle Hrista u Jerusalimu za negu bolesnika; kasnije su štitili hodočasnike; nose crne

plašteve s belim krstom, od 1530. godine na Malti, a od 1798. godine u Rimu.

MANIHEIZAM - Dualističko – gnostička nauka s primesama Zaratustri-
ne religije, budizma i hrišćanstva; priznaju dva načela: dobro (Bog, duh,
andeli) i zlo (Sotona), koja se večno bore za prevlast u svetu; njima su
bliski bogumili, albigenzi; jedno vreme njihov pristalica bio je i sveti Au-
gustin.

MARIJA - Blažena Devica Marija, Isusova majka, Devica i Bogorodica,
Gospa, uzdignuta na nebo (dogma iz 1950. godine, Pio XII).

MARIOLOGIJA - Teološka nauka o Marijinim dogmama i istinama.

MARTIROLOGIJA - Za liturgijsku upotrebu spomen knjiga s kratkim
opisom mučenika i svetaca.

MASLINSKA GORA - Brdo nasuprot Jerusalimu; u podnožju je Getse-
manski vrt u kome je Isus boravio noć pre hvatanja; danas hodočasničko
mesto.

MATER DOLOROSA - Majka puna boli, ožalošćena majka zbog stra-
danja svoga sina Isusa; brojna umetnička dela na tu temu pod nazivom
pieta.

MATICE - Uredske knjige župa u koje se od 16. veka upisuju kršteni,
venčani i umrli; lat.naziv »martikule«.

MEDITACIJA - Razmatranje o dubljem smislu verskih istina; najsavrše-
niji oblik molitve kojom se čovek združuje s Bogom.

MEMENTO - Seti se, spomeni se (memento mori – seti se da ćeš umreti); monaški pozdrav u strogim samostanima; molba za uključenje osobe i njenih potreba u molitve.

MESIJA - Od hebrejskog mešiah, što znači pomazanik; starozavetni proroci su ga nagovestili kao izbavitelja i otkupitelja čovečanstva od grehova.

METROPOLIJA - Glavni grad, sedište nadbiskupa, naziv za celu nadbiskupiju sa sufraganskim biskupijama ili za jednu crkvenu regiju.

METROPOLIT - Biskup koji je na čelu metropolije, a obično upravlja iz glavnog grada.

METUZALEM - Čovek koji je prema biblijskom predanju živeo veoma dugo; postao simbolom duboke starosti.

MILOSRDNICE - Naziv za sestriński red svetog Vinka Paulskog koji se posebno posvećuje nezi bolesnika; naziv, takode, za sestre Karla Boro-mejskog.

MINISTRANT - Poslužitelj pri svetim misama ili drugim bogopoštovanim obredima.

MINORITI - Mala braća, ogranak franjevačkog reda.

MISA - Teološki označava euharistiju, nekrvnu žrtvu, kao središnji sakrament slavljenja muke, smrti i Hristovog uskrsnuća.

MISAL - Knjiga s molitvenim obrascima svete mise za praznike i obične dane.

MISIJA - Poslanje; dopuštenje za misijsko delovanje; misijsko područje; naziv narodne misije označava niz narodnih propovedi i pobožnosti za obnovu hrišćanskog života.

MISNICA - Gornji deo misnog ruha (odeždi).

MISTERIJ - 1) verska tajna često proglašena dogmom; 2) bogopoštovane igre i simbolična prikazivanja kod starih Grka; 3) odatle i dramska prikazivanja muka Isusovih ili drugih biblijskih događaja.

MISTIKA - Teološka nauka koja proučava tajanstvena duhovna iskustva sjedinjenja s Bogom i puteve hrišćanske savršenosti.

MITRA - Biskupska kapa s dva vrha i dve trake koje padaju niz leđa; pravo nošenja mitre imaju biskupi.

MONOFIZITIZAM - Označava krivoverje koje je propovedao Eutih u 5. veku, tvrdeći da Hrist ima samo jednu prirodu (božansku, ne i ljudsku). Propovedanje je osudeno na saboru u Kalcedenu 451. godine.

MONOTEIZAM - Označava verovanje u jednog Boga.

MONSTRANCA - Pokaznica, stvar za izlaganje Presvetog u bogopoštovanjima, na primer, prilikom klanjanja ili procesije.

MORALKA - Teološka nauka o ćudoređu koja, na osnovu razradenih pravila iz objave i razumnog ljudskog delovanja i ponašanja, upućuje čoveka ka Bogu kao njegovoj konačnoj svrsi; slično kao i etika.

NADBISKUP - Počasni naziv za biskupa u glavnim gradovima zemalja ili neke pokrajine.

NEKROLOG - Pisani ili izgovoreni govor nekom pokojniku; knjiga s popisom umrlih.

NEMRS - Crkvena zabrana uzimanja mesa ili s mesom pripremljenih jela. Strogi post i nemrs crkva nalaže vernicima od 18. do 60. godine života na Pepelnicu i Veliki petak; nemrs obavezuje na svaki petak u godini, a posebno u adventu i korizmi.

NEPOTIZAM - Preveliko pomaganje rodbini od strane crkvenih osoba.

NESTORIJANIZAM - Krivoverje nazvano po Nestoriju koje uči da su u Hristu dve prirode i dve osobe koje su združene samo moralno a ne hipostatski; prema tom tumačenju, Marija nije bila Bogorodica nego samo Hristorodica Isusa kao čoveka; nauka osuđena u Efesu 431. godine i u Kalcedonu 451. godine.

NIKEJA (NICEJA) - Grad u kome su održana dva opšta koncila (sabora): 325. godine Prvi koncil koji je osudio arijanizam te oblikovao Nikejsko – carigradsko verovanje i 787. godine Sedmi koncil kojim su bili okončani ikonoklastički sukobi (teološki problem u vezi sa izradom i poštovanjem slika-ikona).

NONA - Deveti čas, deo časoslova koji se moli oko tri sata popodne.

NOVICIJAT - Vreme iskušenja novih kandidata redovničkih zajednica pre učlanjenja; traje jednu ili dve godine.

NUNCIJ - Diplomatski ambasador Vatikana u nekoj državi čiji je zadatak da posreduje između crkve i države, te Rima i mesnih crkava.

NUNCIJATURA - Sedište diplomatskog predstavnika Vatikana.

OBEDIJENCIJA - Poslušnost; jedan od tri redovnička zaveta (čistoća, poslušnost i siromaštvo); svaki sveštenik obećava obedijanciju svom ordinariju ili redovničkom poglavaru prilikom redjenja (uvodenje u crkvenu službu).

OBJAVA - Čin ili sadržaj Božijeg objavljivanja čoveku; Božija reč ili objavljena istina zapisana u Svetom pismu, punoća objave za hrišćane je u Isusu Hristu.

OCI - Naziv za hrišćanske pisce ili učitelje vere prvih vekova hrišćanstva; naročito su značajni za istoriju dogmi; postojali su istočni i zapadni pisci.

OČENAŠ - Tipično hrišćanska u evanđeljima zapisana molitva u kojoj se govori o tome kako je Isus naučio učenike da mole; hrišćanin u njoj Boga naziva svojim ocem, time je istaknuto njegovo posinstvo i zajedništvo s Bogom i ljudima; prvi deo je slavljenje Boga, a drugi deo je molitva za ljudske potrebe.

OLTAR - Žrtvenik za obavljanje službe Božije na spomen poslednje večere, obično četvorougaoi sto u čijoj su ploči pohranjene moći (mošti) sveca patrona ili zaštitnika crkve i župe.

OPAT - Redovnički poglavar pojedine samostanske ili monaške zajednice.

OPATIJA - Samostan s pripadajućom teritorijom za koju se opat pastoralno brine.

OPĆINSTVO SVETIH - Duhovno zajedništvo vernika na zemlji, duša u čistilištu i blaženika na nebu.

OPSERVANT - Redovnički ogranci sa strožim pravilima kod augustina-
ca, franjevacica i karmelićana.

ORDINARIJ - Biskup koji je redovni upravnik biskupije.

ORDINARIJAT - Biskupski dvor, biskupska kurija i upravni ured.

ORTODOKSAN - Pravoveran, ortodoksija označava čistotu vere od sva-
ke jereze; izraz se upotrebljava za pravoslavne crkve.

PAKAO - Stanje večnih muka za odbačene anđele i vernike koji su ne is-
povedivši se umrli u smrtnom grehu.

PALIJ - Starorimski muški vuneni ogrtač; znak nadbiskupske časti koji
dodeljuje papa; reč je o beloj vunenoj traci sa crnim krstićima koja se no-
si oko vrata na misnici; ima jedan krak napred, a drugi pozadi.

PAPA - Naziv rimskog biskupa kao vidljivog poglavara Katoličke crkve.
koji ima najvišu učiteljsku, sveštenu i zakonodavnu vlast u crkvi; na-
mesnik Hristov na zemlji; naslednik svetog Petra, kojem Duh Sveti daje
dar nezabludivosti kada propoveda oficijelno o veri i moralu; od 1929.
godine Lateranskim ugovorom priznat mu je suverenitet nad Vatikanom;
papa Ivan Pavao II je 265. papa po redu.

PAPINSKA KRUNA - Svečana trokruna kao znak najviše trostruke vlasti
u crkvi; novije pape je ne upotrebljavaju.

PAROK - U ime biskupa upravnik i voditelj župske zajednice; parohija
je isto što i župa; ovaj termin se više upotrebljava u pravoslavnoj crkvi.

PARUZIJA - Ponovni dolazak Isusa Hrista na kraju vremena da sudi i dovrši kraljevstvo Božije.

PASTIRSKI ŠTAP - Štap koji biskup nosi pri svečanim liturgijskim proslavama.

PASTORAL - Dušebrižništvo; pastoralno delovanje, briga crkve za spasenje ljudi.

PASTORALNO VIJEĆE - Biskupovo savetodavno telo za sprovođenje pastorala u biskupiji; obično je sastavljeno od sveštenika, redovnika i laika.

PATROCINIJ - Svetkovina mesnog zaštitnika crkve, župe, biskupije ili pokrajine.

PATRON - Svetac zaštitnik nekog mesta, naroda.

PENTEKOSTES - Pedeseti dan, praznik Duhova.

PEPELNICA - Čista sreda, početak četrdesetodnevog posta korizme, pripreme za Uskrs.

PIETA - Kip Majke Božije s mrtvim telom svoga sina.

POKORA - Priznanje, žaljenje i odluka za popravkom počinjenih grehova; označava sakrament po kome sveštenik u Hristovo ime dodeljuje razrešenje od grehova nakon kajanja i ispovedanja grehova.

POLAGANJE RUKU - Sakrament svetog reda i potvrde kojim se prenosi dar Duha Svetog.

POSLEDNJA VEČERA - Hristova večera pre muka i smrti održana po pravilima pashalne gozbe kod Židova; tada je ustanovljena euharistija; tako je pashalna večera pretvorena u spomen – čin njegove muke, smrti i uskrsnuća.

POST - Uzimanje jednom na dan obroka koje punoletnim vernicima (od 18. do 60. godine) crkva nalaže u određene dane tokom liturgijske godine.

POTVRDA - Sakrament koji dodeljuje biskup kao primenu silaska Duha Svetoga na nekog hrišćanina.

PRELAT - Pretpostavljeni u crkvenoj službi; počasni naziv koji daje Sveta Stolica (protonotar, kapelan Njegove svetosti); nosilac titule monsinjora, ali bez posebne vlasti vezane za taj naziv.

PREOBRAŽENJE - Očitovanje Isusa Petru, Ivanu i Jakovu na brdu Tabor u svojoj nebeskoj uskrsnoj slavi.

PRETVORBA - Vrhunac svete mise kada se darovi hleba i vina pretvaraju u telo i krv Hristovu.

PREZBITER - Starešina, naziv za službu predstojnika u ranohrišćanskoj zajednici.

PRIČEST - Blagovanje presvete euharistije, posvećene hostije.

PRIKAZANJE - Deo mise kada se prinose darovi hleba i vina.

PRIMAS - Glavni biskup u jednoj državi koji je u prošlosti imao vlast nad drugim biskupima. Danas je to naslov časti; označava i neke visoke redovničke poglavare u redovničkim zajednicama.

PRIMAT - Prvenstvo rimskog biskupa u crkvenoj hijerarhiji.

PRIOR - Samostanski starešina, poglavar kod nekih redovničkih zajednica, na primer, dominikanaca.

PROCESIJA - Crkveni ophod kao izraz tradicionalne pobožnosti.

PROPELO - Slika ili kip razapetog na krstu.

PROROK - Nadahnut Božijim Duhom otkriva skrivene istine, nagoveštava Božiju reč, tumačeći šadašnjost, otkriva budućnost.

PROVINCIJA - Područje više biskupija s nadbiskupom ili metropolitom na čelu; takode, zajednica više redovničkih jedinica pod jednom upravom.

PROVINCIJAL - Glavni starešina nad nekoliko samostana koji čine jednu provinciju. Biraju ga redovnici na određeno vreme.

PROZELIT - Obraćeni, onaj koji menja svoju veru ili tradiciju.

REDOVNIK - Punopravni član redovničke zajednice u kojoj je položio redovničke zavete čistote, siromaštva i poslušnosti.

REKONCILIJACIJA - Izraz za pomirenje čoveka s Bogom. Uključuje oprostjenje grehova i ponovno učlanjenje u zajednicu; označava i sakrament pokore.

REKVIJEM - Misa za pokojne.

RELIKVIJA - Ostaci tela ili predmeta koji su bili u dodiru sa svecem ili mučenikom.

RIMSKA KURIJA - Papin dvor sa uredima i institucijama za upravljanje crkvom.

RIMSKE KONGREGACIJE - Stalni uredi kao najviša nadležstva upravljanja crkvom, s kardinalima na čelu.

RIMSKI PROSVEĆENIK - PAPA - Biskup Rimske crkve u kojem traje služba koju je Gospodin pojedinačno poverio Petru, prvaku apostola, i koja se prenosi na njegove naslednike; glava je Biskupskog zbora, namestnik Hristov i pastir opšte crkve na zemlji; snagom svoje službe ima u crkvi vrhovnu, potpunu, neposrednu i opštu redovnu vlast koju uvek može slobodno vršiti.

ROTA - Okrugli sto sa sudijama; Rimska Rota – Rimski sud Svete Stolice koji je iznad biskupijskih sudova; presuđuje različite parnice, a najčešće one koje se odnose na brak.

SAKRAMENT - Vidljivi znak nevidljive milosti, od Hrista ustanovljen i u njemu deluje sam Hrist; sakrament pretpostavlja veru koju budi, produbljuje, učvršćuje, razvija; crkva poznaje sedam sakramenata: krštenje, potvrda, pomirenje (ispovest), euharistija, ženidba, sveti red (monaštvo) i bolesničko pomazanje.

SAKRILEGIJ - Oskvrnuće ili obeščašćenje mesta, stvari ili osobe koji su posvećeni Bogu ili službi Božijoj.

SAMOSTAN - Kuća u kojoj zajedno žive redovnici ili redovnice (monasi ili monahinje).

SEKULARAN - Svetovni, pripada laičkom, a ne kleričkom svetu.

SEPTUAGINTA - Naziv za prvi prevod Starog zaveta sa hebrejskog jezika na grčki jezik. Prevela su ga sedamdesetorica prevodilaca u Egiptu u 3. veku pre Hrista.

SIMONIJA - Trgovina duhovnim dobrima; nazvana po Simonu koji je hteo od apostola da kupi duhovne milosti i da ih plati materijalnim dobrima.

SINODA - Sastanak, sabor sveštenika s biskupom, svih biskupa s papom.

SJEMENIŠTE - Ustanova u kojoj se pripremaju kandidati za sveštenstvo.

SPASITELJ - Isus Hrist je u korenu spasio čoveka od grehova i večne propasti; na čoveku je da prihvati spas i da se sam zalaže.

STARI ZAVJET - 46 knjiga Biblije koje obuhvataju istoriju spasenja od stvaranja sveta do Hristova rođenja.

STAROKATOLICI - Katolička grupacija koja nije prihvatila dogmu o nepogrešivosti pape na Prvom vaticanskom koncilu 1870. godine; uvela je narodni jezik u liturgiju, pričest pod obe prilike, zapostavila je tajno ispovedanje i sveštenečki celibat (neženstvo).

SVEĆENIK - Osoba koja je primila sveti red i opunomoćena biskupskom jurisdikcijom da pastoralno radi za spasenje ljudi. Delitelj je sakramenata u Hristovo ime, s biskupovim nalogom naveštanja, posvećenja i upravljanja župama.

SVETA STOLICA - Pod nazivom Apostolska Stolica ili Sveta Stolica podrazumeva se rimski prosvetećenik i Državni sekretarijat. Veće za javne crkvene poslove i druge ustanove Rimske kurije.

SVETI OTAC - Počasni naziv za papu.

ŠIZMA - Rascep, raskol, odvajanje jedne zajednice od zajedništva crkve; za katolike odvajanje od Rimske crkve ne priznajući papinski primat.

TEOKRACIJA - Oblik vladavine u kojoj Bog upravlja državom, jer se On smatra neposrednim izvorom duhovne vlasti; teokratska država bila bi uređena po Božijim (verskim) zakonima.

TEOLOGIJA - Nauka o Bogu koja istražuje veru, potkrepljujući je, pre svega, biblijskim elementima, dokumentima crkvenog učenja, koncila, svetih otaca; služi se i razumskim i filozofskim dostignućima.

TEŠKI GRIJEH - Smrtni greh kojim se gubi posvetna milost; suprotno od lakog greha.

TIJARA - Papinska kruna.

TIJELOVO - Praznik presvetog oltarskog sakramenta, kada se na poseban način časti euharistijska tajna hleba i vina. Slavi se četvrtkom posle nedelje Presvetog Trojstva.

TRANSCENDENCIJA - Nadilaženje; Bog neizmerno nadilazi svet; iznad sveta, različit od sveta; postoji u sebi samom, nezavisno o bilo kome i bilo čemu; iznad ljudskog iskustva.

TRI KRALJA - Praznik (blagdan, 6. januara) triju kraljeva sa Istoka koji su došli da se poklone novorođenom kralju Isusu Hristu i doneli mu darove: zlato, tamjan i smirnu; prema predanju oni se zovu: Gašpar, Melki-or i Baltazar; teološki oni predstavljaju celi svet, dakle i pagane kojima se Bog objavljuje, zato je to ujedno i praznik Bogojavljenja.

TROJSTVO - Hrišćanska dogma da je Bog jedan koji se objavio u tri osobe: Bog-Otac, Bog-Sin i Bog-Duh Sveti; Trojstvo je prvenstveno novozavetna istina koju Isus propoveda kada govori o Bogu kao svome Ocu i o Duhu Svetom koga će poslati; tri božanska lica participiraju u jednoj božanskoj prirodi.

UNIJATI - Vernici istočne tradicije sjedinjeni s Rimom; zadržali su istočni obred i tradiciju, kao i crkveno pravo.

USKRS - Najveći praznik - blagdan hrišćanstva, blagdan Hristova uskrsnuća; slavi se prve nedelje posle punog Meseca nakon prolećnog ekvinoxija.

UZAŠAŠĆE – Praznik - blagdan koji se slavi 40 dana nakon Uskrsa, spomen Hristova uspeća na nebo.

VELEČASNI - Oslovljavanje sveštenika, a ne redovnika (monaha).

VELIKI ČETVRTAK - Četvrtak pre Uskrsa, spomen poslednje večere.

VELIKI PETAK - Petak pre Uskra, spomendan muke i smrti Hristove.

VIKAR - Apostolski vikarijat ili apostolska prefektura je deo Božijeg naroda koji zbog posebnih okolnosti još nije ustanovljen kao biskupija; njome upravlja i duhovnu brigu vodi, u ime vrhovnog sveštenika, apostolski

vikar ili apostolski prefekt. Postoji i generalni ili biskupski vikar i župski vikar.

VJEČNI GRAD - Počasni naziv za Rim kao katoličko središte.

VRHBOSNA - Srednjovekovni naziv za mesto pokraj današnjeg Sarajeva, prema kojem je 1881. godine nazvana novoustanovljena »Vrhbosanska nadbiskupija« na temeljima srednjovekovne bosanske biskupije iz 9. veka.

ŽUPA - Najmanja crkvenopravna jedinica kojom, u biskupovo ime, upravlja dekretirani sveštenik, župnik.

PRAZNICI

ROĐENJE HRISTOVO

Isus je rođen u skromnosti stajе, u siromašnoj porodici, a priprosti pastiri prvi su svedoci događaja. U tome se očituje slava neba. Crkva u toku odgovarajuće božićne liturgije ne prestaje pevati slavu te noći:

» Devica danas rada Večitoga;
a zemlja Nedostupnom dariva spilju. ...
Anđeli s pastirima slavoslove;
a mudraci, predvođeni zvezdom, dolaze da mu se poklone
Jer kao nejakо dete radi nas rodi se
večiti Bog!«

USKRSNUĆE HRISTOVO

Isus Hrist je treći dan uskrsnuo od mrtvih. Uskrsnuće Isusovo najviša je istina hrišćanske vere u Hrista, kao središnja istina verovanja i življenja u prvoj hrišćanskoj zajednici, prenesena kao temeljna predaja, utvrđena spisima Novog zaveta, propovedana kao bitni deo vazmenog otajstva zajedno s krstom. Na Uskrs se peva:

»Hrist uskrsnu od mrtvih,
Smrću satre smrt,
onima u grobovima život darova.«

Prema Novom zavetu tajna uskrsnuća Hristova stvarni je događaj sa istorijski utvrđenim činjenicama. Sveti Pavle je oko 56. godine n.e. pisao Kornćanima: »Doista, predadoh vam najpre što i primih: Hrist umre za

grehe naše po Pismima; bi pokoran i uskrsnu treći dan po Pismima; uka-
za se Kefi, zatim dvanaestorici.« Apostol tu govori o živoj predaji Uskr-
snuća za koju je doznao nakon svog obraćenja pred vratima Damaska.

Rimokatolička crkva uskrsnuće, ovaj najveći hrišćanski praznik,
proslavlja prigodnim liturgijama, na strogo predviđen način.

To je za vernike najradosniji dan, dan opšteg veselja i radosti. Tada
se vernici svečano oblače, deca nose cveće, a pevaju se radosne ode u
slavu Gospodovu.

KRŠĆANSKI POGREB

Svim sakramentima, a u prvom redu sakramentima inicijacije, svrha
je poslednji vazam Božijeg deteta, onaj koji ga, kroz smrt, uvodi u život
kraljevstva Božijeg. Tada se ispunjava ono što je ispovedano verom i na-
dom: »Iščekujem uskrsnuće mrtvih i život budućeg veka.«

Hrišćanski smisao smrti objavljuje se u svetlu vazmenog otajstva
Hristove smrti i uskrsnuća, u kojem je hrišćanska jedina nada. Hrišćanin
koji umire u Hristu Isusu »iseljava se iz tela i naseljava se kod Gospori-
na«.

»Dan smrti inaugurira za hrišćanina, na kraju njegovog sakramental-
nog života, dovršenje novog rađanja koje je započelo krštenjem, konač-
no »suobličenje« slici Sina Božijeg, što mu je dato pomazanjem Duha
Svetoga, i sudelovanje na gozbi kraljevstva kojem je euharistija bila
predokus, pa makar još treba proći kroz poslednja čišćenja da bi obukao
„svadbenu haljinu“«.

Crkva koja je kao mati sakramentalno nosila u svom krilu hrišćane za njihova zemaljskog hodočašća prati ih i na kraju puta da ih preda »u Očeve ruke«. U Hristu, ona prikazuje Ocu decu njegove milosti, a u nadi izručuje zemlji seme njihovog tela koje će uskrsnuti u slavi. To se prikazanje u svojoj punoći slavi euharistijskom žrtvom; blagoslovi koji prethode i koji slede jesu blagoslovine.

Hrišćanska sahrana ne dodeljuje pokojniku ni sakrament ni blagoslov, jer on je »prešao« s onu stranu sakramentalne ekonomije. Sahrana je, ipak, liturgijsko slavlje crkve, koje ide za tim da izrazi delotvorno zajedništvo s pokojnikom, da u njemu sudeluje okupljena zajednica i da nagovesti večni život.

Različiti sprovodni obredi izražavaju vazmeni značaj hrišćanske smrti i odgovaraju prilikama i predajama pojedinog kraja.

Red sprovoda rimske liturgije predlaže tri načina slavlja koji odgovaraju trima mestima njegovog odvijanja (kuća, crkva, groblje) i prema važnosti koju mu pridaju porodica, mesni običaji, kultura i narodna pobožnost. Samo odvijanje sahrane zajedničko je svim liturgijskim tradicijama i sadrži četiri glavna dela:

1. pozdrav zajednice,
2. služba reči na pogrebu,
3. euharistijska žrtva,
4. oproštaj s pokojnikom.

Tim zaključnim pozdravom »peva se njegovom odlasku iz ovog života i njegovom rastanku, jer postoji zajedništvo i ponovni sastanak...«



DODATAK

Pregled činova i oslovljavanja u sveštenstvu i monaštvu Rimokatoličke crkve

dakon - prvi rang sveštenika (poslužitelj – pomagač), oslovljava se s »pater«;

svećenik - oslovljava se sa »velečasni«;

pomoćni biskup - vikarni episkop, oslovljava se sa »monšinjor«;

biskup - episkop; nadglednik, na čelu je ordinarijata, oslovljava se sa »preuzvišeni« i »Vaša ekselencijo« ;

nadbiskup - viši rang biskupa; oslovljava se sa »Vaša ekselencijo«;

metropolit - zvanje za nadbiskupa u glavnom gradu neke države, ili nadbiskup koji je na čelu crkvene pokrajine; oslovljava se sa »Vaša ekselencijo«;

kardinal - velikodostojnik kojeg bira papa; oslovljava se sa »Vaša uzoritosti« i »eminencijo«;

papa - naslov rimskog biskupa kao vidljivog poglavara Rimokatoličke crkve, koji ima najvišu učiteljsku, sveštenu i zakonodavnu vlast u crkvi; namesnik Hristov na zemlji; naslednik Svetog Petra, oslovljava se sa »Sveti otac« ili »papa«;

nuncij - ambasador Svete Stolice u drugoj državi, ispred imena mu se piše »monsinjor«, a takođe i sekretaru nuncijature. Nuncij se oslovljava sa »Vaša ekselencijo«;

kanonik - službeni savetnik biskupa, oslovljava se sa »presvetli gospodin«;

dekan - na čelu je dekanata (više parohija), oslovljava se sa »prečasni gospodin«;

opat - na čelu je opatije-samostana-manastira, iguman, oslovljava se sa »pater«;

prezbiter - starešina, svećenik, oslovljava se sa »prečasni otac«;

provincijal - poglavar redovničke pokrajine, oslovljava se sa »pater«;

gvardijan - poglavar franjevačkog samostana – manastira;;

general - starešina određenog crkvenog reda, oslovljava se sa »prečasni otac general«;

monsinjor - »kapelan njegove svetosti« - titula koju biskupi dobijaju sa činom; počasna titula za svećenika dodeljena od pape, oslovljava se sa »presvetli«;

redovnice - monahinje, kaluđerice. Ako je rukovodilac samostana, oslovljava se sa »časna mati«, a ako je samo redovnica sa »časna sestro«.

ISLAMSKI POJMOVNIK



ABDEST - Malo versko čišćenje, obavezno pre klanjanja namaza ili učenja Kurana.

ABDESTHANA - Mesto za uzimanje abdesta opskrbljeno čistom vodom.

ADEM, a.s. - Prvi čovek na zemlji i prvi Božiji poslanik.

AHIRET - Večni svet; čovekovo prebivalište posle ovozemaljske smrti, a nakon proživljenja.

AHLAK - Lepo ponašanje utemeljeno na principima islama; islamska etika; nauka o islamskom ponašanju.

AHMED IBN HANBEL - Poznati šerijatski pravnik i prenosilac Poslanikove tradicije na čijem je učenju nastala i po kome je nazvana posebna pravna škola u islamu – hanbelijski mezheb.

AHMEDIJA - Crveni fes omotan belim platnom; deo svečane odeće imama; kapa s posebnom namenom.

AIŠA, r.a. - Supruga Božijeg poslanika Muhameda, a.s.; majka pravovernih.

AJET - Znak; rečenica, stavak u Kuranu.

AKAID - Islamsko verovanje koje počiva na principima verovanja u Boga, meleke, objavljene knjige, Božije poslanike, sudnji dan i odredbu Božiju u odnosu na sve što se desilo, što se dešava i što će se desiti; nauka o islamskom verovanju.

AKIKA - Klanje kurbana povodom rođenja deteta. Kurban se kolje 7, 14. ili 21. dana nakon rođenja ili bilo kog drugog dana posle toga; svečano nadevanje imena detetu.

AKREBA - Rodbina, krvni srodnici.

AKŠAM - Trenutak zalaska sunca, suton.

AKŠAM-NAMAZ - Večernji namaz koji se klanja neposredno nakon zalaska sunca.

ALAH (ALLAH) - Božije ime objavljeno u Kuranu; onaj kome se valja moliti; Alah emanet – s Bogom; Alah selamet – Bog ti bio spas; Alah rahmetile – Bog mu se smilovao (pokojniku); Alahversun – da bi Bog dao; Alah kerim – kako Bog da; Alahu ekber – Bog je velik (prve reči ezana i inače u čuđenju ili ushićenju).

ALAHIMANET - «Bogu na amanet!»; jedan od načina islamskog pozdravljanja na rastanku.

ALAH MUBAREK (OLSUN) - «Alah te blagoslovio!»; izraz kojim muslimani jedni drugima čestitaju sretne događaje.

ALAH RAZIOLA - «Alah bio zadovoljan tobom!»; odgovor na bilo koju čestitku, bez obzira na povod.

ALEJHIS-SELAM - «Mir Božiji neka je s njim!»; izgovara se ili piše nakon izgovorenog ili napisanog imena bilo kojeg Božijeg poslanika; skraćeno: a.s.

ALEJKUMUS-SELAM - «l vama mir Božiji!»; odgovor na islamski pozdrav.

ALEM - Bakreni vrh glavne džamijske kupole i munare sastavljen od tri ili pet nanizanih kugli različite veličine, pri čemu je svaka sledeća manja od prethodne, i polumeseca sa zvezdom na vrhu; svet.

ALI IBN EBU-THALIB - Amidžić (stričević) poslanika Muhameda, a.s., i, iako još dečak, jedan od prvih koji su poverovali u njegovo poslanstvo; četvrti halifa.

ALIM - Verski učenjak (množina: ulema).

AMANET - Poverenje, poverena stvar.

AMIN - Usliši Bože.

AMINATI - Podignutih ruku (dlanovi okrenuti prema gore), prateći učenje dove, poluglasno se izgovara «amin».

AREFAT - Visoravan istočno od Meke na putu za Taif na kojoj su hadži-je, kao jedan od glavnih obreda hadža, obavezni proboraviti određeno vreme.

ARŠ - Božiji presto.

ASHAB - Savremenik i lični poznavalac Božijeg poslanika Muhameda, a.s.

AŠERE - Odlomak iz Kurana proučen glasno (obično napamet) na javnom mestu.

AŠIK - Zaljubljenik u Boga.

AŠK - Ljubav prema Bogu.

AŠURA - Deseti dan meseca muharema; dan dobrovoljnog posta; dan pogibije Huseina, Poslanikovog unuka, u mestu Kerbeli; naziv posebnog jela, kompota, sačinjenog od više različitih prehrambenih artikala; spravlja i služi na Dan ašure.

AZHAR - Više od hiljadu godina star univerzitet koji je u Kairu utemeljio osvajač Egipta i utemeljitelj Kaira Dževher es-Sikili 970. godine.

AZRAIL - Melek smrti; zadatak mu je da u određenom času odvoji dušu od tela čovekovog.

BAJRAK - Zastava; barjak Islamske zajednice zelene je boje, s belim polumeseccom i belom petokrakom zvezdom u sredini otvorenog dela i polumesecca koji je okrenut suprotno od koplja.

BAJRAM - Muslimanski blagdan – praznik; postoji Ramazanski bajram i Kurban-bajram.

BAJRAMLUK - Bajramski dar.

BAJRAM MUBAREK -«Blagosloven ti Bajram!»; izraz kojim muslimani jedni drugima čestitaju Bajram; odgovor na ovu čestitku je: «Alah raziola!»

BALIG - Punoletna osoba; osoba koja je polno zrela.

BAŠLUK - Privremeno, ponekad i stalno, obeležje na mezaru napravljeno uglavnom od drveta.

BEDEL - Formalnopravni zamenik u izvršavanju islamske obaveze hadža; osoba koja obavlja hadž po opunomoćenju i u ime neke druge osobe koja zbog zdravstvenih razloga nije u mogućnosti sama obaviti hadž.

BEDR - Brdo i izvor jugozapadno od Medine na kojem su sedamnaesti dan meseca ramazana 624. godine ili druge godine po Hidžri, muslimani s poslanikom Muhamedom, a.s., na čelu izvojevali istorijsku pobjedu nad idolopoklonicima iz Meke.

BEJTULAH (BEJTULLAH) - Božiji hram.

BEJTUL-MAL - Državna blagajna u vreme Muhameda, a.s., i kasnije za vreme brojnih halifa i sultana.

BESMILA (BESMILLA) - Arapska sintagma koja se prevodi sa «U ime Boga, svemilosnog i milostivog»; izraz kojim muslimani počinju svaki dobar posao.

BIDAT - Odstupanje od verodostojne islamske tradicije; hereza, verska novotarija.

BOŽIJI POSLANIK - Čovek kojeg je Bog odabrao da preko njega pošalje poruku nekom narodu ili čovečanstvu; u svakodnevnoj upotrebi kod muslimana Božiji poslanik označava Muhameda, a.s.

ČALMA - Komad platna omotan oko kape; turban; saruk; simbolizuje versko znanje.

ĆURS - Govornica; mesto u džamiji malo odignuto od poda i naslonjeno na zid, obično s leve strane mihraba, s kojeg se sedeći govori vazu - nasihat.

DAVET - Poziv u islam, propagiranje vere; misionarske aktivnosti i socijalno staranje.

DAVUD, a.s. - David; Božiji poslanik i dostavljač Božije objave Zebura ljudima.

DEDŽAL - Pojava (po nekima biće) koja će nagovestiti sudnji dan.

DERS - Lekcija; govor; naučno predavanje.

DETR - Unutrašnja duševna bol za nečim; patnja, briga.

DERVIŠ - Skroman i pobožan čovek koji čezne za spoznajom istine; mistik; osoba koja je pristupila jednom od derviških redova radi duhovnog uzdizanja.

DIMIJE - Donji deo ženske muslimanske narodne nošnje u Turskoj, Sandžaku, Bosni i Hercegovini, Kosovu i Makedoniji.

DIN - Vera koja podrazumeva uputu, obavezu, pokoravanje i nagrađivanje.

DOVA - Molitva, obraćanje Bogu; molba upućena Bogu.

DUNJALUK - Svet, ovaj vidljivi svet.

DUŠMAN - Neprijatelj vere i vernika.

DŽAHIL - Osoba neupućena u propise vere; neznalica; neobaveštena osoba.

DŽAHILIJET -Vreme neznaboštva; stanje verske neobaveštenosti i neznanja; istorijski označava vreme pre Muhameda, a.s.

DŽAIZ - Dopušten, dopušteno.

DŽAMIJA - Osnovna verska i vaspitno-obrazovna ustanova muslimana; centralni objekt s munarom u kojem se muslimani okupljaju radi obavljanja zajedničkog namaza, pouke u veri i drugih Bogu dragih aktivnosti.

DŽEHANEM (DŽEHENNEM) - Mesto na drugom svetu u kome će grešnici izdržavati kazne u skladu s težinom grehova koje su činili ili prouzrokovali na ovom svetu.

DŽELALUDIN RUMI (DŽELALUDDIN RUMI) - Najveći mistički pesnik na persijskom jeziku koji je ustanovio derviški red. Živeo od 1207. do 1273. godine.

DŽEMAT - Osnovna organizaciona jedinica Islamske zajednice koju sačinjava grupa od najmanje 100 muslimanskih domaćinstava međusobno povezanih u izvršavanju zajedničkih islamskih dužnosti; grupa vernika u zajedničkom namazu u džamiji ili na nekom drugom mestu.

DŽEMATLIJA - Aktivni član džemata.

DŽENAZA - Obred pokapanja muslimana ili muslimanke.

DŽENAZA-NAMAZ - Namaz koji klanjaju muškarci povodom poslednjeg ispraćaja umrlog muslimana ili muslimanke neposredno pre njihovog spuštanja u mezar.

DŽENET (DŽENNET) - Mesto u budućem svetu u kome će iskreni vernici i oni koji su činili dobra dela uživati plodove ispravnosti svoga življenja na ovome svetu.

DŽIBRIL - Melek dostavljač Božije objave poslanicima; anđeo Gavriilo; prvak među melekima - anđelima.

DŽIHAD - Težnja, napor, borba; duhovni, intelektualni ili fizički napor u afirmaciji dobra, borbi protiv zla i odbrani prava svakog čoveka da slobodno i nesmetano praktikuje islam; odricanje od poroka; kolokvijalno: borba na Božijem putu.

DŽIN - Nevidljivo biće stvoreno od pare ili plamena koje poseduje inteligenciju i slobodnu volju i koje ima sposobnost pojavljivanja u različitim oblicima i obavljanja složenih poslova (množina: džini).

DŽUBA - Dugi ogrtač, obično crne ili plave boje; deo svečane odeće imama.

DŽUBA-NAMAZ - Obavezni zajednički sedmični namaz koji se klanja u džamiji petkom u podne.

DŽUNUB - Nečist; osoba nečista za obavljanje verskih dužnosti.

EBU BEKR ES-SIDIK (EBU-BEKR ES-SIDDIK) - Jedan od prvih sledbenika Božijeg poslanika Muhameda, a.s., i njegov nerazdvojni pratilac, pomagač i prijatelj: prvi halifa.

EBU-HANIFA - Istaknuti islamski pravnik i teolog iz 8. veka na čijem je učenju nastala i po kome je nazvana najraširenija pravna škola u islamu: hanefijski mezheb.

EDEB - Vaspitanje.

EDŽEL - Smrtni čas; sudbina; usud (od Boga određen).

EFENDIJA - Gospodin; autoritet u veri; izgovara se i piše ispred prezimena ili iza imena.

EHLI-SUNET (EHLI-SUNNET) - Pripadnici, sledbenici suneta; većinska grupacija muslimana u svetu.

EMER - Božija odredba.

EMINA - Majka Božijeg poslanika Muhameda, a.s.

EMIR - Vladar, kralj.

ESMAUL-HUSNA - Lepa Alahova imena; zajedničko ime za 99 Božijih imena (svojstava) od kojih su većina spomenuta u Kuranu.

EVLIJA - Božiji prijatelj; dobri čovek; osoba pročišćena nadahnućem i prema duhovnoj snazi odabrana među običnim osobama.

EZAN - Poziv ljudskim glasom vernicima na zajednički namaz (molitvu).

FAKIH - Pravni ekspert; stručnjak za islamsko pravo.

FARZ - Islamski propis čije je izvršenje obavezno za svakog punoletnog muslimana i muslimanku.

FASIK - Kršilac Božijih propisa, grešnik.

FATIHA - Prvo poglavlje Kurana koje se sastoji od sedam ajeta.

FELSEFA, FALASIFA - Islamska filozofija; naziv za helensku filozofiju i pogled na svet zasnovan na naučnoj spoznaji, za razliku od mudrosti zasnovane na verskoj objavi.

FETVA - Zvanično pravno mišljenje ili odluka uleme o pitanjima islamskog zakona; odluka o nekom šerijatskopravnom pitanju.

FIKH - Pravna nauka utemeljena na veri i obuhvata obredne i verske dužnosti, porodično, nasledno, građansko, krivično i ustavno pravo, kao i propise o vođenju rata (ratno pravo).

GLAVNI IMAM - Glavno versko lice koje se brine o verskom životu na području jednog medžlisa; odgovara za rad imama, hatiba i mualima i predstavlja medžlis u stvarima vere.

GUSUL - Veliko čišćenje; strogo obavezno kupanje nakon seksualnog odnosa (ili izlučivanja spolnog semena), nakon porođaja i završetka mesečnog ciklusa kod žene; obavezno kupanje umrlih osoba pre klanjanja dženezama-namaza.

HADŽ - Godišnji odlazak u Meku, uz obavljanje propisanih obreda, što je obaveza svakom muslimanu i muslimanki bar jednom u životu ako je u mogućnosti. Obavlja se u mesecu zul-hidžetu. Inače, hadž je peti stub islama.

HADŽERUL-ESVED - «Crni kamen»; veći kamen jajolikog oblika, crne boje (za koji se veruje da je meteorskog porekla) koji je prilikom renoviranja Kabe sam Muhamed, a.s., (tada još nije bio poslanik) uzidao u ugao Kabe, levo od njenih vrata.

HADŽI - Dodatak ispred ličnog imena osobe koja je obavila hadž.

HADŽIJA - Počasni naziv za svakog muslimana i muslimanku koji su išli u Meku i obavili obrede hadža.

HAJZ - Mesečnica; mesečni ciklusi kod ženskih osoba; menstruacija.

HALAL - Prema islamskim propisima od Boga dopuštene stvari i postupci; suprotno od haram.

HALIFA - Naslednik, namesnik; naslednik Božijeg poslanika Muhameda, a.s., u svim poslovima izuzev poslaničke misije; vladar svih muslimana, koji u sebi objedinjuje duhovno i svetovno vodstvo i autoritet.

HARAM - Prema islamskim propisima od Boga zabranjene stvari i postupci; suprotno od halal.

HAREM - Džamijsko dvorište; nekada deo kuće rezervisan samo za žensku čeljad.

HAREMI-ŠERIF - Dvorište Kabe.

HARF - Pisani znak arapskog pisma; slovo.

HATIB - Lice koje je dekretom reisu-l-uleme ovlašćeno da javno drži hutbu u džamiji.

HATIDŽA - Prva supruga Božijeg poslanika Muhameda, a.s.

HATMA - Učenje Kurana od početka do kraja.

HEDIJA - Dar, poklon.

HIDAJET - Upućenost na pravi put.

HIDŽAB - Pristojna, islamom propisana, ženska odeća koja podrazumeva pokrivanje celog tela, izuzev lica, šaka i stopala.

HIDŽRA - Poslanikovo preseljenje iz Meke u Medinu 622. godine; označava početak muslimanskog kalendara; obeležava se kao jedan od najvažnijih datuma u istoriji islama.

HIDŽRETSKI KALENDAR - Muslimansko računanje vremena koje počinje od Hidžre, a služi za praćenje i obeležavanje značajnih događaja u istoriji islama, kao i za izvršavanje određenih verskih dužnosti. Po načinu računanja vremena, to je Mesečev kalendar i ima dvanaest meseci koji se nazivaju:

1. MUHAREM,

2. SAFER,

3. REBI UL EVEL,

4. REBI UL AHAR,

5. DŽUMADEL ULA,

6. DŽUMADEL UHRA,

7. REDŽEB,

8. ŠABAN,

9. RAMADAN,

10. ŠEVAL,

11. ZUL KADE,

12. ZUL HIDŽE.

HIKAJA - Kratka poučna priča; anegdota.

HODŽA - Lice stručno osposobljeno da se brine o verskom životu u jednom džematu.

HUDA - Uputa.

HURIJA - Stanovnica - dženeta - budućeg sveta; dženetska devica.

HUTBA - Javni govor ovlašćene osobe u džamiji prilikom verske službe.

IBADET - Svaki spoljni i unutrašnji, javni i tajni, obavezni i neobavezni, formalni i neformalni oblik pobožnosti.

IBRET - Čudenje; pouka.

IDŽMA - Konsenzus islamskih pravnika po nekom pravnom pitanju koje nije eksplicitno rešeno ni Kuranom ni sunetom; treći izvor islamskog prava.

IHRAM - Posebna nešivena dvodelna odeća koju obavezno nose muškarci u vreme obavljanja dužnosti hadža.

IKAMET - Poziv ili najava početka klanjanja svakog farz-namaza. Glasno ga nagoveštava mujezin.

IKINDIJA-NAMAZ - Poslepodnevni namaz - molitva.

ILM - Znanje.

ILMIHAL - Udžbenik iz osnova verovanja i islamskih dužnosti. Postoji više vrsta ilmihala, zavisno od nivoa za koji su pisani.

IMAM - Osoba stručno osposobljena da se brine o verskom životu u jednom džematu. Vodi matične knjige džemata i predstavlja džemat u stvarima vere; duhovni i politički vođa kod šija (šita).

IMAN - Uverenje u postojanje Boga.

INDŽIL - Božija knjiga objavljena preko Božijeg poslanika Isaa, a.s. (Isusa).

INSAN - Čovek.

INŠALAH (INŠALLAH) - «Ako Bog da».

ISA, a.s. - Sin Merjemin (Marijin), Božiji poslanik kojem je uzvišeni Bog objavio Indžil; Isus.

ISLAM - Najmlada od svih monoteističkih vera. U Kuranu se tvrdi da je prvi čovek na zemlji i prvi poslanik bio musliman i da su to bili svi Božiji poslanici i verovesnici, iz čega proizilazi zaključak da je islam najstarija i, prema verovanju muslimana, jedina vera koju je Bog objavio čovečanstvu i koju Bog priznaje i prihvata. Međutim, konačna verzija ove vere stigla je sa poslanstvom Muhamedovim, a.s., i u tom smislu, istorijski, upotpunjeni islam došao je nakon judaizma i hrišćanstva. Kako proizilazi, ova vera ne nosi svoje ime ni po Muhamedu (za muslimane je uvredljivo kada se islam nazove muhamedanstvom) niti po jednom narodu. Islam znači dobrovoljnu i potpunu predanost uzvišenom Bogu, Stvoritelju ljudi i svih svetova. Imenica islam izvedena je iz glagola «esleme» koji znači čovekovo dobrovoljno predavanje Božijoj volji, time što će se u njega polagati sve nade i što će se pri tome napustiti svaki vid sebičnosti i svaka gordost. Islam znači i sklad, harmoniju, mir i uredenost. Suština islamskog učenja je sadržana u Šehadetu, očitovanju koje glasi: «Ja srcem verujem, a jezikom izjavljujem da nema drugog Boga osim Alaha i da je Muhamed Božiji rob i Božiji poslanik.» Na ova dva temelja nedvosmislenog i najstrožeg monoteizma sazidana je sva tvrdava islama kao vere, verozakona, kulture i civilizacije, jednog sveobuhvatnog učenja.

ISLAMSKI POST - Post koji podrazumeva ustezanje od bilo koje vrste hrane i pića, ružnog govora i seksualanog uživanja od zore pa do zalaska sunca.

ISLAMSKI ŠARTI - Postoji pet stupova islama: očitovanje Šhadeta, dnevno klanjanje, (ramazanski) post, davanje zekjata i obavljanje hadža (za one koji su u mogućnosti). Ovih pet stupova naziva se islamskim šartima, što znači da onaj ko ne veruje da su oni Alahovi propisi i ko ih ne ispunjava, sebe ne može smatrati muslimanom.

ISTIGFAR - Traženje oprost od Boga.

IZUN - Dopuštenje.

JACIJA-NAMAZ - Večernji namaz koji se klanja kada zavlada potpuni mrak.

KABA - Neprikosnoveni centar islama; nalazi se u Meki u Časnome hramu; prvi verski objekat koji je sagradio još Ibrahim, a.s. (Abraham, Avram); mesto prema kome se okreću muslimani u namazu.

KADIJA - Sudija šerijatskog suda.

KAFIR - Nevernik; čovek koji prikriva istinu; koji negira Boga.

KEFARET - Obavezna materijalna nadoknada siromašnima za određene greške ili propuste učinjene, na primer, u toku ramazanskog posta.

KELIMEI-ŠEHADET - «Svedočim da nema Boga osim Alaha, i svedočim da je Muhamed, a.s., Božiji rob i Božiji poslanik.»; kredo islamskog verovanja; izjava kojom se formalno, ako je izgovorena svesno i dobrovoljno, postaje musliman; prvi stup islama.

KIBLA - Smer prema kome se upravljaju muslimani u namazu (Kaba).

KIJAM - Obavezni deo namaza koji se obavlja stojeći.

KIJAMET - Dramatičan prestanak postojanja ovog sveta i početak drugog, večnog sveta, smak sveta; kijametski dan, sudnji dan.

KIRAET - Učenje (melodično čitanje) Kurana; obavezni deo svakog namaza.

KISMET - Sudbina.

KITAB - Knjiga; Božija objava ljudima u obliku knjige.

KLANJANJE - Obavljanje namaza.

KUBA - KUBE - Kupola; najčešći oblik centralnog dela krovne konstrukcije džamije.

KUDRET - Svemoć; jedno od Božijih svojstava.

KURAN - Poslednja Božija objava u obliku knjige dostavljena čovečanstvu preko poslednjeg Božijeg poslanika Muhameda, a.s.

KURBAN - Žrtva koja se u vidu bravčeta, govečeta ili deve prinosi jednog od prvih tri dana Kurban-bajrama. Osim verskog karaktera, kurban ima i humanitarno-socijalni karakter.

KURBAN-BAJRAM - Obeležava se u znak sećanja na poslanike Ibrahima i Ismaila, veličanja Alaha, dž.š., bliskosti s hadžijama u Meki; komšijama se deli meso zaklanog kurbana, a svečanost traje četiri dana: uz Ramazanski bajram najvažniji muslimanski praznik koji muslimani proslavljaju 10, 11, 12, i 13. zul-hidžeta po hidžretnom kalendaru; označava i završetak hadža.

LEHVA - Kraći kuranski tekst napisan kaligrafskim pismom na nekom materijalu ili podlozi za pisanje; koristi se za ukrašavanje unutrašnjih zidova džamija ili privatnih stanova i kuća; vrhunski izraz u islamskoj umetnosti.

LEJLEI-BERAT - «Noć sudbinskih odredbi i oprosta greha»; petnaesta noć meseca šabana; mubarek noć.

LEJLEI-KADR - «Noć odluke»; dvadeset sedma noć meseca ramazana u kojoj je, veruje se, devete godine pre Hidžre počelo objavljivanje Kurana; mubarek noć.

LEJLEI-MIRADŽ - «Noć uspeća»; dvadeset sedma noć meseca redžeba u kojoj je poslanik Muhamed, a.s., voljom Božijom, prešao iz Meke u Jerusalim, a iz Jerusalima u blizinu Božiju i natrag; mubarek noć.

LEJLEI-REGAIB - «Noć želja»; noć uoči prvog petka u mesecu redžebu u kojoj vernici upućuju dove uzvišenom Alahu i mole za ispunjenje svojih želja; mubarek noć.

MAHFIL - Galerija ili gornji otvoreni deo u džamiji, takode, namenjen za klanjanje namaza i druge verske aktivnosti. Na isturenom centralnom delu mahfila se obično nalazi mujezin za vreme zajedničkog klanjanja namaza.

MAHREM - Muški srodnik s kojim žena ne može stupiti u brak zbog trajne smetnje; muški pratilac žene koja obavlja hadž.

MEDINA - Grad u današnjoj Saudijskog Arabiji u kojem je Muhamed, a.s., našao utočište nakon progona iz Meke; grad u kojem je umro i pokopan Muhamed, a.s.; grad u kojem se nalazi poslanikova džamija; «grad Božijeg poslanika».

MEDRESA - Srednja islamska škola u kojoj potrebna znanja stiču budući imami, hatibi i mualimi.

MEDŽLIS - Organizaciona jedinica Islamske zajednice koja, po pravilu, obuhvata najmanje sedam džemata koji čine povezanu celinu.

MEHR - Ugovorena materijalna obaveza koju je, prilikom venčanja, muž dužan isplatiti ženi; venčani dar.

MEJIT - Umrlo osoba.

MEJTAŠ - U dvorištu džamije kamen pravougaonog oblika ili u krugu mezarja na koji se, prilikom klanjanja dženaze, postavlja tabut s mejitom (umrlom osobom).

MEKA - Grad u današnjoj Saudijskoj Arabiji u kojem je rođen prorok Muhamed, a.s., u kojem je počela objava Kurana, u kojem se nalazi Kaaba i u kojem se svake godine muslimani iz svih krajeva sveta okupljaju da bi obavili hadž.

MEKRUH - Nešto što je ružno i pogrdno činiti.

MEKTEB - Prostorija ili objekt, najčešće uz džamiju, u kojoj se obavlja verska pouka; institucija osnovnog islamskog obrazovanja; učionica.

MELEK - Nevidljivo duhovno biće, stvoreno od svetlosti i apsolutno potčinjeno i pokorno Bogu; ne poseduje svoju slobodnu volju.

MENDUB - Nešto što je lepo i pohvalno činiti.

MENŠURA - Akt kojim se izabranom reisu-l-ulemi Islamske zajednice daje legalitet i legitimitet; menšuru reisu-l-ulemi predaje odbor, koji imenuje sabor Islamske zajednice.

MERHAMET - Milost, samilost, blagost, sažaljivost; briga za druge.

MERJEMA - Majka Božijeg poslanika Isa, a.s. (Isusa); Marija.

MESDŽID - Mesto na kojem se čini sedžda; prostorija za obavljanje namaza koja ne mora biti u sklopu džamije; džamija bez munare.

MEŠIHAT - Najviši verski i administrativni organ Islamske zajednice u Sandžaku, te u Hrvatskoj i Sloveniji.

MEVLUD - Dvanaesti rebi u l-level dan kada se rodio Muhamed, a.s.; obeležava se donošenjem salavata i učenjem pobožnih spevova kojima se hvali poslednji poslanik; versko-kulturna manifestacija posvećena rođenju Božijeg poslanika.

MEZAR - Kabur; mesto u krugu mezarja označeno nišanom ili bez nje ga na kome je ukopana umrla osoba; mezaristan.

MEZARJE - Groblje; ograđeni prostor gde se ukopavaju umrli.

MIHRAB - Udubljenje ili niša s unutrašnje strane u sredini prednjeg zida džamije u kojem stoji imam dok predvodi džemat u zajedničkom obavljanju namaza.

MINBERA - Postolje od najmanje tri stepenice u desnom prednjem uglu džamije s kojeg se hatib obraća prisutnima petkom na džumi i na bajram-namazima.

MIRADŽ - Uspeće.

MIZAN-TEREZIJA - Apsolutno tačna i nepogrešiva božanska vaga; način, metod, instrument kojim će biti ocenjena i izmerena ljudska dela na sudnjem danu.

MUALIM - Veroučitelj koji podučava islamu.

MUBAREK - Blagoslovljen, odabran.

MUBAREK DAN - Blagosloveljeni dan; odabrani dan; blagdan.

MUBAREK NOĆ - Blagoslovljena noć; odabrana noć.

MUDERIS - Profesor u medresi (srednjoj islamskoj školi).

MUDŽAHID - Ličnost koja ulaže duhovni, intelektualni ili fizički napor u afirmaciji dobra, borbi protiv zla i odbrani prava svakog čoveka - njegovog prava da slobodno i nesmetano praktikuje islam; borac na Božijem putu.

MUDŽIZA - Čudo; moć činjenja natprirodnih dela kojom su bili obdareni neki Božiji poslanici.

MUDŽTEHID - Stručno osposobljena osoba, musliman ili muslimanka, koja ulaže lični napor da dode do rešenja otvorenih pravnih pitanja: islamski učenjak najvišeg ranga i autoriteta.

MUFSID - Smutljivac.

MUFTIJA - Glavni verski organ koji predstavlja Islamsku zajednicu u stvarima vere na području muftiluka, tumači islamske norme i izdaje fetve, te nadzire rad imama, hatiba, mualima i muderisa.

MUFTIJSTVO - Muftijina kancelarija, ured.

MUFTILUK - Organizaciona jedinica Islamske zajednice s muftijom na čelu, obuhvata, po pravilu, dva ili više medžlisa koji čine povezanu celinu.

MUHAMED, a.s. (MUHAMMED, a.s.) - Poslednji Božiji poslanik preko kojeg je uzvišeni Bog čovečanstvu objavio Kuran.

MUHAREM - Prvi mesec hidžretskog kalendara.

MUJEZIN - Osoba koja učeći (melodično izgovarajući) ezan poziva vernike na zajedničko klanjanje namaza.

MUMIN - Vernik; suprotno od kafir.

MUNAFIK - Licemer, dvoličnjak u veri; osoba koja se pretvara da veruje, a u stvari je nevernik.

MUNARA - Minaret; visoka i vitka građevina uz sami desni bok džamije koja pri vrhu ima kružni balkon s kojeg mujezin poziva na namaz, a do kojeg se stiže spiralnim stepenicama koje se nalaze u unutrašnjosti minareta.

MURASELA - Dekret; pismeno ovlašćenje koje reisu-l-ulema daje muftijama, muderisima i hatibima za obavljanje muftijskih, muderiskih, imamskih i hatibskih dužnosti.

MURID - Osoba koja bespogovorno služi tarikatu i svome šejhu: pripadnik tarikata sa zakletvom koji je još u fazi učenja.

MURTED - Otpadnik od vere; osoba koja je izabrala nevorovanje nakon što je bila vernik; izdajnik.

MUSA, a.s. - Mojsije; Božiji poslanik preko kojeg je uzvišeni Bog objavio Tevrat (Toru).

MUSALA - Javno mesto na otvorenom prostoru, u naselju ili pored naselja, na kome se klanjaju zajednički namazi, a posebno oni kojima prisustvuje veći broj vernika.

MUSHAF - Svi kuranski tekstovi sakupljeni u jednu zbirku, a koji su u rano doba islama bili ispisani na različitim materijalima, odvojeni jedni od drugih.

MUSLIMAN - Ličnost pokorna Bogu, koja izvršava Božije naredbe i kloni se njegovih zabrana; sledbenik islama; bogougodna osoba.

MUSLIMANSKA NOVA GODINA - 1. muharemu: prvi dan prvog meseca hidžretske godine; dan kada muslimani obeležavaju Muhamedovo, a.s., preseljenje iz Meke u Medinu.

MUSTEHAB - Odredene radnje koje ukrašavaju namaz; ono što je Muhamed, a.s., preporučio da se čini.

MUŠTRIK - Mnogobožac; idolopoklonik.

MUTEVELIJA - Upravnik vakufa; odomaćen naziv za predsednika džamijskog odbora.

MUZDELIFA - Mesto na putu između Arefata i Mine, nadomak Meke, u kojem su se hadžije, u sklopu obaveza hadža, dužne zaustaviti.

NAMASKI VAKAT - Namasko vreme; vreme za namaz.

NAMASKO VREME - Period u toku dana u kojem se klanja pojedini namaz. Dan (24 sata) podeljen je na pet takvih perioda.

NAMAZ - Islamski oblik čovekovog neposrednog obraćanja svome Stvoritelju; namaz je najsavršeniji izraz onoga što se zove «bipolarnim jedinstvom» islama, drugi stup islama.

NIFAS - Postporodajni poremećaji kod žene koji mogu trajati i do četrdeset dana; za vreme nifasa žena nije dužna klanjati, ne može učiti Kur'an gledajući i ne može seksualno opštiti.

NIKAH - Šerijatsko venčanje.

NIŠAN - Kameno ili drveno obeležje na mezaru (grobu).

PERDA - Zastor; zavesa.

PIR - Šejh; starešina, duhovni voda i osnivač jednog derviškog reda.

PODNE NAMAZ - Podnevni namaz koji se klanja u sredini dana.

PRESELITI NA AHIRET - Umreti.

PUSTEKIJA - Posebna prostirka na kojoj se klanja namaz, na poseban način načinjena od ovčije kože i krzna.

RAHMET - Milost (Božija).

RAHMETLI - Koji je u milosti Božijoj; dodatak ispred imena osobe koja je umrla.

RAHMETLIJA - Osoba koja je umrla.

RAMAZAN - Mesec islamskog posta; deveti mesec hidžretskog kalendara.

RAMAZANSKI BAJRAM - Uz Kurban-bajram najvažniji muslimanski praznik koji se proslavlja 1, 2, i 3. ševala po hidžretskom kalendaru; obeležava se u znak završetka jednomesečnog posta i intenzivne pobožnosti, kojom se čovek još više približava Alahu; siromašni i deca se posebno daruju. Ramazanski post predstavlja treći stup islama.

REISU-L-ULEMA - Verski poglavar i vrhovni muftija Islamske zajednice, koji vodi i predstavlja Islamsku zajednicu u zemlji i inostranstvu.

RESULULAH (RESULULLAH) - Božiji poslanik.

RIJASET - Najviši verski i administrativni organ Islamske zajednice na čijem čelu se nalazi reisu-l-ulema.

RUH - Duša.

RUKU - Pregibanje; deo namaza koji se obavlja u stojećem položaju s kičmom povijenom napred za otprilike devedeset stepeni i dlanovima oslonjenim na kolena.

SABAH NAMAZ - Jutarnji namaz koji se klanja pre izlaska sunca.

SABOR ISLAMSKJE ZAJEDNICE - Najviši predstavnički i zakonodavni organ Islamske zajednice kao celine.

SABORNIK - Član sabora Islamske zajednice.

SABUR - Strpljenje; ljudska osobina koju potencira sam Kuran u brojnim ajetima.

SADAKA - Neobavezna, ali pohvalna i preporučljiva materijalna pomoć siromašnima.

SADAKATUL-FITR - Versko-materijalna obaveza kojom se za vreme ramazana, a povodom Bajrama, siromašnim muslimanima i muslimankama dodeljuje potrebna materijalna pomoć.

SAF - Red vernika koji su stali da zajedno obave namaz.

SAIM - Osoba koja posti u momentu kada se o njoj govori, postač.

SALAT - Molitva i sećanje na Alaha, dž.š., veličanje njega, hvaljenje i zahvaljivanje njemu, oslanjanje na njega i traženje pomoći od njega itd. U salatu se uče kuranski odlomci i donose salavati na Muhameda, a.s., i sve poslanike, poziva se mir i berićet za sve «Alahove dobre robove». On je jedno veliko i svakodnevno buđenje, najsladi razgovor sa Alahom, dž.š., odmor i svežina tela i duše, izvor snage i radosti. Salat se obavlja pet pu-

ta na dan u određenim intervalima: pre zalaska sunca, nakon što ono pređe zenit, nakon što senka «dvaput odskoči», tj. kada Sunce pređe preko polovine od zenita do zalaska, nakon što zade i nakon što na nebu nestane njegovo crvenilo.

SAVM - Islamski post.

SEDŽDA - Padanje ničice, spuštanje čela i nosa na tlo pred uzvišenošću i veličinom Božijom; obavezni deo namaza.

SEHUR - Predsabahski obrok koji uzimaju postači u mesecu ramazanu ili prilikom dobrovoljnog posta, pre zore, tj. pre zapaštanja.

SELAM - Mir; skraćena verzija islamskog pozdrava.

SELAMUN ALEJKUM - Mir (Božiji) vama! Neka je sa vama mir i milost Božija i blagodat njegova; islamski pozdrav.

SEVAP - Bogu drag čin; dobročinstva za koja je Bog direktno ili indirektno obećao nagradu; nagrada za dobročinstvo.

SOFTA - Polaznik medrese, učenik koji se obrazuje i sprema za poziv imama.

SUDNJI DAN - Kijametski dan.

SUFARA - Bukvar, početnica za kuransko (arapsko) pismo; jedan od osnovnih udžbenika u mektepskoj nastavi.

SUFIJA - Osoba čije je srce čisto od spletki i smutnje; pripadnik derviša.

SUNET (SUNNET) - Praksa Božijeg poslanika Muhameda, a.s. koja podrazumeva ono što je radio, govorio ili prećutno odobrio; ibadet koji je Poslanik neizostavno činio i onaj koji je povremeno izostavljao.

SUNETLUK - Islamski obred obrezivanja muške dece.

SUNIJE - Oni koji se u tumačenju i praktikovanju islama, pored Kurana, oslanjaju i na sunet Božijeg poslanika; glavnina svetske muslimanske populacije.

SURA - Poglavlje Kurana.

ŠAHID - Svedok.

ŠEHADET - Svedočenje.

ŠEHID - Osoba koja je u neposrednoj borbi za islamske vrednosti i prava čoveka, svesno i u ime Boga, žrtvovala svoj život; osoba koja se zbog izuzetnosti svoga dela na ovom svetu pridružuje Božijim poslanicima u dženetu.

ŠEJH - Stručnjak za veru; starac; starešina; verski učitelj koji se bavi obrazovanjem ili poučavanjem propisima i tesavufskom učenju u tekiji ili na nekom drugom mestu; osoba koja vodi zikr, prima i uvodi u tarikat; starešina jednog derviškog reda - Mustafa Ejubović-šejh Jujo iz Mostara jedan je od najvećih - najplodnijih mislilaca klasične islamske teološke i duhovne tradicije koje su kod nas delovale.

ŠEJTAN - Nevidljivo duhovno biće koje pokušava navesti čoveka na greh i učiniti ga neposlušnim Bogu.

ŠEREF - Kružni balkon pri vrhu munare s kojeg mujezin poziva na namaz, a do kojeg se stiže spiralnim stepenicama kroz unutrašnjost munare.

ŠERIJAT - Islamski zakon.

ŠIJE (ŠIJE) - Sledbenici posebnog mezheba u islamskom pravu i zagovornici ideje da je Alija, r.a., trebalo da bude prvi halifa posle smrti Božijeg poslanika Muhameda, a.s.

ŠIRK - Politeizam; obožavanje bilo koga ili bilo čega, osim Boga.

ŠURA - Dogovor, dogovaranje; islamska institucija donošenja bitnih odluka i rešavanja važnih problema.

TABUT - Ravna drvena nosiljka na kojoj se umrli musliman ili muslimanka nosi do mezara i, u slučaju umrle muslimanke, spušta u sam mezar.

TAKVIM - Hidžretski kalendar, godišnji almanah koji pored versko-naučnih tekstova sadrži i hidžretski kalendar sa svim važnijim datumima i mubarek danima i noćima u muslimanskoj tradiciji, te vreme obavljanja dnevnih namaza.

TEDŽVID - Pravila učenja Kurana; predmet u mektebima, medresama, islamskim pedagoškim akademijama i fakultetima islamskih nauka; udžbenik za predmet Tadžvida.

TEFSIR - Naučna disciplina koja se bavi proučavanjem vrsta i metoda tumačenja Kurana.

TEJEMUM - Simbolično islamsko čišćenje zemljom ili predmetom od zemlje koji u nedostatku čiste vode zamenjuju gusul i abdest.

TEKBIR - Alahu ekber! - Alah je najveći!; uzvisivanje ili veličanje Boga; rečenica kojom se počinje svaki namaz i međusobno odvajaju njegovi sastavni delovi; u svom proširenom obliku sastavni je deo i nekih neobaveznih ibadeta, kao što su tehvid, mevlud i sl.

TEKIJA - Osnovna institucija tarikata za negovanje i širenje prosvete, nauke i kulture protkane pobožnošću; duhovno odgajalište, bogomolja, a po potrebi i konačište.

TERAVIH-NAMAZ - Noćni namaz koji se klanja samo u noćima meseca ramazana, posle jacija-namaza.

TESAVUF - Razvijanje spoznaje i jačanje uverenja da postoji Stvoritelj i da to svedoči i potvrđuje sva priroda; gledanje na veru i život kroz ljubav prema Bogu.

TESPIH - Poseban ibadet koji se sastoji u tačno formulisanom spominjanju i veličanju Boga, koji se čini na kraju namaza a pre namaske dove; zatvoreni niz od 33 ili 99 zrnaca koji služi da bi se prilikom tespihanja mogao kontrolisati broj izgovorenih reči ili sintagmi kojima se veliča Bog ili mu se zahvaljuje, a služi i u svrhu drugih ibadeta, kao što je zikr.

TEŠEHUD - Obavezni deo namaza koji se klanja sedenjem na kolenima.

UHUD - Brdo nedaleko od Meke u čijem podnožju je, u bici s idolopoklonicima, život izgubio amidža (stric) Muhamedov, a.s., hazreti Hamza zajedno s još nekolicinom poznatih ashaba (Muhamedovih, a.s. savremenika i poznanika).

UMET (UMMET) - Svetska zajednica muslimana.

USTAV I.Z. - Najviši normativni Akt Islamske zajednice.

UVAKUFLJAVANJE - Zaveštavanje, poveravanje imovine.

VAHJ - Otkrovenje; Božija objava; objavljivanje Božije reči poslanicima i verovesnicima.

VAIZ - Osoba koja drži savetodavan govor.

VAKAT - Vreme; namaski vakat.

VAKIF - Zaveštavalac lične imovine.

VAKTIJA - Tačan pregled namaskih vremena za svaki dan u godini.

VAKUF - Imovina zaveštana u dobrotvorne svrhe pod posebnim uslovi-
ma sadržanim u vakufnami, koja se ne može nenamenski koristiti i ko-
jom se ne može slobodno raspolagati; vakufima upravlja Islamska zajed-
nica.

VAKUFNAMA - Pravni akt o uvakufljenju.

VASIJET - Oporuka.

VAZIFA - Godišnja dobrovoljna članirana koju plaća svaka musliman-
ska porodica u jednom džematu za podmirivanje troškova imama i
održavanja džamije.

VITR-NAMAZ - Obavezan noćni namaz od tri rekata koji se klanja po-
sle jacija-namaza.

ZEKAT - Obavezno godišnje izdvajanje određenog postotka određenih vrsta imovine, u Kuranom određene svrhe; četvrti stup islama.

ZIKR - Spominjanje i sećanje na Boga izgovaranjem Božijih imena i razmišljanjem o Bogu; redovna praksa koju sufije, predvođeni šejhom, obavljaju u tekiji.

ZINALUK - Blud, vanbračni seksualni odnos.

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

PRAZNICI

Praznik je za muslimane sveto vreme. To je radosno vreme kada se proslavlja Bog - Alah, a čini se dobro svojoj duši i ukupnoj islamskoj i muslimanskoj zajednici.

RAMAZANSKI POST - «Štit vernikov»

Analitičari Kurana smatraju da Alahovu knjigu ne može razumeti niko ko ne razume nekoliko njenih osnovnih pojmova, među kojima je takva (taqwa). Kod nas se ova reč obično prevodi kao bogobojažnost, mada je njeno značenje mnogo šire; to je « svest o Alahu » iz koje proizilazi pridržavanje Alahovih propisa, izbegavanje harama i činjenje samo halala. Da bi se to svojstvo što bolje razvilo u čoveku, islam je propisao jednomesečni post u toku svake godine i jasno naznačio njegovu najširu shvaćenu svrhu.

Post je takva vrsta ibadeta u kojem ne može biti licemerja i u kome se čovek vežba da i u tajnosti, kada ga ne vidi ni jedan čovek, bude poslušan Alahu, dž.š.

U toku jednodnevnog posta, koji traje od zore do zalaska Sunca, musliman se uzdržava od jela, pića, pušenja i seksualnog opštenja. U svojoj kući, pored hrane i pića, na njivi, pokraj potoka bistre vode, u kancelariji i sl., gde ga niko od ljudi ne vidi, musliman ne prekoračuje granice koje je Alah, dž.š., uspostavio u toku ramazana.

Poslanik Muhamed je upozorio da od posta nemaju ništa oni koji samo gladuju i žedne, a ne klone se ružnih reči, ružnih pogleda, ružnih do-

dira, ružnog slušanja, ružnih misli itd. Imam Muhamed-el-Gazali je čak tvrdio da se evlije i sufije omrse čak i kad pomisle nešto loše! Za ovako shvaćen i izvršavan post Muhamed, a.s. je rekao da je «štit vernika» - štit od šejtanskih nagovora i spletki, štit od zla.

Post se obavlja u toku devetog meseca Mesečevog kalendara, ramazana. Ramazanom su Arabljani nazivali najsušniji mesec u kome ispucala zemlja željno očekuje kišu. U izboru ovog meseca treba shvatiti njegovu versku simboliku: u ramazanu je počelo i završilo objavljivanje Kurana, «blagoslovljene kiše s Visina»; u ramazanu duša, poput ispucale zemlje, očekuje da primi blagoslove posta, da ih upije u sebe i da se osveži, da na svoj način «ozeleni».

Kuranski termin za post je savm, što znači mirovanje. U toku ramazana ljudsko biće dobrovoljno ulazi u stanje posebnog mirovanja, opuštanja i odmora. To mirovanje je blagodatno za dušu i telo. «Postite i bićete zdravi», rekao je Muhamed, a.s., a savremena medicina, preporučujući post od 30 do 40 dana godišnje, naziva ga «operacijom bez noža».

Ramazan je mesec posebne brige za muslimane u nevolji; davanje sadake u ovom mesecu, jednako kao i svaki drugi čin, kod Alaha dž.š. nagrađuje se čak sedamdeset puta više nego u drugim mesecima.

Ramazanski post se završava Ramazanskim bajramom, a ova svečanost traje tri dana. Bajram se obeležava - slavi prigodnim, propisanim molitvama.

KURBANSKI BAJRAM

Kurbanski bajram se slavi četiri dana, a u znaku je sećanja na Božije poslanike Ibrahima i Ismaila, veličanja Alaha, dž.š., bliskosti s hadžijama u Meki; komšijama i prijateljima se u te dane deli meso zaklanog kurbana (ovna ili govečeta).

NOVA HIDŽRETSKA GODINA

Obeležava se prvog dana meseca muharema u znak sećanja na Hidžru - preseljenje Božijeg poslanika Muhameda iz Meke u Medinu. To je početak godine po muslimanskom kalendaru koji je lunaran i ima dvanaest meseci. Prvi dan hidžretske nove godine je i dan međumuslimanske solidarnosti i pomaganja.

PREMINULI MUSLIMAN - MUSLIMANKA

Islamska zajednica ispraća svakog svog člana, vernika iz ovoga sveta u onaj svet.

Kad musliman ili muslimanka umre, telo se postavi tako da mu je desna strana okrenuta prema Kabi. Obavesti se službenik Islamske verske zajednice. Umrli se pokrije platnom i oglasi se njegova smrt tendžetom s munare, a istaknu se i plakati-umrlice.

S rodbinom se dogovori vreme dženaze (sahrane). Umrli se okupa u galsuhani (pri džamijama kupaonica za mrtve) i obavi se poseban obred dženaze namaz. Kada se umrli okupa zamota se u belo platno i položi na tabut (drveno postolje).

Posle obredne molitve, službenik Islamske verske zajednice koji predvodi moltvu pita prisutne vernike hoće li mu halaliti eventualne nepravde počinjene za života u ovom svetu.

Kada za to dode vreme, umrli se odnosi na groblje i spušta u grob. Tu se naglas uči Kuran i molitva za umrloga.

Iznad umrloga se postave daske, a preko njih prekrije zemlja.

Na grob idu samo muškarci, dok žene ostaju kod kuće.

Posle sahrane daje se ručak ili večera gostima, uz blagodatne razgovore o umrlom.

Posle 52 dana domaćin poziva islamskog verskog službenika, rodbinu, prijatelje i komšije. S vernicima se obave molitve za umrloga - uči se Kuran za njegovu dušu, nakon čega se daje ručak.

DODATAK

Organizacija i pregled činova u Islamskoj verskoj zajednici:

rijaset - najviši verski i administrativni organ Islamske zajednice;

reisul-ulema - verski poglavar i vrhovni muftija koji vodi i predstavlja Islamsku zajednicu u zemlji i inostranstvu, oslovljava se sa «Njegova eminencija reisul-ulema»;

Sabor islamske zajednice - najviši predstavnički i zakonodavni organ Islamske zajednice;

mešihat - najviši verski i administrativni organ Islamske verske zajednice u Srbiji, a i u Crnoj Gori;

muftija - glavni verski organ na području muftiluka, oslovljava se sa «Njegova ekselencija muftija»;

glavni imam - vodeće versko lice na području Medžlisa, oslovljava se sa «efendijo» pa ime imama;

medžlis - viša organizaciona jedinica koja u pravilu obuhvata najmanje pet džemata koji čine povezanu celinu;

džemat - Osnovna organizaciona jedinica Islamske verske zajednice;

imam - versko lice koje na području određenog džemata predvodi zajedničke verske obrede, oslovljava se sa «efendijo» pa ime imama;

hatib - versko lice koje poseduje ovlašćenje od vrhovnog poglavara za držanje hutbi (propoved) u okviru džume i bajram - namaza (praznična molitva);

vaiz - lice ovlašćeno da putem prikladnih navoda objašnjava islamsko učenje;

mualim - versko lice koje vrši versko poučavanje i obrazovanje muslimana;

muezin - lice s verskim obrazovanjem koje pomaže imamu pri vršenju zajedničkih verskim obreda;

vakuf - imovina Islamske verske zajednice;

klanjanje - složen, svestan odaziv čoveka kojeg je zahvatila Božija blizina;

obrezivanje - znak pripadnosti određenoj zajednici;

medresa - islamska srednja škola;

efendija - gospodin; autoritet u veri.

JEVREJSKI POJMOVNIK



AFIKOMAN - Desert. Ovaj termin se uglavnom odnosi na poslednji komad beskvasnog hleba koji domaćin jede na kraju Seder večere. U vreme kada je definitivno uobličen standard Seder večere, praznički obrok završavao se desertom. Jevrejsko pravo zabranjuje uživanje bilo čega (osim tekućina) nakon jedenja poslednjeg zalogaja pashalne žrtve. Danas, kada prinošenje pashalne žrtve još uvek nije obnovljeno, ovo pravilo se odnosi na poslednji zalogaj beskvasnog hleba, iza koga se do ujutro ništa više ne sme jesti, pa ni desert. Ovaj poslednji komad - zalogaj beskvasnog hleba, kojim se završava pashalna večera, nazvan je desertom. Običaj je da se na seder sto stave tri beskvasna hleba. Nakon konzumiranja karpasa (celer), domaćin lomi srednji beskvasni hleb na dva dela. Jedan deo ostavlja između dva čitava hleba, a drugi čuva za afikoman. Da bi se sačuvala pažnja dece do kraja Sedera, stariji ih obično nagovoraju da sakriju afikoman, koji će kasnije moći prodati domaćinu, jer, tobože, bez njega ne može završiti prazničnu večeru. Na taj način deca ostaju budna tokom ove večere čekajući trenutak u kome će zahtevati otkupninu za afikoman. Upražnjavajući ove stare igre, i deca se oslobađaju uobičajenih stega, te i sama počinju učiti o duhu Praznika beskvasnih hlebova.

AL-HAROSET - Slatka smesa od mlevenih jabuka, badema, meda i rozina koja se jede u toku svečane Seder večere radi podsećanja na blato od kog su pravljene opeke za gradnju faraonskih građevina, odnosno ropski rad sinova Izraela u Egiptu.

ALIJA - Penjanje, pristupanje javnom čitanju Tore prilikom zajedničkog bogoslužjenja.

ALIJAT KO(H)EN* - Ko(h)enovo pristupanje čitanju iz Tore. Pravo nalaže da se javnom čitanju Tore pristupa po stepenu učenosti - dakle, najučeniji prvi, prvi sledeći po učenosti posle njega - itd. Ako su svi jedna-

* Hebrejsko slovo «HE» koje se u tradicionalnom špansko-sefardskom i savremenom izraelskom izgovoru, gotovo ne čuje, naznačeno je u ovom pojmovniku oblim zgradama (H).

ko učeni, na Toru se izlazi prema zaslugama otaca. Tako, npr. potomci prvosveštenika Arona izlaze prvi, Leviti drugi (pripadnici plemena Levi koje nije učestvovalo u gradnji zlatnog teleta, te je zato bilo izabrano za obavljanje nesveštenskih službi u Hramu), a sve ostale alijot, dostupne su bilo kom Jevrejину i nazivaju se zajedničkim imenom Jisrael.

ALIJAT-MAFTIR - Dopunsko pristupanje čitanju iz Tore, pre pristupanja čitanju iz proroka.

ALIJAT MAŠLIM - Zaključno pristupanje čitanju iz Tore.

ALIJAT ŠELIŠI - Treće pristupanje čitanju iz Tore. Biti pozvan na čitanje Tore kao treći ili šesti smatra se velikom počašću.

ALIJAT ŠIŠI - Šesto pristupanje čitanju iz Tore.

ANINUT - Period žalosti od smrti pokojnika do sahrane. Ožalošćeni najbliži srodnici od trenutka smrti preminulog pa do njegove sahrane nazivaju se oneni i imaju poseban status. Onen je oslobođen brojnih obaveza, npr. molitve, stavljanja tefilina i sl. Zabranjeno mu je uživanje mesa ili alkoholnog pića, a dužnost mu je da se usredsredi na poslove u vezi sa sahranom preminulog. U slučaju smrti deteta mladeg od 30 dana, ne sprovode se propisi aninuta. Zabranjeno je tešiti ožalošćenog sve dok pokojnik ne bude sahranjen.

ANJU - Godišnjica smrti preminulog člana porodice koja se obeležava posetom grobu, te zajedničkim učenjem u minjanu (u kući ili sinagogi). U aškenaskom folkloru godišnjica smrti preminulog člana porodice naziva se jarcajt ili jorcajt.

ARBA KOSOT - Četiri čaše vina koje se piju u toku Seder večere kao uspomena na četiri različita glagola upotrebljena u Tori za opisivanje izlaska. Svi prisutni (muškarci i žene) obavezni su tokom Sedera popiti četiri čaše vina (ili soka od grožda). Za Seder se obično čuva najbolje vino. Prva čaša vina pije se na samom početku Sedera; druga - na kraju (H)agade, pre pranja ruku i jedenja macota; treća - nakon birkat (h)a-mazona (molitve zahvalnice nakon jela); četvrta - nakon čitanja psalama, i ona označava kraj Sedera. Blagoslov za vino izgovara se nad svakom čašom posebno, a glasi: «Baruh Ata, Adonaj, Elo(h)enu, Meleh (h)a-olam, bore peri (h)a-gefen.» «Blagosloven Ti, Gospode Bože naš. Kralju sveta, koji tvoriš plod trsa.» Čaša mora sadržavati zapreminu malo manju od decilitra i po i sva četiri puta mora se popiti većina vina iz čaše.

ARON (H)A-KODEŠ - «Kovčeg svetinje» - orman ili udubljenje u zidu u koje se smeštaju svici Tore. Uvek se nalazi u zidu koji gleda na Jerusalem, prema kome se svi Jevreji sveta okreću u času molitve.

ARON (H)A-METIM - Mrtvački sanduk. Pravi se od ravnih, neobrađenih dasaka, bez ukrasa i bez metalnih eksera. Upotreba ovakvih dasaka motivisana je željom za jednoobraznošću sprovoda, kojom se unapred onemogućava rasipno takmičenje i postidjenost siromašnih. Kada pogrebno društvo obavi svoj posao, kovčeg se zatvara. U ranom talmudskom periodu vladao je običaj da se lice preminulog ostavi otkriveno tako da ga svi mogu videti pre sahrane. Ovaj običaj je dovodio u sramotan i ponižavajući položaj siromašne porodice koje nisu imale novca da plate začine i balzamne tečnosti koje usporavaju raspadanje tela, pa bi lice pokojnika brzo pocrnelo. Rabini su uveli zabranu otvaranja sanduka, da bi siromašne porodice pošteđeli sramote.

ARVIT - Zajedničko večernje bogoslužje ili večernja molitva pojedinca. Svaki pojedinac je dužan uveče izrecitovati Kerijat šema šel arvit, propisan Torom.

AVEL - Ožalošćeni, žalobnik.

AVELUT - Žalost, propisi o žalosti. Avelut počinje od trenutka kada je pokojnik sahranjen i kada je raka pokrivena. Talmud propisuje četiri perioda žalosti:

1. aninut - period od nastupa smrti do završetka sahrane,
2. šiva - period od sedam dana nakon sahrane,
3. šelošim - period od 30 dana nakon sahrane,
4. šana - period od godinu dana nakon smrti.

AVOT MELAHOT - Prototipovi zabranjenih poslova - trideset i devet kategorija poslova čije je obavljanje na Šabat zabranjeno usmenom Torom - oranje, sejanje, žetva, vezivanje snoplja, vršidba ili mlaćenje žita, vršenje ili rešetanje, selekcija, drobljenje, prosejavanje, mešanje, pečenje, striženje, beljenje ili izbeljivanje, mlaćenje (vune), bojenje, pređenje, pravljenje niti (na razboju), uokvirivanje osnove (na razboju), tkanje, raspredanje, vezivanje, odvezivanje, šivenje, paranje, građenje, rušenje, dovršenje posla udarcem čekića, hvatanje (lov) sa zamkom ili bez nje, klanje, deranje kože, štavljenje, uklanjanje dlake s kože, sečenje (kože), pisanje, brisanje napisanog, vučenje linija na koži ili pergamentu, paljenje vatre, gašenje vatre, prenošenje iz jednog domena u drugi domen.

BECA - Jaje. U liturgiji se termin obično odnosi na jaje koje se pojavljuje na seder stolu. Budući da su u vreme postojanja Hrama, na Pesah prinošene dve žrtve: korban pesah (posebna pashalna žrtva), i korban hagi-ga (redovna praznička žrtva) običaj je da se na seder sto stave dva pečena (ili kuvana) jela, od kojih jedno predstavlja korban pesah, a drugo -

korban hagiga. Da siromasi koji nisu u stanju da sebi priušte dva kuvana jela ne bi bili postidjeni, uobičajeno je da se kao drugo kuvano jelo, koje simbolizuje redovnu prazničku žrtvu, stavi najjeftinije i najpristupačnije kuvano jelo - jaje.

BERAHA - Blagoslov, kratka liturgijska formula koja se izgovara pre i posle uživanja bilo kakve hrane, kao i pre vršenja određenih rituala.

BERIT MILA - Savez o obrezivanju - obrezivanje. Sva muška deca obrezuju se osmog dana nakon rođenja. Muškarac koji nije rođen u jevrejskom zakonu, a želi prihvatiti Toru i priključiti se jevrejskom narodu, takođe se mora obrezati.

BET (H)A-ALMIN - «Večni dom», groblje.

BET (H)A-KENESET - Sinagoga. Kada je 586. godine pre n.e. razrušen prvi Hram, judejski sužnji u Vavilonu okupljali su se da bi proučavali svete spise, praznovali praznike i obdržavali zakone. Ova okupljanja nazivala su se keneset (sabor). Isprva su se okupljali po kućama, a zatim su počeli podizati posebne domove koji su ubrzo prozvani «domovima okupljanja». Grčka reč sinagoga ima isto značenje.

BET (H)A-KEVAROT - Groblje.

BET (H)A-MIKDAŠ - Jerusalimski hram, jedino mesto na kome se može obavljati izvorno bogoslužjenje kakvo zapoveda Tora s javnim i pojedinačnim žrtvama. Izvan Jerusalimskog hrama ne mogu se prinostiti žrtve.

BET OLAM - «Večni dom» - groblje.

BIKUR HOLIM - Obilazak bolesnih. Rabinska zapoved koja obavezuje sve punoletne Jevreje.

BIMA - Uzdignuti deo usred sinagoge sa koga se čita Sefer Tora i pred kojim stoji hazan u vreme javnog bogoslužjenja.

BIRKAT (H)A-MAZON - Blagoslov nad jelom, zahvalnica koja se izgovara nakon obroka. Izgovara se sedeći. Ako je neko zaboravio izgovoriti ovaj blagoslov, a napustio je mesto obroka treba da ga izgovori (sedeći) na onome mestu gde se setio propusta, ali pre toga mora obaviti pranje ruku nakon uživanja hleba.

CADIK - Pravednik, osoba poštovana u narodu radi visokih moralnih kvaliteta i velike pobožnosti. Među hasidima termin cadik označava rabinskog vođu pokreta.

CEDAKA - Milostinja.

CION - Ime brda iznad biblijskog Jerúsalima koje je postalo simbol nade u povratak u Zemlju otaca i po kome je cionizam dobio ime.

CIONIZAM - Politički pokret osnovan u Evropi krajem prošlog veka čiji je cilj bio obnova jevrejske državnosti u staroj domovini.

COM - Post.

DAJAN - Sudija jevrejskog suda.

DIN - Propis.

EL MALE RAHAMIN - «Bože pun milosti» - početne reči liturgijskog teksta koji se u poslednjim vekovima odomaćio među aškenaskim Jevrejima, a kojim se zaziva božanska milost nad preminulim članovima porodice.

EREV ŠABAT - Predvečerje subote. Subota počinje sa zalaskom sunca u petak. Nekoliko minuta pre zalaska sunca domaćica pali subotnju sveću uz blagoslov: «Blagosloven si ti Gospodine Bože naš Kralju sveta, koji si nas posvetio svojim zapovedima i zapovedio nam da zapalimo subotnju sveću...»

GALUT - Progonstvo, dijaspora.

GAMILUT HASADIM - Dobrota, ljubaznost, činjenje milosti bez očekivanja nagrade ili protivusluge.

GENIZA - Mesto na groblju gde se sahranjuju rabljene knjige s Tora tematikom. Spomenik na genizi obično se obeležava uklesavanjem ili vajanjem otvorene knjige.

GOSES - Osoba na umoru. Samrtnika ne treba ostavljati samog. Boravak u društvu osobe na smrti smatra se verskom dužnošću. Samrtniku ne treba dopustiti da se prepusti razmišljanju o smrti. Običaj je da u trenutku smrti sin ili neko od članova porodice pažljivo sklopi oči i zatvori usta pokojnika. Nakon smrti telo se spušta na pod i pokriva čaršafom, a u blizini glave pali se sveća.

(H)AFTARA - Odlomak iz proroka koji se čita iza subotnjeg ili prazničnog bogoslužjenja.

HAHAM - Mudrac, naziv za rabina u sefardskim opštinama.

HALA - Beli hleb koji se priprema za Šabat i praznike; komad testa ili hleba koji se u doba postojanja Drugog hrama, a na osnovu biblijskog propisa, odvajao kao prilog za sveštenike (pšenica, ječam, zob, heljda i raž); komad testa (veličine masline) koji se baca u vatru pri pečenju hleba. Pri tome se čita određena molitva.

(H)ALAHA - Jevrejsko pravo; ime za pojedinačni propis jevrejskog prava.

(H)A LAHMA ANJA - «Ovo je hleb bede» - početne reči prvog dela paschalne (h)agade, koji počinje navođenjem jednog od objašnjenja zašto se u toku Pesaha jedu beskvasni hlebovi a - prelazeći na poziv svima koji su gladni da dođu i da jedu i da svetkuju Pesah - završava zavetnom nadom da će prisutni sledeći Pesah slaviti u Jerusalemu.

HANUKA - Osmodnevni praznik kojim se slavi pobeda makavejskih ustanika nad helenskim osvajačem, kvisliškom marionetskom vladom koju je postavio u Judeji i helenističkim pokretom koji je podržavao okupaciju i helenizaciju Judeje.

HANUKAT - Svečanost povodom ulaska u novu kuću ili stan. Pošto postoji obaveza pričvršćivanja mezuze na dovratke svih jevrejskih domova, u narodu se u vezi sa stavljanjem mezuze na vrata novog doma razvio jednostavan obred čiji je osnovni cilj sakralizacija prostora u kome se živi zajedničkim izgovaranjem biblijskih psalama.

HANUKIJA - Svećnjak koji se koristi za paljenje hanuka-svećica.

(H)AŠKAVA - Liturgijski tekst koji se u poslednjim vekovima odomaćio među sefardskim Jevrejima, a kojim se zaziva božanska milost nad preminulim članovima porodice.

HATAN - Mladoženja.

(H)AVDALA - Liturgijska formula kojom se označava kraj šabata i početak radne sedmice.

HAZAN - Predmolitelj, predvodnik sinagogalnih bogoslužjenja.

(H)EHAL - Zgrada Hrama koja se delila na Svetinju i Svetinju nad Svetinjama.

“

HEVRA KADIŠA - «Sveto društvo» - pogrebno društvo, udruženje koje obavlja sve poslove u vezi s pranjem i sahranom mrtvaca. Članovi ovog udruženja obilaze bolesnike, pružaju im utehu, siromašnima obezbeđuju lekara i lekove, ožalošćenoj porodici pripremaju prvi ručak posle sahrane i slično.

HUPA - Kuća ili soba u kojoj stanuju mladenci. U savremenom jevrejskom folkloru: svadbeni baldahin ispod kojeg se upriličuje obred venčanja.

IZIJARA - Hodočašće na grobove pravednika.

JEŠIVA - Naziv za zasedanje Sanhedrina (Vrhovnog suda) u egzilu; učilište, akademija na kojoj se izučavaju Biblija i biblijski komentari, rabinika, filozofija i sl.

JEZKOR - «Seti se (Bože)» - početne reči liturgijskog teksta koji se u poslednjim vekovima odomaćio među aškenaskim Jevrejima, a kojim se zaziva božanska milost nad preminulim članovima porodice.

JIDIŠ - Jezik Jevreja istočne i srednje Evrope.

JOM (H)A-KIPURIM - Dan od pomirenja, deseti dan meseca tišrija, najstroži post, dan priznanja svih propusta, grehova i bezakonja; dan pokajanja za sve i koji predstavlja završetak procesa oprosta i pomirenja Izraelu. Zato, svi su dužni pokajati se i priznati svoje grehove na taj dan. Po Tori, Jom (h)a-kipurim je dan prinošenja žrtava, očišćenja od grehova i praštanja. Prinošenje žrtava je bilo praćeno posebnim obredima. Priznanje grehova poćinje već popodne onog dana koji prethodi ovom prazniku, i to pre jela, da se ćovek ne bi zagrcnuo i udavio u toku poslednjeg obeda pred post, te umro nepokajan. I pored ćinjenice da je neko priznao svoje grehove uoći Jom (h)a-kipurima pre obroka, dućan je ponoviti svoje priznanje na Jom (h)a-kipurim, i to na većernjoj, jutarnjoj, popodnevnoj i zakljućnoj molitvi. Pojedinci padaju na lice i na većernjoj molitvi tokom svih dana u godini, a na Jom (h)a-kipurim svi padaju na lice u svim molitvama, jer se radi o danu pokajnica, molbi i posta. Svako ko u ovoj stvari preteruje dostojan je pohvale.

JOM (H)-ĆOA VE(H)A-GEVURA - Dan (sećanja na ćrtve) Holokausta i (dan) herojstva. Odlukom da se za Dan sećanja na ćrtve Holokausta proglašuje upravo 27. dan meseca nisana, na koji je 1943. godine otpoćeo ustanak u Varšavskom getu, kao da se htelo reći da je iz Holokausta, ako ni ćta drugo, izvućena pouka da narod ne sme biti pasivni posmatrać vlastite istorije. Ustankom u Varšavskom getu Jevreji su se trgli iz viševjekovne pasivnosti i ponovo stupili na istorijsku scenu. Verska tradicija Jevreja nalaće da se prećiveli sećaju svojih mrtvnih roditelja, dece, rodaka i da se odrćavaju pomeni za one koji su ginuli za svoju veru i narod, koji su odlazili na gubiliće jer se nisu hteli odreći svoje vere i svoga naroda. U ćelji da Dan sećanja obeleći stradanja i onih koji su se aktivno borili protiv faćizma, dan poćetka ustanka u Varšavskom getu proglašen za sveopćti spomen-dan, kada se verski i svetovno odaje poća ubijenima i poginulima. Odlućeno je da to bude 19. april po graćanskom ili 27. nisan po jevrejskom kalendaru. U Poljskoj se taj spomen-dan odrćava 19. aprila,

dok je u ostalim jevrejskim zajednicama uobičajeno da se obeležava 27. nisana, osim kada pada u subotu.

JOM TOV - Zapovedni praznik, zajedničko ime za šest Tora praznika (Prvi dan Pesaha, Sedmi dan Pesaha, Prvi dan Sukota, Osmi dan Sukota, Šavuot i Dan trubni, odnosno Roš (h)a-šana na koju je zabranjeno obavljanje bilo kakvog posla).

KADIŠ - Kratka litirgijska formula na aramejskom jeziku za koju se veruje da je nastala u Palestini, odakle je preneta i u druge zemlje. Prvobitno je Kadiš služio kao kratka molitva na završetku propovedi. Kasnije je uveden kao završetak pojedinih delova bogoslužjenja i na kraju javnog čitanja Biblije ili Talmuda. Postoji pet vrsta Kadiša:

1. Kadiš deraban (Kadiš učenjaka) koji se recituje posle čitanja Talmuda ili Midraša;
2. Kadiš šalem (puni Kadiš) koji recituje predmolitelj na kraju većeg dela bogoslužjenja;
3. Hacı Kadiš (polu Kadiša) koji recituje predmolitelj između dva dela bogoslužjenja;
4. Kadiš jatam (Kadiš ožalošćenog) koji recituje ožalošćeni posle nekih psalama i na kraju bogoslužjenja;
5. Kadiš koji se čita na groblju posle sahrane (lehadta).

KALA - Mlada, nevesta.

KANTOR - Predmolitelj, predvodnik sinagogalnog bogoslužjenja.

KARPAS - Celer, neophodan sastojak na Seder večeri. Karpas podseća na gorak život jevrejskih otaca u egipatskom ropstvu. Karpas se jede na samom početku večere, da bi se deca podstakla da postavljaju pitanja. Pre uživanja karpasa peru se ruke i izgovara se blagoslov: «Al netilat jadajim.»

KAŠER - Obredno podoban.

KAŠERUT - Obredna podobnost: propisi o ishrani, o čistim i nečistim životinjama, o razdvajanju mesnog i mlečnog, o pripremanju i skladištenju vina, o uklanjanju krvi i zabranjenih masnoća iz mesa i sl.

KERIJA - Obredno cepanje odeće u znak žalosti. Kerija se obavlja stojeći zato što žalost i nesreću treba primiti uspravno.

KERIJAT (H)A-TORA - Javno čitanje Tore prilikom zajedničkog bogoslužjenja koje se ponedeljkom, četvrtkom, subotom, praznikom, polupraznikom, na Roš Hodeš (početak meseca) i na postove vrši iza šahrita, a subotom, praznikom, na Jom (h)a-kipurim i postove - i pre minha. Za javno čitanje Tore neophodan je minjan (kvorum od deset punoletnih muškaraca).

KEVOD (H)A-MET - Čast pokojnika, naziv za zbirku propisa koji određuju kako se treba postupati s telom pokojnika.

KEVURA - Sahrana. Prema učenju Tore čak i zločinac osuđen na smrt ima pravo na sahranu.

KIDUŠ - Posvećenje, kratka liturgijska formula koja se sastoji od blagoslova nad vinom i blagoslova nad ulazećim Šabatom ili praznikom kojim počinje subotnja paznična večera.

LEVAJA - Sprovod. U pratnji nema razlike između bogatih i siromašnih, uvažavanih i nepoznatih. Ako u toku dana ima više sahrana, sahranjivanja se obavljaju prema redu umiranja.

LUAH - Kalendar. Obična godina hebrejskog kalendara ima dvanaest meseci od po dvadeset i devet ili trideset dana, a u prestupnim godinama (radi poravnavanja razlike između stvarne sunčane godine i obične godine hebrejskog kalendara od 354 dana) dodaje se trinaesti mesec. Imena meseci hebrejske godine su:

1. NISAN - mart - april,
2. IJAR - april - maj,
3. SIVAN - maj - jun,
4. TAMUZ - jun - jul,
5. AV - jul - avgust,
6. ELUL - avgust - septembar,
7. TIŠRI - septembar - oktobar,
8. HEŠVAN - oktobar - novembar,
9. KISLEV - novembar - decembar,
10. TEVET - decembar - januar,
11. ŠEVAT- januar - februar,
12. ADAR ŠENI - mart - april.

Meseci imaju 30 ili 29 dana. Svake treće, šeste, osme, jedanaeste, četrnaeste, sedamnaeste i devetnaeste godine dodaje se po jedan mesec od 30 dana.

Jevreji računaju vreme od 3760. godine pre n.e. - «od postanka sveta».

MACA - Beskvasni hleb koji se jede na Praznik beskvasnih hlebova, koji se (u narodnom govoru) naziva Pesah - iako je Pesah zapravo naziv samo za četrnaesti dan meseca nisana i žrtvu koja se tada prinosi.

MACEVA - Nadgrobni spomenik. Postavlja se najranije nakon isteka sedmodnevne žalosti za pokojnikom, a češće - tridesetog dana ili na prvu godišnjicu smrti.

MAGEN DAVID - Davidov štit, hebrejski naziv za šestokraku zvezdu koja je u poslednjim vekovima stekla status jevrejskog simbola par ekselans, iako ishodište ovog simbola treba tražiti u potpuno drugačijim tradicijama.

MAROR - Zelena salata koja se jede u toku Seder večere.

MEGILAT ESTER - Svitak ili knjiga o Esteri - jedna od dvadeset i četiri biblijske knjige. Čitanje ili slušanje ove knjige prilikom određenih bogoslužjenja je obavezno i za muškarce i za žene. Megilat Ester se na Purim čita dva puta - iza arvita i iza šahrta.

MEIL - Ogtrač kojim se obmotava Sefer Tora.

MET MICVA - Pokojnik koji nema rodbinu koja bi bila dužna da se stara o njegovoj sahrani, te se stoga njegovo sahranjivanje smatra verskom dužnošću bilo kog Jevrejina.

MEZUZA - Dovratak prostorija u kojima ljudi žive.

MIDRAŠ - Zajedničko ime za klasičnu rabinsku egzegetsku literaturu.

MIKVE - Obredno kupatilo.

MINHA - Zajedničko popodnevno bogoslužjenje ili popodnevna molitva pojedinca.

MINJAN - Ime za kvorum od deset Jevreja (muškaraca) starijih od trinaest godina koji je neophodan za držanje javnog bogoslužjenja, javnog čitanja Tore i izgovaranje Kadiša.

MIŠNA - Termin se prvenstveno odnosi na zbirku propisa i uputstava, koju je krajem drugog veka n.e. sastavio Rabi Jude(h)a-Nasija, predsedavajući tadašnjeg San (h)edrina. Ona predstavlja prvi pokušaj kodifikacije učenja usmene Tore. Terminom Mišna označava se kako cela zbirka tako i svaki pojedinačni propis kao najmanja jedinica zbirke.

MO(H)EL - Obrezivač.

NER TAMID - Večno svetlo, kandilo koje se drži stalno upaljeno pred (h)ehalom, a treba da podseća na menoru koja je stalno gorela u Hramu.

NETILAT JADAJIM - Obredno pranje ruku pre recitovanja - bogoslužnja ili konzumiranja obroka. Prema Talmudu, blagoslov za pranje ruku treba se izgovoriti pre samog pranja. Voda kojom se peru ruke mora biti upotrebljiva za piće.

PESAH - Pesah se slavi u spomen spasenja Jevreja iz misirskog (egipatskog) ropstva. U početku se slavio sedam dana, ali je, zbog nepreciznosti starog jevrejskog kalendara, usvojen običaj da se u zemljama dijaspore (galuta) slavi osam dana, i to svake godine od 15. do 22. nisana, pri čemu su prva i poslednja dva dana puni praznici, a ostala četiri polupraznici. Međutim, u Izraelu, a i među reformističkim Jevrejima izvan Izraela, Pesah se i danas slavi sedam dana. Pesah je jedan od tri hodočasna praznika (Pesah, Šavuot i Sukot) na koje su Jevreji u doba postojanja Hrama išli u Jerusalim i prinosili žrtve. Pesah se još naziva i «Praznik proleća», jer uvek pada u proleće, i «Praznik beskvasnog hleba», jer se za taj praznik jede samo hleb bez kvasca.

PIJUT - Pesma kojom se veliča Bog ili koja podstiče na održavanje njegovih zapovesti.

PIZMON - Pesma kojom se veliča Bog ili koja podstiče na obdržavanje njegovih zapovesti, ali koja se za razliku od pijuta izvodi na kućnim svečanostima.

PURIM - Jevreji već više od dve hiljade godina slave Purim ili Esterin praznik. Ime praznika Purim potiče od reči «pur» što znači kocka ili žreb. Naime, Aman, kraljev doglavnik, bacao je kocku da bi izabrao najpogodniji dan za sprovođenje plana o uništenju Jevreja. Oni su bili pod vlašću mido-persijskog velikog vezira, koji je od kralja Ahašveroša uspeo dobiti dekret o uništenju celokupne jevrejske imperije. Priča o Purimu sadržana je u biblijskoj Knjizi o Esteri, a događaj o kojem se govori zbio se između 485. i 464. godine pre n.e. Veliki vezir nije uspeo uništiti Jevreje, nego je postao žrtva vlastitih spletki. Ovaj praznik se slavi 14. adara u izraelskim gradovima koji su bili utvrđeni u vreme Jehošue ben Nuna, a 15. adara u ostalim delovima sveta gde žive Jevreji.

RABI - Meritorni tumač i priznati sudija jevrejskog zakona.

RABIN - Grčko-latinski ekvivalent hebrejskog termina «rav» koji se odomaćio i u srpskom jeziku. Rabin nije funkcija nego stepen ličnog obrazovanja.

RABINER - Jidišizirana varijanta termina rabin.

RAV - Rabin, osoba učena u jevrejskom pravu.

ROŠ (H)A-ŠANA - Nova godina. U Tori se ovaj praznik naziva Dan trubenji, zbog pozitivne biblijske zapovedi kojom se nalaže da se na taj dan duva u ovnujski rog (šofar). U rabinskoj književnosti ovaj dan se još zove i Dan sećanja, jer se na ovaj dan Bog seća svih ljudi i njihovih dela na osnovu kojih presuđuje šta će se s njima zbiti u sledećoj godini.

ROŠ HODEŠ - Prvi dan novog meseca. Naziva se i «mladi mesec», jer pojava mladog Meseca označava početak novog meseca u jevrejskom kalendaru. U drevnom Izraelu utvrđivanje novog meseca vršilo se na osnovu iskaza očevidaca. Oni bi tridesetog dana u mesecu svedočili pred Sanedrinom da su videli mlad Mesec. Ako bi se njihovo svedočenje pokazalo verodostojnim, taj dan bi bio svečano proglašen u Jerusalimu za «roš hodeš». U tom slučaju prethodni mesec bi imao 29 dana. Ako bi se pokazalo da svedoci nisu pouzdani, trideseti dan bi se dodavao prošlom mesecu pa bi on imao 30 dana, a sledeći dan bi bio proglašen za «roš hodeš». O proglašenju «roš hodeša» Sanedrin je obavestavao sve jevrejske zajednice u Izraelu. U početku se to vršilo paljenjem signalnih vatri na vrhovima brda. Kada su kasnije Samarićani pokušali da unesu pometnju paljenjem signalnih vatri pre vremena, taj način obaveštavanja je zamenjen sistemom slanja glasnika. Oni su upućivani u udaljene oblasti Judeje, Egipta, Sirije, Vavilona i druge krajeve u kojima su živeli Jevreji da bi ih obavestili o nastupu novog meseca. U starom Izraelu «Roš hodeš» je bio praznik i dan odmora kao što su subota i ostali praznici. Danas se ovaj dan smatra polupraznikom. Sačuvan je običaj da se u hramovima subotom posle čitanja Tore objavljuje i blagösilja novi mesec.

SANDAK - Osoba koja drži u krilu dete koje se obrezuje.

SEDER VEČERA - Seder je poseban verski obred koji se u jevrejskim kućama održava prve dve večeri Pesaha (u Izraelu, samo prve večeri). Seder je hebrejska reč i znači red, Seder pesah je praznična obredna večera na kojoj se molitve, čitanje Agade i svi običaji odvijaju po strogo utvrđenom redu. U vreme Sedera čita se «Agada šel Pesah» i piju četiri čaše vina. Na velikom tanjiru, koji je sastavni deo obreda, pripremljena su posebna jela koja simbolično podsećaju na robovanje Izraelaca u Misiru i na njihovo spasenje. Čitanje Agade je osnovni deo Sedera. U njoj se opisuju događaji u vezi s praznikom, istorija dolaska izraelskih plemc-

na u Egipat i njihovo oslobodenje iz egipatskog ropstva, objašnjava upotreba pashalne žrtve u vreme Drugog hrama, upotreba beskvasnog hleba (maca) i gorkih trava. Ona sadrži odlomke iz Biblije Midraša, stare legende i anegdote, retke i zanimljive diskusije, molitve i pesme zahvalnice. Završava se popularnom pesmom «Had gadja». Seder večera se sastoji iz petnaest delova:

1. kadeš - izgovaranje prazničnog ili prazničnog i subotnjeg kiduša;
2. urhac - pranje ruku (s blagoslovom) pre blagovanja karpasa;
3. karpas - izgovaranje blagoslova i blagovanje karpasa;
4. jahac - lomljenje macota (nije obavezno);
5. magid - pripovedanje Agade;
6. rahca - pranje ruku pre blagovanja beskvasnog hleba;
7. moci - izgovaranje redovnog blagoslova za blagovanje hleba;
8. maca - izgovaranje posebnog blagoslova pred ispunjavanje pozitivne biblijske zapovedi o blagovanju beskvasnog hleba na Praznik beskvasnih hlebova;
9. maror - blagovanje marora (s blagoslovom);
10. koreh - blagovanje «(H)ilelovog sendviča», koji se sastoji od marora, al-harosea i maca;
11. šulhan oreh - neritualni deo obroka;
12. cafun - blagovanje afikomana;
13. bareh - izgovaranje molitve zahvalnice nakon jela;
14. (H)alel - izgovaranje zaključnih psalama;
15. nirca - neobavezna ali uobičajena liturgijska formula kojom se završava seder.

SEFARAD - Hebrejsko ime za Španiju.

SEFARADI - Španac. U hebrejskom jeziku ovaj termin označava kako španske Jevreje kao posebnu etničko-kulturnu skupinu koja vekovima živi u Španiji tako i žitelje savremene Španije, bez obzira na njihovo etnič-

ko poreklo ili versku pripadnost. U drugim jezicima ovaj termin označava isključivo španske Jevreje. Kod nas se ovaj termin izgovara Sefard.

SEFER TORA - Svitak Tore pisan rukom na specijalno pripremljenoj koži koji se koristi u sinagogalnom bogoslužju.

SEUDAT (H)AVRA (SEUDAT (H)AVRAA) - Obrok utehe, koji se priprema (kao prvi obrok) ožalošćenima nakon povratka sa sprovoda. Obrok pripremaju prijatelji i komšije jer je ožalošćenima zabranjeno da prvi obrok pripremaju sami.

SEUDAT PURIM - Purimski praznični obrok u toku koga su punoletni muškarci obavezni piti vino dok ne zadremaju. Ova zapovest zasniiva se na stihu 9:17 Knjige o Ester: «I praznovaše taj dan gosteći se i veseleći se.»

SIDUR - Molitvenik za radni dan i Šabat.

SUKA - Koliba koja se gradi pored kuće u kojoj se jede i spava u toku praznika Sukot. Zidovi suke mogu biti napravljeni i od drveta, kartona, kamena ili cigli. Bitno je da suka ne sme biti pokrivena crepom, lesonitom ili najlonom, nego granjem, drvenim letvama, trskom ili asurama, i to tako da se kroz to može videti nebo. Dozvoljeno je užinati izvan suke. U toku Sukota celokupan život se odvija u suki, a u pravu kuću ulazi se poslom i privremeno. Zato se ćilim, slike, vaze i drugi ukrasi prenose u suku.

SUKOT - Praznik sjenica koji se slavi kao uspomena na izlazak iz Egipta i dugi put do Izraela kroz pustinju. Praznik sjenica traje od petnaestog do dvadeset i drugog tišrija. Sukot i u Izraelu i u dijaspori traje sedam dana, s tim što je u Izraelu samo prvi dan zapovedni praznik, a ostalih šest dana su polupraznici, dok su u dijaspori prva dva dana praznici (zapovedni), a polupraznici traju samo pet dana.

ŠABAT - Subota, najveći jevrejski praznik. Na Šabat je strogo zabranjeno obavljanje bilo kakvog posla.

ŠAHARIT - Zajedničko jutarnje bogoslužjenje ili jutarnja molitva pojedinca.

ŠAVUOT - Praznik sedmica koji se slavi po isteku sedme sedmice nakon Praznika beskvasnih hlebova. Na ovaj dan, šestog dana meseca sivana, 600.000 punoletnih muškaraca Jevreja prisustvovalo je davanju Tore na Sinaju. Zbog toga se ovaj praznik zove još i «zeman matan Toratenu» («vreme davanja naše Tore»). Pošto je upravo u ovo doba godine i žetva, ovaj praznik se zove i praznikom žetve. U Izraelu se ovaj praznik slavi jedan dan, a u dijaspori dva.

ŠEHITA - Klanje stoke u skladu s propisima jevrejskog prava.

ŠELOŠIM - Tridesetodnevni period žalosti posle smrti bliskog rodaka (oca, majke, brata, sestre, muža, žene). Odbrojavanje počinje od dana sahrane. U tom periodu ožalošćenom je zabranjeno da nosi nova odela, da se šiša i brije, da učestvuje u zabavama i svečanostima, čak i kada se radi o venčanju ili obrezivanju. Izuzetak je rođenje vlastitog deteta. Veliki praznici (Roš (h)ašana, Pesah, Šavuot i Sukot) ukidaju se ili skraćuju šelošim. U toku trideset dana stanje tugovanja i oplakivanja postepeno se menja u stanje normalnog života. Ako je reč o roditeljima, tugovanje traje punih dvanaest meseci. Udovici je dozvoljeno da se preuda ranije nego udovcu da se oženi. Smatra se da usamljenički život mnogo teže podnosi žena nego muškarac. Od dana muževljeve smrti do udaje (nove) moraju proći tri meseca. To vreme je dovoljno da se utvrdi da li je žena u drugom stanju, kako kasnije ne bi bilo sumnji pri određivanju očinstva.

ŠIVA - Sedmodnevni period žalosti za najbližim srodnicima. U toku prvih sedam dana nakon sahrane ožalošćenom je zabranjeno: šišanje i brijanje, pranje odeće, kupanje, plivanje, održavanje seksualnih odnosa, nošenje kožne obuće, obavljanje posla, učenje Tore, uspravljavanje kreveta (sedi se na izvrnutim krevetima), otkrivanje glave i pozdravljanje sa ljudima. U slučaju samoubice, mrtvorodenčeta, deteta koje je umrlo pre napunjenog tridesetog dana života, te osobe koja javno, svesno i namerno krši propise Tore, navedene zabrane za ožalošćenog ne važe. Ožalošćenom nije dozvoljeno da u toku sedmodnevne žalosti nosi kožnu obuću, jer je u vreme donošenja ovog propisa obuća predstavljala luksuz za koji u žalosti nema ni vremena ni prostora. Propisi o šivi poštuju se u slučaju smrti šest najbližih rodaka: oca, majke, sina, kćeri, brata i nevenčane sestre. Rabini su kasnije dodali obavezu da se šiva mora «odsedeti» i za supruga ili suprugu. Običaj je da svih sedam dana u kući žalosti gori sveća ili kandilo. Posetilac koji dolazi u kuću ožalošćenog mora se, dok traje šiva, uzdržavati od suvišnog razgovora. U trenutku kada ožalošćeni klimne glavom, dajući do znanja da želi da ostane sam, posetiocima više nije dopušteno da ostanu pored njega.

ŠOFAR - Ovnujski rog koji se koristi u sinagogalnom bogoslužjenju na Roš (h)a-šana.

ŠOHET - Kasapin koji kolje stoku u skladu sa propisima jevrejskog prava.

TA(H)ARA - Naziv za ritualni obred pranja leša koji se obavlja pre sahrane. Zasniva se na biblijskom citatu «... tako odlazi kako je i došao». Pošto čoveka kupaju kada se rodi, treba ga okupati i kada umre. Za vreme pranja neprekidno gori sveća.

TAHRIHIM - Jednostavni beli čaršafi u kojima se pokopava svaki mrtvac bez obzira na njegovo imovno stanje. Narodni je običaj da se tahri-

him pravi iz najviše sedam, a najmanje tri dela, te da se sašije bez poruba, čvorova i džepova, sa širokim šavovima. Posmrtna odeća nema džepova jer se imetak stečen na ovome svetu ne može preneti u budući svet. Oblačenje pokojnika u klasično odelo smatra se paganskim običajem.

TALIT - Molitveni ogrtač.

TALMUD - Celovitost sudskih i pojedinačnih rasprava o značenju propisa usmene, iskaza pismene Tore i opsega rabinskih propisa, te presedana, legendi i mudrih koža koje su se razvile oko Mišne. Postoje dva Talmuda. Jedan je stariji, sažetiji i konkretniji, a razvio se u rabinskim akademijama Izraela (konačno zapisan oko 350. godine nove ere i zove se Talmud Jerušalmi - Jerusalimski Talmud. Drugi je znatno opsežniji, a razvio se na rabinskim akademijama Vavilona (konačno zapisan sredinom petog veka nove ere). Naziva se Talmud Bavli (Vavilonski Talmud).

TANAH - Originalno hebrejsko ime za Bibliju. Hebrejsku Bibliju je u celini prihvatilo i hrišćanstvo, nazvavši je Starim zavetom i dodavši joj Novi zavet koji Jevreji ne smatraju bogonadahnutim. Tanah je anagram triju hebrejskih reči: Tora, Nevim (Proroci) i Ketuvim (Spisi).

TANIT (TAANIT) - Post.

TANIT ESTER - Esterin post. Poludnevni post, koji traje od izlaska do zalaska sunca trinaestog adara (dan pred Purim). Post predstavlja narodni običaj koji se ustalio u dijaspori, a inspirisan je činjenicom da je i sama kraljica Ester postila, pre nego što je tražila od kralja, milost za svoj progonjeni narod.

TEFILA - Zajedničko javno bogoslužjenje ili svakodnevna molitva pojedinca. Termin se najčešće odnosi na stajanje ili ono što se govori stojeći.

Sastoji se od osamnaest blagoslova, a u drugom veku nove ere dodat je i devetnaesti blagoslov. Ukupno predstavlja okosnicu zajedničkog i pojedinačnog bogoslužjenja.

TEFILIN - Molitveno remenje koje muškarci tokom radnog dana vezuju na mišicu slabije ruke i na čelo. Danas ga većina Jevreja nosi samo za vreme jutarnje molitve.

TEŠUVA - Pokajanje, povratak u život u skladu s Božijim zapovedima. Kada govori o ljudskom ponašanju judaizam insistira na tome da, pored naslednog i stečenog faktora postoji i treći - najjači faktor koji utiče na ljudsko ponašanje, a to je - ljudska duša. Činjenica da ljudska duša poseduje slobodnu volju objašnjava zašto jedan od dva brata (sinovi istih roditelja odgajani u istom okruženju), izraste u kriminalca, a drugi u odgovornog čoveka, ponekad i sveca. Duša je ta koja daje čoveku sposobnost da se pokaje. Talmud kaže: „U dane pokajanja opraštaju se gresi učinjeni protiv Boga, ali ne i gresi protiv čoveka, osim ako je izgladen sukob sa oštećenom stranom, ako je ona zadovoljena i zadovoljna.“ Jevrejska tradicija uči da se pokajanje sastoji iz nekoliko nivoa: „Grešnik mora da prepozna i shvati u čemu je pogrešio, oseti iskreno pokajanje, ispravi štetu koju je naneo, smiri žrtvu kojoj je naneo bol i čvrsto odluči da se to više neće ponoviti.“

TEVA - Uzdignuti deo usred sinagoge s kojeg se čita Sefer Tora i pred kojim stoji hazan (predmolitelj) u vreme javnog bogoslužjenja.

TEVILA - Obredno kupanje. Danas su obredno kupanje obavezne činiti samo žene nakon sedam čistih dana po menstruaciji i oni koji stupaju u jevrejsku veru.

TORA - Učenje, uputa - zajedničko ime za obe Tore - pisanu i usmenu.

ZEROA - U liturgiji termin označava pileće krilce ili plećku koja se stavlja na seder sto kao uspomena na pashalnu žrtvu koja se kolje isključivo na žrtveniku jerusalemskog hrama.

PRAZNICI

Praznik je za Jevreje sveto vreme. Najvažnija su tri hodočasna praznika: Pesah, Šavuot i Sukot. Oni se nazivaju «šalom regalim», što se tumači kao «tri puta pešice». Na ove praznike stari Jevreji su išli u Jerusolim na hodočašće, da tamo proslave praznik i prinesu žrtve u hram.

Većina hodočasnika je išla pešice. Po tradiciji, svaki hodočasnik bi prepešaćio bar poslednju etapu puta, a to je od Jerusalima do brda Cion, na kojem se nalazio hram.

Ar Cion (Sveto brdo) naziv je za brdo Morija u Jerusalimu, na kojem je podignut Bet-amikdaš (Hram).

PESAH - PRAZNIK OSLOBOĐENJA

Pesah se slavi u spomen spasenja Jevreja iz egipatskog ropstva. U početku se slavio sedam dana, ali je zbog nepreciznosti starog jevrejskog kalendara usvojen običaj da se u zemljama rasejanja slavi osam dana, i to svake godine od 15. do 22. nisana, pri čemu su prva i poslednja dva dana puni praznici, a ostala četiri polupraznici. Danas se u Izraelu, a i među reformističkim Jevrejima izvan Izraela, Pesah slavi sedam dana. Pesah se još naziva i Praznik proleća jer uvek pada u proleće, kao i Praznik beskvasnog hleba, jer se za taj praznik jede samo hleb bez kvasca.

Seder pesah je praznična obredna večera koja se u jevrejskim kućama održava prve dve večeri Pesaha (u Izraelu samo prve večeri). Seder je hebrejska reč i znači red, pa se čitanje Agade i svi običaji odvijaju po strogo utvrđenom redu.

Za vreme Sedera čita se «Agada šel Pesah» i piju četiri čaše vina. Na velikom tanjiru, koji je sastavni deo obreda, pripremljena su posebna jela koja simbolično podsećaju na robovanje Izraelaca u Egiptu i na njihovo spasenje.

Rabini su naredili da se prve večeri Pesaha priča o događajima koji su se desili prilikom spasenja Izraelaca iz Egipta.

Čitanje Agade je osnovni deo Sedera. U Agadi se opisuju događaji koji su u vezi s praznikom, i istorijom dolaska izraelskih plemena u Egipat i njihovo oslobođenje iz egipatskog ropstva i objašnjava upotreba pashalne žrtve u vreme Drugog hrama i upotreba beskvasnog hleba i gor-kih trava. Ona sadrži odlomke iz Biblije i Midraša, stare legende i anegdote, retke i zanimljive diskusije, molitve i pesme zahvalnice. Završava se popularnom pesmom «Had gadja».

Redosled obreda i čitanje Agade vrše se na osnovu tačno utvrđenih propisa.

Istaknuto mesto u Agadi ima broj četiri. Postoje četiri pitanja, četiri različita tipa sinova, četiri čaše vina, četiri vrste hrane itd. Broju četiri se pripisuje mistično značenje. Jevreji, kao i neki drugi istočni narodi, smatrali su taj broj svetim.

Malo je poznato kako se Seder praznovao u biblijsko doba. U vreme tanaita, pod uticajem Grka i Rimljana, uveden je običaj da se učesnici Sedera, opruženi na sofi, naslone na levu ruku, a da desnom rukom jedu s malih stolova postavljenih pored sofe. U srednjem veku je taj običaj ukinut jer se smatralo da je izležavanje za vreme jela više znak slabosti i lenjosti nego simbol slobode.

Seder, koji se održava u jevrejskim kućama, najbolje ilustruje snagu tradicije. Evociranjem uspomene na izlazak iz Egipta, Pesah je postao istorijski praznik.

Za vreme praznika Pesah jede se posebna vrsta hleba koja se naziva maca, i «hleb nevoljnika». Testo za macu mesi se što brže, bez kvasca i bilo kakvih drugih dodataka, kako bi se sprečio proces fermentacije.

Za Pesah se pripremaju dve vrste macota: maca pod nadzorom i obična maca. Prva se posebno priprema od pšenice koja je pod nadzorom još od momenta žetve da je vlaga ne bi oštetila. Jede se prve večeri Pesaha. Druga se jede ostalih dana praznika.

Maca ne samo da simbolizuje žurbu kojom su Izraelci morali napustiti Egipat, nego podseća na siromaštvo i stradanja Jevreja. Ona istovremeno predstavlja i ropstvo i slobodu.

Keara je naziv za veliki tanjir na kojem je pripremljeno sve što je potrebno za slavlje. Prema propisima na tanjir se stavlja:

- šaloš macoti (tri beskvasna hleba) koji simbolično treba da predstavljaju Koena, Levija i Jisraela;
- dva jela: zeroa (krilo od kokoške) i beca (jaje);
- maror - gorke trave kao sećanje na gorak život jevrejskih očeva u ropstvu;
- haroset (mešavina oraha, voća, začina i vina) da zasladi gorke trave. Ova mešavina, u stvari, simbolično predstavlja blato od kojeg su Jevreji pravili cigle za gradevine;
- karpas (celer ili peršun);
- hazeret - ren kao začim mesu ili ribi i sirće u koje su umakane trave.

Jedan od interesantnih običaja na Sederu vezan je za legendarnu lič-guru proroka Elije.

U gotovo svim jevrejskim sredinama postoji običaj da se za Seder pesah postavi posebna čaša vina za proroka Eliju. Posle večere, pre nego što se nastavi čitanje Agade, otvaraju se vrata i svi prisutni ustaju da svečano zažele dobrodošlicu proroku Eliji.

Poreklo ovoga običaja nije poznato, ali se pretpostavlja da je i to jedan od načina da se izazove interesovanje dece, koja u očekivanju proroka Elije ostaju budna. Odavnina se veruje da prorok Elija nije umro, već da je u vatrenoj kočiji, s vatrenim konjima uzleteo na nebo.

Kasnije se ustalilo verovanje da će se Elija pojaviti kao vesnik Mesije i zato je legenda o Eliji postajala sve popularnija. Jevreji su u svojoj svesti povezali Pesah - praznik oslobođenja s prorokom Elijom, kao prethodnikom Mesije od koga su očekivali da najavi spasenje.

Postoji staro verovanje da će, neposredno pred dolazak Mesije, Elija rešiti sve probleme i sporna pitanja i neslaganja.

U narodnoj mašti je i običaj otvaranja vrata prilikom Seder večere povezan s prorokom Elijom, navodno zato da bi mu se olakšao ulazak u kuću.

Važan deo ceremonijala Seder pesaha vezan je za afikoman, kako se naziva polovina srednjeg od tri hleba (maca) koji se postavljaju za Seder pesah. Pre početka čitanja Agade on se sakriva ispod jastuka i zamotava u salvetu koju neko drži na ramenima, podražavajući tako pretke koji su sa zavežljajima na ramenima izlazili iz Egipta.

Običaj je da deca «ukradu» afikoman i da ga ne vraćaju dok ga domaćin ne otkupi.

Smatra se da termin «afikoman» potiče od grčke reči «afikomijom», što znači gozba.

Za afikoman su vezani razni običaji. Mnogi Jevreji, kada podu na put, uzimaju komad afikomana kao amajliju protiv nesreće. Neki su bušili rupu i vešali ga u hram ili kuću.

Prve dve večeri Pesaha, po završetku Sedera, peva se narodna pesma na aramejskom jeziku pomešana s hebrejskim «Had gadja».

Zove se tako po uvodnoj rečenici koja se upotrebljava i kao refren posle svake od deset strofa, koliko ih pesma sadrži. Pesma je nastala u 15. veku, a u 16. veku je postala sastavni deo teksta Agade.

«Had gadja» je prvi put štampana u Pragu na nemačkom jeziku.

Značajno je napomenuti da je pre Pesaha svaki Jevrejin dužan da iz svoje kuće ukloni svu kvasnu hranu, uskislo testo i posude koje se oseti na uskislost i stajanje.

ŠAVUOT

Šavuot je drugi po redu od tri hodočasnička praznika, koji u jevrejskoj tradiciji ima nekoliko naziva. Današnji naziv Hag ašavuot - praznik sedmica verovatno je nastao zbog toga što počinje da se slavi sedam sedmica posle drugog dana Pesaha, tj. na kraju odbrojavanja omera.

Prvi dan praznika je u stvari pedeseti dan od početka odbrojavanja, pa se Šavuot na grčkom zato i naziva Pentekoste, a na srpskom Pedesetnica. U Drugoj knjizi Mojsijevoj (34, 22) ovaj praznik se naziva Hag ašavuot, a u istoj knjizi pre (23, 16) - Hag akacir - praznik žetve i prvih plodova. U Mišni i Talmudu naziva se još i Aceret, što bi moglo da znači svečani skup, pri čemu se verovatno misli na skup hodočasnika u Jerusalemu. U vreme posle zaključenja vavilonskog Talmuda, praznik se počeo slaviti 6. sivana, jer su talmudski učitelji izračunali da je toga dana data Tora narodu Izraela na brdu Sinaju, pa je praznik dobio još jedno ime: Zeman matan toratenu - vreme davanja naše Tore ili - slobodnije prevedeno - čas kad nam je data Tora.

Mada u početku nije bilo tako, Šavuot se slavi dva dana, 6. i 7. sivana (u Izraelu samo 6. sivana). Čini se da su praznik veoma davno primili starosedeoci Kanana (Kanaana) u prvobitnom obliku ratarskog slavljenja požnjevenih snopova pšenice, o čemu govore i njegovi nazivi: Hag akacir, Hag abikurim - praznik prvina. Zanimljivo je da je u Talmudu, u traktatu Roš-ašana, u Mišni zapisano da je: «Šavuot sudnji dan plodova drveća.»

U današnje vreme molitve u sinagogama su skoro iste kao i za sve hodočasničke praznike (Pesah, Šavuot, Sukot), s tim što se na određenim mestima ubacuje tekst kojim se naglašava da je to «zeman matan toratenu». U istočnoevropskim aškenaškim zajednicama za vreme musafa - prepodnevne molitve, peva se himna Akdamut, a opšti je običaj da se čita svitak o Ruti, što se objašnjava na različite načine: od toga da je junakinja ovog biblijskog romana primila jevrejsku veru (što se sve zbiva u vreme žetve), pa do toga da je kralj David, prema predanju, umro na praznik Šavuot. Svitak o Ruti predstavlja, na neki način, početak rodoslovlja Davidove dinastije.

U modernim sinagogama se običaj uvođenja devojaka u sinagogu vrši na prvi dan Šavuota.

U svim jevrejskim zajednicama je bio običaj da se na taj dan domovi i sinagoge ukrase zelenilom, cvećem, a u Poljskoj i Rusiji da se po podu prosipa trava, čime se proslavljala povezanost dobijanja Tore, deset zapovesti i sklapanje saveza s Bogom, s drevnim praznikom Jevreja - ratar, koji su na taj način slavili završetak žetve. Veoma davno se uvrežio običaj da se na taj dan jedu jela i kolači spravljeni od mlečnih proizvoda i s mlekom, a tumačilo se da se jedu u slavu Tore, koja se prema tradiciji, u Pesmi nad pesmama, upoređuju s «medom i mlekom». U sefardskim zajednicama prave se posebni kolači s mlekom i suvim groždem, koji se nazivaju monte di sinaj - sinajsko brdo, a u Bosni i Hercegovini samo monti di šavuot.

SUKOT

Sukot je svetkovina koja počinje uoči petnaestog dana meseca tišrija i traje devet dana. Prva dva i poslednja dva dana su puni praznici, a srednjih pet - polupraznici. Sedmi dan se zove Ošana raba, osmi Šemini aceret, a deveti Simhat Tora. U Izraelu i kod reformističkih Jevreja Sukot se praznuje osam dana. Međutim, u dijaspori se svi blagdani ne svetkuju kako je to u Tori propisano, nego im se dodaje još jedan dan, koji se zove Jom Tov Šeni Šel Galujot (drugi praznični dan galuta). Uzrok tome je nestabilnost kalendara koja je naročito bila izražena u stara vremena.

Izraelci su lutali pustinjom četrdeset godina i za to vreme boravili pod šatorima. U znak sećanja na te dane, Jevreji na Sukot borave u kolibama sedam dana. Sukot se praznuje u jesen.

Sukot se zove i Hag Asif (Hag Aasif) (paznik berbe) ili samo Hag (praznik), a u liturgiji Zeman simhatenu (vreme naše radosti). U novije vreme, reformistički Jevreji obavljaju praznični obred na način kojim se simbolički oživljava praznik ubiranja plodova. Na podijumu u hramu podiže se mala suka i ukrašava voćem i cvećem. Deca ulaze u sinagogu pevajući hvalospeve. Na čelu povorke nose se tradicionalni arba (arbaa) minim. Ostala deca, podeljena u grupe, nose odabrano voće i povrće. Tako stari motiv Sukota, kao praznika ubiranja plodova, upotpunjuje novi, verski. U antička vremena Sukot je bio glavni jevrejski praznik. Ne zna se tačno kako se praznovao, ali se zna da je bio najveseliji praznik godine. Jevreji su u to vreme bili veseo narod koji je voleo pesmu i vino. Nikada se nije toliko pevalo i pilo kao na Sukot. Pošto je to bio hodočasni praznik, hiljade ljudi sa svojim porodicama i mnogobrojni karavani jevrejskih seljaka uz pesmu su odlazili na hodočašće u Jerusalim. Imućniji su vodili vola, kao poklon Hramu, manje imućniji - ovcu ili kozu, dok su siromašni nosili cveće ili vino, koje su prolivali na oltar Hrama.

Dok još nije postojao Veliki hram u Jerusalimu, nije se moralo ići u Jerusalim na hodočašće. U mnogim gradovima podizani su hramovi i ljudi su proslavljali praznik obično tamo gde im je bilo najbliže. Kada je kralj Solomon sagradio hram u Jerusalimu, Sukot je bio prvi praznik koji se u njemu praznovao.

Suka je senica u kojoj Jevreji, po biblijskom propisu, borave sedam dana Sukota. To je uspomena na kolibe i šatore u kojima su Izraelci stanovali lutajući pustinjom po izlasku iz Egipta. Suka je postala glavna karakteristika praznika Sukot, po kojoj je i praznik dobio ime.

Kolibe-senice prave se, u određeno vreme, u dvorištima iza kuća, na balkonima ili drugim prigodnim mestima. Iako se, po pravilu, podižu individualno, tj. svako domaćinstvo za sebe, ponekad više porodica pravi

zajedničku suku da bi se obezbedio «kvorum» za «Birkat amazon» (molitva posle jela).

Suka se pravi od letava, dasaka, palmovih grana, lišća i trske. Krov treba da je ravan i pokriven granama listopadnog drveća, četinaru, palmi ili, zavisno od podneblja, drugih vrsta drveta, ali uvek tako da propušta zrake sunca i da se kroz njega mogu videti zvezde. Unutrašnjost se oblaže belim čaršafima, zidovi ukrašavaju raznobojnim tepisima, cvećem, voćem i drugim ukrasima, a po podu prosipa fini pesak.

Posle Drugog svetskog rata, Jevrejska opština u Beogradu je počela da podiže suke u dvorištu hrama za celu jevrejsku zajednicu.

Arba minim nazivaju se četiri biljke kojima se u hramu vrše obredi za vreme praznika Sukot. To su: etrog (vrsta citrusa), lulav (listovi palme), adas (grančice mirte) i arava (grančice vrbe). One rastu u Izraelu i svako ih s lakoćom može nabaviti. Prema jednom starom tumačenju, te biljke predstavljaju talisman za kišu.

Ulazeći u suku, koja za vreme praznika Sukot služi kao glavno mesto za pružanje gostoprimstva, izgovara se kratka molitva kojom se na simboličan način poziva sedam nevidljivih gostiju. Ti gosti su patrijarsi i velikani jevrejskog naroda: Avram, Jichak, Jakov, Josef, Moše, Aron (Aaron) i David.

Molitva za suku glasi: «Baruh ata Adonaj Eloenu meleh aolam ašer kidešanu bemicvotav vecivanu lešev basuka.»

Sedmi dan Sukota naziva se Ošana raba. To je poslednji dan obaveze stanovanja u senicama i upotrebe četiri vrste biljaka. Naziv je dobio po molitvi «Ošana», koja se toga dana čita više puta nego na ostale pra-

znike. Narednog dana oltar se obilazi sedam puta i pevaju se pobožne pesme, koje se nazivaju Ošanot.

U narodu se veruje da se na ovaj dan potvrđuje presuda grešnicima, donesena na Roš-ašana (nova godina) i Jom akipurim (dan praštanja i pomirenja). Nakon završetka obreda Ošanot, udara se svežnjem vrbovih grančica o zemlju blizu oltara. Vrba simbolizuje zavisnost bilja od vode. Postoje brojna svedočenja da je, u vreme postojanja Hrama, ovaj praznik bio ustanovljen radi molitve za kišu.

Osmog dana Sukota praznuje se Šemini aceret. Toga dana prestaje obaveza stanovanja u suki. Devetog, poslednjeg dana Sukota praznuje se «Radost Tore». U Izraelu se praznuje osmog dana. Toga dana na čitanje Tore se pozivaju svi muškarci koji se nalaze u hramu, uključujući i decu. Ova procedura je u skladu sa idejom da je proučavanje Tore beskonačno.

Dan posle hodočasnih praznika Pesaha, Šavuota i Sukota naziva se Isru hag (povežite praznik) i smatra se polupaznikom. U doba Jerusalimskog hrama mnogobrojni hodočasnici nisu stizali da na praznik prinesu svoje žrtve, pa su to činili narednog dana, na Isru hag.

JOM AKIPURIM ILI JOM KIPUR

Jom akipurim je praznik pomirenja, pokajanja i praštanja. Praznuje se desetog dana sedmog meseca Tišrija, a provodi se u hramu, u molitvi i postu. Toga dana svaki vernik nosi u sebi zakone Tore, milosrde i uzvišeno osećanje zajedništva sa svim ljudima. Jom akipurim je vrhunac i završetak desetodnevnog razdoblja pokajanja koje počinje na Roš-ašana (jevrejska nova godina).

Prema Tori, suština Jom kipura je mučenje duše, kao uslov za oprostaj grehova. Rabini tumače «mučenje duše» kao uzdržavanje od jela i pića od večeri do večeri, uz pokajanje i milosrde.

Osnovne misli Jom akipurima su kajanje, moralni optimizam i široko saosećanje za ljudske patnje uopšte, a posebno za patnje Jevreja. Misao o pokajanju se smatra jednom od najsvetlijih pouka jevrejstva. Čovek bi, dakle, bio najnesrećnije biće kada ne bi imao mogućnost da okaje svoje grehove.

Molitve na Jom akipurim izražavaju misao bratstva i međusobnog praštanja i podsećaju da nema bezgrešnog ljudskog bića.

SAHRANJIVANJE

Lice na samrti naziva se goses. Samrtnik se ne ostavlja sam. Prisutnost se smatra velikim činom. Kad nastupi smrt, sin ili neko od članova porodice pažljivo sklapa oči i usta pokojnika. Period od smrti do sahrane pokojnika naziva se aninut (žaliti). U tom vremenu ožalošćeni rodak naziva se onen.

U periodu aninuta upražnjavaju se razni običaji. Jedan od njih je da se iz kuće u kojoj se dogodio smrtni slučaj, kao i iz dveju susednih kuća izbaci sva voda.

Neki tumače da izbacivanje vode predstavlja indirektan način objavljivanja smrtnog slučaja, jer Jevreji izbegavaju da budu nosioci loših vesti. Prolivanje vode služi, istovremeno, i kao upozorenje susedima na njihove obaveze prema preminulom i ožalošćenima.

Telo pokojnika se ne ostavlja samo. Ono se čuva danju, noću, praznikom i subotom.

Poštovanje mrtvacu ima veliku važnost u jevrejskoj tradiciji, a u rabinjskoj literaturi se zabranjuje omalovažavanje ili ponižavanje pokojnika.

Običaj je da se posle spominjanja imena pokojnika, doda: «Alav ašalom» (Neka mir bude sa njim), ili «Zihrono livraha» (Neka sećanje na njega bude za blagoslov).

Pre sahrane se obavlja pranje leša i taj čin se naziva taora ili rehica. Pranje se, prema pravilima, obavlja u zasebnoj kući ili u prostoriji kapele na groblju, a ponegde i kod kuće. Oni koji peru leš odnose se prema njemu s najvećim poštovanjem. Za vreme pranja neprekidno gori sveća.

Obred pranja počinje polaganjem tela na kameno ležište, na koje je prostrt čaršaf. Topla voda se sipa na svaki deo tela, počev od glave prema nogama. Kosa se pere i češlja a nokti čiste. Čaršaf služi za sušenje pojedinih delova tela, tako da ruke ne dodiruju telo. Posle pranja telo se umota u čiste čaršafe, dobro osuši i zatim oblači u posmrtno odelo. Mrtvac se oblači u odeću od belog lanenog platna. Prema propisima, odeća se sastoji najmanje iz tri dela, a šije se bez poruba i čvorova, sa širokim šavovima.

Mrtvački sanduk se pravi, prema strogim propisima, od ravnih neo-bradenih dasaka, bez ukrasa i metalnih eksera. U velikom broju jevrejskih zajednica i danas se upotrebljavaju sanduci bez ukrasa. Ranije su bili od kamena ili ilovače s crtežima i natpisima.

Rabini u istočnoj Evropi sahranjivani su u kovčezima napravljenim od stola za kojim su za života studirali.

U Izraelu se pokojnik nosi na nosiljci i sahranjuje bez sanduka, a vojnici u jednostavnom drvenom sanduku, što je običaj i u većini kibuca. U nekim krajevima, kao i u Bosni i Hercegovini i na jugu Srbije, pokojnik se nosio na groblje u jednostavnom nebojenom sanduku, koji se nad rakom razbijao i zakopavao s pokojnikom.

Kod pratnje ne postoji razlika u ispraćaju na poslednji počinak između bogatih i siromašnih, pobožnih i grešnih. Ako ima više sahrana, prvo se sahranjuje onaj koji je ranije umro.

Ispraćaj pokojnika na groblje smatra se izuzetno dobrim delom.

Običaj je da svi prisutni ubace u raku po tri lopate zemlje. Posle upotrebe, lopata se ne daje iz ruke u ruku, već se spušta na zemlju kako se ne bi stekao utisak da jedan prenosi nevolju drugome.

Posle sprovoda, ruke se peru na samom groblju. Iako ne postoje propisi koji zabranjuju prisustvo žena na pogrebu, u nekim zajednicama žene ne učestvuju u sprovodu.

Ortodokсни Jevreji ne dozvoljavaju polaganje cveća na grob jer to smatraju paganskim običajem. Međutim, u Talmudu ima dosta primera stavljanja mirodija na mrtvaca.

Po jevrejskim propisima i običajima, sahrana se obavlja, po mogućnosti što pre, jer se odlaganje smatra omalovažavanjem pokojnika.

Odlaganje sahrane je dozvoljeno ako se radi o odavanju posebnih počasti ili ako treba sačekati rodbinu.

Na groblju se posle sahrane čita Kadiš lehadta. Suština Kadiša je izjava vernosti Bogu i prihvatanje njegovog suda. Kod aškenaza, prilikom sahrane i pomena, svečano se čita molitva «El male rahamim» (Bože koji si pun milosrda). Ova molitva se čita ili peva za sve jevrejske žrtve genocida, kao i za poginule borce. Sefardi, posle sahrane na groblju čitaju odgovarajuću molitvu koja se naziva «aškava» (počivanje u miru).

Tugovanje porodice počinje od završetka sahrane, kada je raka pokrivena, i traje četiri perioda žalosti:

1. aninut - period od trenutka smrti do završetka sahrane;
2. šiva - period od sedam dana posle sahrane;
3. šelošim - period od 30 dana posle sahrane;
4. šana - period od godinu dana posle smrti.

Poseta i tešenje ožalošćenih predstavlja dobro delo.

POJAM O PROTESTANTIZMU

Bez preterivanja se može reći da je reformacija unutar Rimokatoličke crkve, početkom 16. veka označila veliku nevolju za tu crkvu. Zablude prvih vekova hrišćanstva, srednjovekovne sekte, pa i razdvajanje istočnih crkava i Rima, nisu tako uzdrmali postojanje Rimske crkve i vere kao reformacija. Dok su pravoslavne crkve nakon raskola 1054. godine zadržale oblik sakramentalne i hijerarhijske crkvenosti, reformacija je stvorila novi oblik hrišćanstva koji se od katoličkog shvatanja crkve bitno razlikovao. Razbijanje toga jedinstva uslovljavalo je daljnji tok istorije, u kojem su nastale nove crkve i nove verske zajednice. Za nove prilike stvoreno je i novo načelo: «Čija teritorija, njegova i vera», pri čemu je i vladar odlučivao o veri svojih podanika. Ljudi su postajali protestanti ili ostajali katolici ne zato što su oni to želeli već zato što su tako odredili kneževi, gradske uprave ili kraljevi.

Posledice su bile teške. Generacije posle raskola nisu više bile odgajane za hrišćanstvo, nego za borbu jednih protiv drugih. Hrišćanski zapadni svet podeljen je na protestante i katolike. Danas svetski protestantizam, zajedno sa anglikanskom crkvom, obuhvata preko 260 miliona pripadnika.

Jedna trećina svih protestanata (istorijskih) pripada luteranima ili evangelicima, a manji deo reformiranim protestantima i anglikancima. Ove tri velike stare reformatske crkve obuhvataju dve trećine svetskog protestantizma, a ostatak pripada drugim protestantskim zajednicama, među kojima su posebno značajni baptisti i metodisti.

Cilj protestantizma bio je da veru, na osnovu Biblije, očisti od svih praznovernih sadržaja, sumnjivih običaja, preteranosti kulta svetaca i trgovine oprostima (indulgencije). Ali, od jedne objave nastalo je hiljade

«objava», od jedne crkve hiljade «crkava», od kojih je svaka za sebe tvrdila da je prava Hristova crkva, a da su sve ostale jeretičke.

Lučonoša protestantizma je Martin Luter, rođen 1483. godine u Eislebenu u Nemačkoj u pobožnoj katoličkoj porodici, kojem su se ubrzo sa istim idejama pridružili Švajcarci Martin Bucer (Martin Butzer), Urlih Cvingli (Huldyh Zwingli), Johan Ekolampad (Johanes Oekolampad), Bertol Haler (Bertchold Haller) i najpoznatiji među njima Žan Kalvin (Johannes Calvin), prema kojem je i pokret dobio ime kalvinizam.

Protestantizam, zapravo, znači zahtev za verskom tolerancijom i pravo svakog čoveka da služi Bogu po svojoj savesti.

PROTESTANTIZAM KOD NAS

U Austrougarskoj monarhiji, a pogotovo nakon Edikta o verskoj toleranciji koji je doneo car Josip II (1781. godine) protestanti su videli šansu za svoje širenje. Počeli su graditi svoje crkve, osnivati crkvene opštine i otvarati škole. Osnovane su nove crkvene opštine u Staroj Pazovi i Novoj Pazovi, Bačkoj i Banatu. Najveći deo protestantskih crkvenih opština bio je u okviru Mađarske evangeličke crkve. Samostalne su bile crkvene opštine u Beogradu, i Bosanska zemaljska sinoda, koja je nastala povezivanjem crkvenih opština stvorenih nakon austrijske okupacije Bosne i Hercegovine.

Nakon Prvog svetskog rata formira se Evangelička crkva Jugoslavije, sa sedištem biskupa u Zagrebu, a obuhvatala je osam seniorata (banatski, bački, hrvatsko-slavonski, zagrebački, prekomurski, srpski, nemački - u Sloveniji, i bosanski). Uz nju se samostalno razvijala Slovačka evangelička crkva, koja je obuhvatala bački, banatski i sremski seniorat, te

Reformatska (kalvinska) crkva sa hrvatsko-slavonskim, baranjskim, bačkim i banatskim senioratom.

S obzirom na to da su pripadnici Evangeličke crkve bili, uglavnom, nemačke nacionalnosti, osnovana je 1933. godine Nemačka evangelička crkva u Jugoslaviji, u čiji sastav nije ulazila Slovačka evangelička crkva. Za vreme Drugog svetskog rata ta se crkva raspala. Tek nakon rata evangeličke crkvene opštine su se organizovale po nacionalnoj pripadnosti.

U leto 1948. godine osnovana je, na novim organizacionim osnovama, Evangelička crkva u SR Hrvatskoj, SR Bosni i Hercegovini i SAP Vojvodini, sa sedištem u Zagrebu, u kojem je još 1882. godine sagrađena evangelička crkva.

Slovačka evangelička hrišćanska crkva augzburške veroispovesti je najveća po broju vernika i sedište joj je u Novom Sadu. Vernici ove crkve su, uglavnom, slovačke nacionalnosti.

Reformatska hrišćanska crkva (Kalvini) svoj procvat u našim krajevima doživljava uspostavljanjem Austougarske monarhije. Tada se u Bačkoj i Banatu počinje obnavljati kalvinska zajednica, ali ne kao samostalna crkva, već u sastavu Madarske kalvinske crkve, u čijem je sastavu ostala sve do 1919. godine, nakog čega je (1920. godine) postala samostalna, sa sedištem u Novom Sadu. Njeni članovi su pretežno madarsko stanovništvo Vojvodine. Današnje joj je sedište u Feketiću.

Slovačka evangelička crkva i Reformatska hrišćanska crkva članovi su Evropskog saveza crkava.

Disolucijom bivše SFRJ protestantske verske zajednice su svoju organizaciju prilagodile novom faktičkom stanju.

Slovačka evangelička crkva, Hrišćanska reformatska crkva i Evangeličko-metodistička crkva osnovale su Ekumensku humanitarnu organizaciju (EHO), koja deluje u Novom Sadu od 1993. godine.

Pored navedenih crkava, na prostorima državne zajednice Srbija i Crna Gora deluju brojne crkve i verske zajednice protestantske provenijencije, a u prvom redu: baptisti, metodisti, nazareni, adventisti, Jehovini svedoci, pentekostalci, mormoni i mnogi drugi koji predstavljaju «Hrišćane na drugi način».

Bogoslužbena terminologija tradicionalnih protestantskih crkava se po nečemu razlikuje od terminologije Rimokatoličke crkve iz čijeg okrilja su izašle, a pogotovo terminologija tzv. novovekovnih crkava i verskih zajednica, u kojima se dogma i način bogoslužjenja razlikuju od crkve do crkve. Kod njih, dakle, ispoljavanje verskih osećanja, slavljenje Boga i način na koji mu se obraćaju ne podležu strogim kanonskim propisima.

PODACI O AUTORU

SLOBODAN S. KARANović rođen je 1946. godine u Drvaru, gdje je završio gimnaziju, a potom i Filozofski fakultet u Zagrebu. Apsolvirao je na postdiplomskim studijama „Medunarodni odnosi“ Fakulteta političkih nauka u Zagrebu.

Radio je kao glavni i odgovorni urednik Radio Drvara i redovni dopisnik TV Sarajevo (1972-1976), savetnik u Informativnom centru Izvršnog veća Sabora Hrvatske (1977-1980), savetnik potpredsednika Izvršnog veća Sabora Hrvatske (1981-1990), savetnik u Generalnom sekretarijatu Savezne vlade Savezne Republike Jugoslavije (1991-92), savezni savetnik i sekretar Savezne komisije za odnose s verskim zajednicama SRJ (1992-2000).

Od 1980. godine bavi se izučavanjem religija. Ima objavljene radove i sudeluje u radu brojnih konferencija iz ove oblasti u zemlji i inostranstvu.

Zaposlen je u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore na poslovima vezanim za ljudska i manjinska prava i verske slobode.

LITERATURA

1. LOSAR religijskih pojmova, Medureligijsko vijeće BiH, Sarajevo 1999.
2. Episkop Atanasije Jevtić, Srpski pravoslavni bukvar, Hrišćanska misao, Beograd 1997.
3. Jovan Brija, Rečnik pravoslavne teologije, Beograd 1977.
4. Pravilnik o odlikovanjima, činovima i rangu sveštenoslužitelja u SPC, Glasnik SPC br. 6:57, Beograd 1957.
5. Katekizam katoličke crkve, Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb 1994.
6. Rječnik biblijske teologije, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1969.
7. Džemaludin Latić, Islam i svjetske religije I i II El-Kalem, Sarajevo 2000.
8. Muhamed Hamidullah, Muhamed, a.s., I i II, Zagreb 1977.
9. Nerkez Smajilagić, Leksikon islama, Svjetlost, Sarajevo 1990.
10. Cadik Danon, Zbirka pojmova iz judaizma, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd, 1996.
11. Juraj Kolarić, Kršćani na drugi način, Veritas, Zagreb 1976.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

271.2(035)

272(035)

28(035)

26(035)

274/278(035)

КАРАНОВИЋ, Слободан С.

Pravoslavni, katolički, islamski,
jevrejski i protestantski pojmovnik / autor
Slobodan S. Karanović. - Beograd :
Ministarstvo za ljudska i manjinska prava
Srbije i Crne Gore, 2003 (Beograd : Čigura
print). - 192 str. ; 23 cm

Tiraž 1.000. - Str. 7: Predgovor / Jelena
Marković. - Str. 13-20: Recenzije / Radovan
Bigović, Lorand Kilbertus, Mevlud ef. Dudić,
Isak Asiel. - Podaci o autoru: str. 191. -
Bibliografija: str. 192.

ISBN 86-84849-02-7

а) Православље - Приручници б)
Католицизам - Приручници с) Ислам -
Приручници д) Јуданизам - Приручници е)
Протестантизам - Приручници
COBISS.SR-ID 109862668

